

**การศึกษารวบรวม
ลวดลายไม้ฉลุ
แบบขนมปังขิงสกุลช่างจันทบุรี**

**A Study of the Gingerbread
Motifs of Chanthaburi School**

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
The Faculty of Fine and Applied Arts Burapha University

ก
720.9326
จ181ก

การศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง สกุลช่างจันทบุรี
A Study of the Gingerbread Motifs of Chanthaburi School

ภรดี พันธุภากร
เสกสรรค์ ดันยาภิรมย์

หอสมุดแห่งชาติราชภัฏจันทบุรี
จันทบุรี

เอกสารการศึกษานี้ได้รับทุนอุดหนุนจากเงินงบประมาณแผ่นดิน
งานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2547
ISBN 974-384-174-1

ในงานวิจัย "การศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรี" พ.ศ. 2545 โดยคณะผู้วิจัยจากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ทำให้ทราบได้ว่าสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ในจันทบุรี ในช่วงเวลา 175 ปี นับแต่ปี พ.ศ. 2325 - 2500 นั้น ได้มีรูปแบบแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย กลุ่มรูปแบบอิทธิพลจีน กลุ่มรูปแบบอิทธิพลตะวันตก และกลุ่มรูปแบบพื้นถิ่น โดยในกลุ่มรูปแบบอิทธิพลตะวันตกนั้น จัดออกได้เป็น 5 รูปแบบ และกลุ่มที่มีความน่าสนใจ กลุ่มหนึ่ง ได้แก่ กลุ่มอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง (Ginger bread)

อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง นับเป็นกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่น เป็นทั้งอาคารเดี่ยว และแบบอาคารแถวสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน และแบบที่สร้างด้วยไม้ ซึ่งอาคารเหล่านี้ส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มอาคารที่ก่อสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยลักษณะอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงนี้เป็นที่นิยมกันมากในเขตพื้นที่พระนคร (กรุงเทพฯ) ทั้งยังได้แพร่กระจายไปยังเมืองต่าง ๆ ที่มีความสำคัญ เมืองศูนย์กลางการปกครอง มณฑลเทศาภิบาล เมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เมืองที่มีคหบดีและชาวตะวันตกอยู่อาศัย และ เมืองจันทบุรี ก็เป็นเมืองหนึ่งที่มีอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง เป็นจำนวนไม่น้อย

รายงานการศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง สกลช่วงจันทบุรี จึงเป็นการรวบรวมไม้ฉลุลายที่ปรากฏในอาคารสถาปัตยกรรมประเภทต่าง ๆ ในจันทบุรี เพื่อเป็นเอกสารข้อมูลให้ผู้ที่สนใจ ได้ศึกษาค้นคว้า และเกิดความภาคภูมิใจในศิลปะการตกแต่งประดับอาคารลักษณะหนึ่งที่เป็นที่นิยมใน จังหวัดจันทบุรี ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว โดยเอกสารรายงานฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่แก่ผู้สนใจในวงกว้างและผู้ที่เกี่ยวข้องงานตกแต่งไม้ฉลุแบบขนมปังขิง โดยได้ปรับข้อมูล เนื้อหา และรูปภาพ ให้เหมาะสมกับข้อจำกัดทางการจัดพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ท ๐๐๑๗)

๗
720.9326
51481ก

ป้อน ๖๖-48 ม. ๐๙462 ซม (5)

ชื่อเรื่อง : การศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง สกุลช่างจันทบุรี
คณะผู้วิจัย : นางสาวปาริ พันธ์ภากร
นายเสกสรรค์ ดันยาภิรมย์
ปี พ.ศ. : 2547

บทคัดย่อ

การศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง สกุลช่างจันทบุรี เป็นการศึกษาต่อเนื่องจากโครงการศึกษาศาปตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารวบรวม อาคารที่มีการประดับตกแต่งด้วยไม้ฉลุลาย รวบรวม คัดลอก วิเคราะห์ และจัดกลุ่มลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ปรากฏในเขตพื้นที่จันทบุรี เพื่อการทํานุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคตะวันออก ก่อนการรื้อถอนทำลาย หรือเสื่อมสภาพ และสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูล ในการเรียนการสอนทางด้านศิลปกรรมศาสตร์ หรือส่วนอื่นที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาดังกล่าว ได้ใช้ข้อมูลจากผลการศึกษาศาปตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ในจังหวัดจันทบุรี เป็นหลักการสำรวจภาคสนามจากแหล่งสถานที่จริง โดยมีอาคารที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายไม้แบบขนมปังขิง จำนวน 62 หลัง หรือเป็นลวดลายไม้ฉลุ 125 แบบลาย ทำให้ทราบได้ว่าอาคารที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง เป็นอาคารที่เป็นที่นิยมมาแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 และความนิยมลดน้อยลงในสมัยรัชกาลที่ 7 โดยอาคารส่วนใหญ่อยู่ที่ย่านท่าหลวง และศูนย์กลางในเขตอำเภอเมือง พื้นที่ตำบลพลับพลึง อำเภอแหลมสิงห์ อำเภอขลุง และอำเภอท่าใหม่ อาคารดังกล่าวได้รับอิทธิพลตะวันตกที่แพร่เข้ามาใน จันทบุรีร่วมระยะเวลาเดียวกับที่แพร่หลายในพระนคร

อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง จะไม่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับช่าง ทราบเพียงส่วนใหญ่เป็นช่างในท้องถิ่น ช่างจีน และช่างญวนและบางส่วนเป็นการสั่งซื้อไม้ฉลุลายจากพระนคร

ในการตกแต่งตัวอาคารจะนิยมนำไม้ฉลุแบบขนมปังขิง ประดับตกแต่งบริเวณเหนือบานประตูแบบบานพับ และบานหน้าต่าง ตกแต่งบริเวณคอสอง ได้ฝ้าเพดาน ระบายชายคา ระบายชายคากันสาด - หน้าต่าง ลูกกรงระเบียง และค้ำยันชายคา สำหรับลวดลายแบบขนมปังขิง มีทั้งตัวลายที่เกิดจากพื้นไม้ ส่วนใหญ่เป็นลายตามแนวนอน เป็นลวดลายที่มีความโปร่ง อ่อนช้อย เส้นคดโค้ง สั้นไหล และบางส่วนเป็นแบบหงิกงอ ลักษณะลวดลายที่เด่นชัดคือลายก้านขดพันธุ์พุทธรักษา โดยแตกลายเป็นกิ่งก้าน ช่อดอก ช่อใบลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะรูปดอกทิวลิปที่นับเป็นแบบฉบับของลายแบบขนมปังขิง อีกลักษณะหนึ่ง คือ ลวดลายที่เกิดจากช่องว่าง ส่วนใหญ่จะเป็นลายในแนวตั้ง โดยฉลุเป็นช่องปิดรูปแบบต่าง ๆ และฉลุเป็นช่องเปิดที่ต้องต่อเชื่อมกับไม้แผ่นอื่นที่ฉลุแบบเดียวกัน ทั้งนี้ลายจากช่องฉลุจะเป็นลวดลายที่เกิดจากไม้ 2 แผ่น ประกอบแบบที่ฉลุซ้ายขวาเหมือนกัน และแบบที่ซ้ายขวาต่างกัน หรือเป็นลายแผ่นเดียว แต่นำมาจัดเรียงต่อ ซึ่งรูปแบบของช่องฉลุที่นิยม คือ รูปลูกน้ำ ใบไม้ ดอกไม้สามกลีบ ดอกไม้สี่กลีบ รูปดอกจิก หอยน้ำ หัวใจ และรูปดอกทิวลิป โดยส่วนใหญ่เมื่อประกอบลายแล้ว จะมีลักษณะเหมือนช่ออุบะแบบต่าง ๆ ค้นด้วยลายอื่น นอกจากนี้บางส่วนยังปรากฏรูปสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญในสังคมอดีตแทรกอยู่ในลวดลาย ได้แก่ ตัวอักษร ตัวเลข รูปธงชาติ และรูปพานรัฐธรรมนูญ

Communications
Title : A Study of the Gingerbread Motifs of Chanthaburi School
Researchers : Miss Poradee Panthupakorn
Mr. Sakesan Tonyapirom
Year : 2004

Abstract

This is a follow-up on the Study of Rattanakosin Architecture in Chanthaburi Province. The objectives of this study are to compile data focusing on all buildings with gingerbread decoration in Chanthaburi, gather, copy, analyze as well as classify the motifs into groups in an attempt to preserve the folk arts and culture of the East before they would be demolished, destroyed or deteriorated. The result to this study can be further used as a source of data for artistic education or other related fields, as well

In carrying out this research, the study of Rattanakosin Architecture in Chanthaburi province was mainly referred to. More data was also collected from field surveys. It was discovered that there are a total of 62 buildings with 125 motifs of gingerbread decoration in Chanthaburi. The study indicates that gingerbread architecture in this province had gained popularity during the reigns of King Rama V and King Rama VI before experiencing a decline in the reign of King Rama VII. Most of the buildings are still to be seen in Tha Luang area, downtown Mueang district, Philo sub-district of Laem Sing district, Khlung district and Tha Mai District. They Reflect western influence that spread to Chanthaburi during the same period as Bangkok

There has been no evidence of the artisans who constructed the gingerbread architecture except for the fact that they were local, Chinese and Vietnamese. The scroll works were partly ordered from Bangkok.

The gingerbread motifs were mostly used to decorate the top parts of bi-fold or accordion door and window, frieze, ceiling, eave, window's canopy, balustrade and bracet and were formed in different manners. Some motifs may be formed by the silhouettes of the scroll works themselves. They are mostly horizontal with a transparent look and comprise either smooth, graceful curly lines, or irregular, vermicular lines. Floral scrolls are the most prominent motifs, with their stems, foliage and flowers curling in various patterns to form several beautiful designs. Tulips are particularly typical of the gingerbread decoration. Other motifs, which are mostly vertical, may be formed by empty spaces in identical pieces of scrollwork with closed and open cuts. Two such pieces, when connected, make one motif. The scrollwork designs on the left and right of each piece can be either symmetrical or asymmetrical. They can even be formed by an arrangement of single pieces of scrollwork. Favorite designs include commas, foliage, trefoils, quatrefoils, clubs, raindrops, hearts and tulips. These designs, when composed together, form beautiful motifs that look like a variety of floral tassels with other designs in between. There are also some symbols that used to be of certain significance in society in the past such as scripts, figures, flags, and the Constitution on a pedestaled tray.

หน้า

คำนำ	4
บทคัดย่อ	5
Abstract	6
สารบัญ	7
 บทที่ 1 บทนำ	8
ความเป็นมา	8
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	8
วิธีดำเนินการศึกษา	9
ปัญหาและอุปสรรค	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
บทที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง	10
สภาพสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	10
สภาพสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	11
บ้านเรือนไทยในแนวตะวันตก	12
บทที่ 3 อาคารที่ตกแต่งลวดลายแบบขนมปังขิง	15
ความหมายของขนมปังขิง	15
อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิง	15
อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิงในจันทบุรี	27
บทที่ 4 การศึกษาลวดลายแบบขนมปังขิงในจันทบุรี	41
ตำแหน่งของอาคารที่มีการตกแต่ง	41
ลักษณะของลวดลายแบบขนมปังขิง	53
รูปแบบลวดลายแบบขนมปังขิง	64
บทที่ 5 อภิปราย สรุปผลการศึกษา	95
รวมภาพลายเส้นลวดลายแบบขนมปังขิง	98
บรรณานุกรม	109
ประวัติผู้วิจัย	110

ความเป็นมา

จันทบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออก ที่มีความสำคัญและมีความเป็นมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทุกยุคทุกสมัย นับแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยชุมชนวัฒนธรรมเขมร สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงธนบุรี ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และสมัยที่สยามต้องต่อสู้และต้านทานกับช่วงเวลาแห่งการล่าอาณานิคมของประเทศทางตะวันตก จันทบุรี หรือที่เคยเรียกขานกันว่า เมืองจันทบุรีนั้น มีความสำคัญทั้งทางด้านสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิรัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และ ศิลปะสถาปัตยกรรม จึงนำไปสู่การศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรี อันเป็นโครงการทางด้านวิชาการของงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในปี พ.ศ. 2545 ซึ่งผลการศึกษาวิจัยทำให้ทราบถึงเหตุและปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบ และพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมในจันทบุรี คือ การสืบทอดทางด้านศิลปะสถาปัตยกรรมที่ทำกันมาแต่อดีต การที่จันทบุรีตั้งอยู่ใกล้แหล่งศูนย์กลางอำนาจและเมืองหลวง สภาพแวดล้อมทางด้านภูมิศาสตร์ และระบบการสาธารณูปโภค สภาพทางเศรษฐกิจที่ทำให้จันทบุรีมีความเจริญ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมต่างชาติโดยการเคลื่อนย้ายผู้คน โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากินเป็นจำนวนมากในจันทบุรี ระบบการปกครองและเหตุการณ์ทางด้านการเมือง รวมทั้ง พัฒนาการและความนิยมของศิลปะสถาปัตยกรรมในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ

ในส่วนการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมในจันทบุรี แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ รูปแบบไทยประเพณี รูปแบบอิทธิพลจีน รูปแบบอิทธิพลตะวันตกและรูปแบบพื้นถิ่น โดยเฉพาะรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบอิทธิพลตะวันตกที่ปรากฏที่จันทบุรีนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลือหลักฐานไว้ให้ศึกษาค้นคว้าได้มากที่สุด ทั้งเป็นกลุ่มรูปแบบที่มีความโดดเด่น และมีความหลากหลาย ซึ่งรูปแบบหนึ่งนั้น คือ กลุ่มอาคารที่ตกแต่งด้วยไม้ฉลุลายแบบขนมปังขิง (Ginger Bread)

ลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิงในจันทบุรี นับเป็นงานไม้งานประติมากรรมตกแต่งทางสถาปัตยกรรมของช่างฝีมือชาวจันทบุรี ซึ่งในอดีตนั้น มีทั้งช่างไทย ช่างจีน และช่างญวน ที่ได้มีการประดิษฐ์ขึ้นใช้กับอาคารสถาปัตยกรรมต่างๆ ออกแบบโดยอาจได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของลวดลายขนมปังขิง ที่กำลังเป็นที่นิยมกันโดยทั่วไป โดยเฉพาะในพระนครในช่วงเวลาในอดีต และนำมาออกแบบและปรับใช้ให้เหมาะกับลักษณะของ อาคารบ้านเรือนของ ผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนจันทบุรี

ดังนั้น การศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง สกุลช่างจันทบุรี จึงเป็นการศึกษารวบรวมคัดลอกรูปแบบของลวดลายไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้า เพื่อเผยแพร่และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ นอกเหนือจากการเก็บรวบรวมหลักฐานก่อนการเสื่อมสภาพหรือถูกทำลาย

วัตถุประสงค์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้ดำเนินงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในหลายลักษณะ ทั้งการอบรมเผยแพร่ และการอนุรักษ์ งานทางด้านศิลปวัฒนธรรมในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ดังนั้น การดำเนินโครงการ "การศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง สกุลช่างจันทบุรี" จึงเป็นงานทางด้านวิชาการลักษณะหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ

1. เพื่อศึกษารวบรวมอาคารที่ประดับตกแต่งด้วยไม้ฉลุลายแบบขนมปังขิง (Ginger bread) ในจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิงสกุลช่างจันทบุรี
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ คัดลอก จัดกลุ่มลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง
4. เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประกอบในการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง
5. เพื่อเป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคตะวันออก

วิธีดำเนินการศึกษา

โครงการศึกษานี้เป็นโครงการที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กับโครงการวิจัย "การศึกษาศาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรี" โดยใช้ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์บางส่วน ข้อมูลทางด้านศิลปวัตถุจากการออกสำรวจภาคสนาม (Field Research) รวมทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลทางด้านศิลปวัตถุ รูปแบบของลวดลายไม้ฉลุ และการตกแต่งอาคารสถาปัตยกรรมด้วยไม้ฉลุ และนำเสนอรายงานการศึกษาโดยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ โดยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูลภาคสนาม
3. วิเคราะห์ข้อมูล จัดกลุ่ม คัดลอกลวดลาย
4. เรียบเรียงข้อมูล ดำเนินการพิมพ์ และจัดทำรูปเล่ม
5. เผยแพร่และนำเสนอข้อมูลในรูปของเอกสารและเว็บไซต์

ในการศึกษานี้ข้อมูลภาคสนามนับเป็นข้อมูลที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะคณะผู้ศึกษาได้ใช้ฐานข้อมูลอาคารสถาปัตยกรรม จากการที่ได้ศึกษาวิจัยในโครงการศึกษาศาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรีส่วนหนึ่ง และได้รวบรวมข้อมูลรูปแบบและลวดลายแบบขนมปังขิงเพิ่มเติม โดยรวบรวมอาคารที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง คือ

- โบสถ์, ศาลาการเปรียญ, อาคารเรียน	จำนวน	10 หลัง
- บ้านพักอาศัย	จำนวน	14 หลัง
- อาคารแถว	จำนวน	38 หลัง
โดยเป็นรูปแบบลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิงขนาดต่าง ๆ	จำนวน	125 แบบลาย

ปัญหาและอุปสรรค

การดำเนินการศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิงสกุลช่างจันทบุรี ประสบปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง ได้แก่

1. เจ้าของอาคารส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับช่วงเวลาการออกแบบและช่างที่ก่อสร้าง หรือทำการตกแต่งอาคาร
2. ไม่สามารถบันทึกภาพรายละเอียดของลวดลายไม้ฉลุได้เนื่องจากการตกแต่งดังกล่าวอยู่ในตำแหน่ง ที่ไม่สามารถบันทึกภาพได้อย่างชัดเจน
3. อาคารหลายหลังที่มีลวดลายแบบขนมปังขิงได้ถูกรื้อทิ้งไปในช่วงก่อนการบันทึกภาพในการออกภาคสนาม (ทั้งที่ในช่วงออกภาคสนามครั้งการศึกษาวิจัยสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ยังคงปรากฏอยู่)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการออกแบบลวดลาย และการประดับตกแต่งอาคารไม้ฉลุแบบขนมปังขิง
2. ได้รวบรวมลวดลายไม้ฉลุ แบบขนมปังขิงไว้เป็นหมวดหมู่
3. ได้ข้อมูลภาพถ่าย อาคารและลวดลายไม้ฉลุไว้เป็นหลักฐาน
4. ได้ผลงานเอกสาร อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี และปริญญาโท และผู้ที่สนใจทั่วไป

5. เป็นการเผยแพร่ข้อมูล ความรู้ ภูมิปัญญาของช่างในพื้นที่ภาคตะวันออก
6. มีส่วนในการกระตุ้นให้อนุชน เห็นคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ผลงานของช่างในอดีตที่ถือว่าเป็นมรดกศิลปวัฒนธรรม และเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ดำเนินการทำนุบำรุง อนุรักษ์ให้อาคารที่มีคุณค่าคงอยู่ในสภาพที่ดีและใช้งานได้ แทนการรื้อถอนทำลาย ทั้งในระดับบุคคลองค์กรเอกชน จนถึงหน่วยงานของรัฐ

บทที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

สภาพสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สภาพของบ้านเมืองและสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2450 นับเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงประเทศอย่างขนานใหญ่ เนื่องจากเป็นรัชสมัย ที่พระองค์ทรง ครองราชย์อย่างยาวนาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า และรับอารยธรรมตะวันตกมาปรับปรุงประเทศ เพื่อปรับตัวเตรียมรับสถานการณ์กับการล่าอาณานิคม จากประเทศทางตะวันตก

เหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยนี้ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสประเทศใกล้เคียง เช่น สิงคโปร์ ปัตตานี เวียดนาม ในปี พ.ศ. 2413 เสด็จประพาสอินเดีย ในปี พ.ศ. 2414 และเสด็จประพาสยุโรป 2 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2440 และ พ.ศ. 2450 พระองค์จึงทรงรับประสบการณ์และแบบอย่างอันดีงามมาพัฒนาปรับปรุง และวางรากฐานความเจริญในทุก ๆ ด้าน เช่น ทางด้านการบริหารการปกครองการศึกษา การสาธารณสุขและทางด้านการแพทย์ พระองค์ได้ส่งพระราชโอรส พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ ไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และรัสเซีย ทั้งได้มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการในสยามเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาว อิตาลี อังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกัน โปรตุเกส ฮอลันดา และเดนมาร์ก โดยทำงานเป็นสถาปนิก วิศวกร จิตรกร มัณฑนากร และทำงานทางด้านการคลัง ภาษีการค้า เกษตรกรรม ชลประทาน การศึกษาและการรถไฟ ซึ่งในด้านสถาปัตยกรรมนั้น ชาวตะวันตกเหล่านี้ ได้นำความรู้ทางการก่อสร้าง เทคนิคใหม่ ๆ ตลอดจนอิทธิพลของสถาปัตยกรรมตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ โดยเริ่มจากการออกแบบก่อสร้างอาคารของทางราชการ พระราชวัง วังเจ้านายต่าง ๆ และต่อมา บรรดาขุนนาง เสนาบดี ข้าราชการ คนบดี้ จึงเริ่มนิยมปลูกสร้างที่พักอาศัย โดยให้ช่างชาวตะวันตกออกแบบก่อสร้างกันมากขึ้น จนเห็นได้ถึงความเจริญอย่างผิดหู ผิดตา และมีความสะดวกสบายของการอยู่อาศัยของบ้านเมืองในสมัยนี้ ทั้งยังได้แพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของสยามประเทศด้วย

ที่สำคัญคือ มีการขยายตัวของพระนคร มีการตัดถนนสร้างสะพานมากมาย สร้างพระราชวังสวนดุสิตและเกิดการสร้างวังต่าง ๆ ของเจ้านาย การคมนาคมทางน้ำคลองลัดบาทหลวงกว่าในอดีต เกิดกิจการรถจักรยาน รถราง รถเมล์ และรถยนต์ส่วนบุคคล และเกิดการตั้งร้านค้าของชาวจีน และชาวยุโรปขึ้นตามเส้นทางที่ถนนตัดผ่าน

นอกจากนี้ ในการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงว่าจ้างชาวต่างชาติเข้ามารับราชการตามกรม กองต่าง ๆ เป็นจำนวนมากนั้น นอกจากเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของบ้านเมืองแล้ว ก็เพื่อให้ข้าราชการสยาม เรียนรู้วิทยาการใหม่ทางด้านสาธารณสุขโรคต่าง ๆ ได้แก่ ไพรษณีย์ โทเลซ โทศัพท์ ประปา ไฟฟ้า การรักษาพยาบาล โรงรับจำนำ ธนาคาร และโรงเลี้ยงเด็ก

นอกจากชาวตะวันตกแล้ว ชาวต่างชาติอื่น โดยเฉพาะชาวจีนนั้นก็มีมากขึ้นและกระจายกันอยู่ทั่วไป ทั้งในพระนคร และภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคตะวันออก กิจการที่อยู่ในมือชาวจีนส่วนใหญ่ ได้แก่ กิจการทางด้านส่วยสาอากร ป่อนเบี้ย ที่นำส่งแก่ประการหนึ่งคือ ในปี พ.ศ. 2452 มีป่อนการพนันในหัวเมืองต่าง ๆ ถึง 23 เมือง และเมืองที่ได้รับอากรมากที่สุด คือ เมืองจันทบุรี ซึ่งพระยาจันทบุรี ผู้ว่าราชการเมืองเป็นอากรประมูลเงินเข้าคลังสูงสุดในบรรดาหัวเมือง ด้วยกันถึง 200 ชั่ง ขณะที่เมืองชลบุรีมีเงินเข้าคลัง 15 ชั่ง ระยอง 2 ชั่ง 5 ตำลึง บางละมุง 2 ชั่ง และที่ต่ำที่สุดคือเมืองพิบูลย์ สงขลา และนครนายก ได้ปีละ 1 ชั่งเท่านั้น เพราะโดยปกติคนเข้าป่อนการพนันของจีน จะเป็นคนจีนมากกว่าคนไทย ชาวจีนจึงพากันไปอยู่ตามหัวเมืองภาคตะวันออก ซึ่งเมืองที่มีคนจีนมากที่สุด คือ เมืองจันทบุรี

ทางด้านการต่างประเทศนั้น ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคแถบนี้ต้องประสบปัญหาการคุกคามจากประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกอย่างหนัก ขณะที่สยามต้องใช้นโยบายถ่วงดุลมหาอำนาจ ของนักล่าอาณานิคม ระหว่างอังกฤษ กับฝรั่งเศส แต่ท้ายที่สุด จำต้องใช้นโยบายเสียดินแดนส่วนน้อย เพื่อรักษาดินแดนส่วนใหญ่ไว้ โดยเป็นการผ่อนปรนในเชิงการทูต กับประเทศตะวันตก เพื่อความอยู่รอดของประเทศด้วย โดยจำยอมให้ฝรั่งเศสครอบครองเมืองจันทบุรี

ฝรั่งเศสยึดจันทบุรีเป็นประกันเพื่อให้สยามปฏิบัติตามสนธิสัญญา โดยจันทบุรีต้องตกเป็นประกันอยู่ในการปกครองของฝรั่งเศสถึง 11 ปี (ระหว่าง พ.ศ. 2436 - 2447) นั้น ฝรั่งเศสได้ส่งทหารมาประจำอยู่ที่ค่ายทหารภายในเมือง 1 กองพัน และที่ปากน้ำแหลมสิงห์อีก 1 กองร้อย

อย่างไรก็ตาม การทำสนธิสัญญา สยาม - ฝรั่งเศส ได้มีการทำกันนับแต่ พ.ศ. 2436 และสุดท้ายคือสนธิสัญญาในปี พ.ศ. 2450 โดยสยามยอมยกเมืองเสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณให้กับฝรั่งเศสและให้คนในบังคับฝรั่งเศสหลังวันลงนามต้องขึ้นศาลไทย แต่ก่อนวันลงนามขึ้นศาลต่างประเทศ นอกจากนี้สยามยังตอบแทนด้วยการยอมให้คนในบังคับฝรั่งเศสที่เป็นเอเชียมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน พานักหรือเดินทางไปไหน ๆ ก็ได้ แต่ต้องเสียภาษี ส่วย ตามธรรมเนียมแบบคนไทย แต่ไม่ต้องเป็นทาสและทั้งหมดนี้ จึงนับเป็นการยุติปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในช่วง 14 ปี หลังเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 และในปี พ.ศ. 2451 สยามได้ทำสัญญาทำนองเดียวกันนี้กับอังกฤษ โดยคนในบังคับอังกฤษขึ้นศาลต่างประเทศ และสยามยอมยกกลับคืน ตรังกานุ ไทรบุรี ประลิส และเกาะใกล้เคียงให้กับอังกฤษ

สภาพสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 - 2568 เป็นช่วงระยะเวลาที่อารยธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อสยามประเทศมากกว่าช่วงเวลาที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากการสื่อสาร การคมนาคมได้มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นมาก การติดต่อค้าขายกับต่างประเทศเป็นไปอย่างกว้างขวาง ประกอบกับการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ซึ่งพระองค์ได้ดำเนินนโยบายเกี่ยวกับต่างประเทศที่จะก่อให้เกิดสัมพันธไมตรีอันดี กับชนชาติต่าง ๆ ในยุโรป และสหรัฐอเมริกา สืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชบิดา

โดยเฉพาะในช่วงต้นรัชกาลได้มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการในสยาม และเป็นที่ปรึกษาในด้านต่าง ๆ เช่นเดียวกับรัชกาลก่อน ซึ่งมีจำนวนมากขึ้น บางคนเข้ามารับราชการในสยามตั้งแต่รัชกาลที่ 5 และได้ต่อสัญญาเรื่อยมาจนถึงรัชกาลนี้หลายคน โดยเฉพาะกลุ่มช่าง สถาปนิก และวิศวกรชาวอิตาลี เยอรมัน และชาวสเปนฝรั่งเศส ซึ่งช่างเหล่านี้มีส่วนในการออกแบบอาคารสถาปัตยกรรม ทำให้อิทธิพลของรูปแบบสถาปัตยกรรมแพร่กระจายไปมากขึ้น

ในช่วงกลางรัชกาล พ.ศ. 2457 - 2461 ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ในทวีปยุโรป โดยสยามได้ประกาศสงครามเข้าร่วมกับฝ่ายพันธมิตร ซึ่งกลุ่มพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะในที่สุด ทำให้สยามได้รับการยกย่อง ให้มีสิทธิเท่าเทียมกับประเทศพันธมิตรทั้งหลาย ทำให้สามารถแก้ไขในสนธิสัญญาที่สยามเสียเปรียบให้กับอังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกา และชาติอื่น ๆ ได้ในระยะต่อมา เช่น การยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับ และการแก้ไขข้อผูกมัดเรื่องอัตราภาษีศุลกากรที่กำหนดไว้ร้อยละ 3 ได้

ในด้านการเมืองการปกครองในรัชกาลสมัยนี้ ถูกพิจารณาว่าเป็นช่วงชะงักงันของพัฒนาการทางการเมือง โดยพิจารณาจากพระราชดำริและพระราชปฏิบัติในทางการเมืองการปกครองว่าเป็นไปในเชิงอนุรักษ์ ดังเช่นพระองค์ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงในระเบียบประเพณี ทางการเมืองที่มีมาแต่ก่อน และทรงมีพระราชดำริว่า ชาวสยามยังไม่พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบรัฐธรรมนูญและรัฐสภา นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการ การจัด กิจกรรม และความนิยมหลายอย่างในช่วงเวลานี้ ที่เป็นไปในแบบวนกลับไปที่หาแนวคิดและรูปแบบอย่างแบบแผน ประเพณี ซึ่งเป็นแบบแผนอนุรักษ์และพัฒนา ซึ่งดูได้จากการจัดแสดงนิทรรศการสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ การก่อสร้างอาคาร ในแนวทางแบบไทยประยุกต์ และการส่งเสริมการทำละครในลักษณะต่าง ๆ

ในรัชกาลนี้ได้มีการติดต่อกับหัวเมืองต่าง ๆ มากขึ้น โดยมีการตัดทางรถไฟเพิ่มเติม มีการสร้างสะพานพระราม 6 เพื่อเชื่อมพระนครกับจังหวัดทางภาคใต้โดยทางรถไฟ และสร้างสถานีรถไฟหัวลำโพง นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาทางด้านการศึกษาและการแพทย์ โดยการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงเรียนเพาะช่าง วชิรพยาบาล สถานเสาวภา และกรมศิลปากร

นอกจากนี้ ทรงดำริที่จะสร้างพระนครแห่งใหม่ โดยทรงเห็นว่าเมืองนครปฐม มีความเหมาะสม จึงทรงสร้างพระราชวังสนามจันทร์ที่นครปฐมในเบื้องต้น และสร้างพระราชนิเวศน์มฤคทายวันที่ยี่สิบเจ็ดปีต่อมา อย่างไรก็ตามในภูมิภาคตะวันออก โดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรี อาจมีความสำคัญโดดเด่นในช่วงนี้ หลังจากเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 และขณะเดียวกันการบีบคั้นทางการเมือง และอิทธิพลตะวันตกก็ลดลงอย่างมาก เพราะปัญหาความขัดแย้งกันเองของกลุ่มชาติยุโรป อันเป็นสาเหตุที่โยงไปสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 ดังกล่าว ทั้งสยามเองก็ได้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ตามแนวทางตะวันตกมากขึ้น โดยเฉพาะอิทธิพลทางศิลปสถาปัตยกรรม ยังคงแพร่กระจายอยู่ในพื้นที่จันทบุรี ให้ได้เห็นเป็นหลักฐานส่วนหนึ่งของวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112

ในตลอดช่วงระยะเวลา 15 ปี ของรัชกาลนี้ ได้มีการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรมที่ใหญ่โต และโดดเด่นทั้งในพระนคร นครปฐมและเพชรบุรี ที่เป็นพระราชวัง พระที่นั่งต่าง ๆ บ้านพักของข้าราชการที่โปรดปราน รวมทั้ง อาคารสาธารณะต่าง ๆ ซึ่งค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความมั่นคง ของพระคลังหลวงลดลง ตามลำดับ และเข้าสู่ภาวะวิกฤต ในช่วงท้ายรัชกาล

บ้านเรือนไทยในแนวตะวันตก

ในช่วงระยะเวลาที่เรียกว่าสยามยุคปรับปรุงประเทศ คือช่วงเวลาในรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 หรือระยะเวลา พ.ศ. 2411 - 2468 นั้น ชาวสยามที่อยู่อาศัยในพื้นที่พระนครจะลดความนิยมในการปลูกเรือนไทยแบบเดิมลง นอกเสียจากเรือนไทยที่ปลูกมาก่อนหน้านี้ แต่ส่วนใหญ่ของเรือนที่ปลูกขึ้นใหม่ในช่วงนี้จะเป็นรูปแบบที่ปรุงแต่งขึ้นใหม่ ซึ่งมีอิทธิพลตะวันตกเข้ามาผสมผสาน โดยเริ่มนิยมกันตั้งแต่ช่วงต้น คือ ในสมัยรัชกาลที่ 5 และสืบต่อเนื่องมาจนถึงรัชกาลที่ 6 โดยความนิยมในการก่อสร้างอาคารที่มีอิทธิพลตะวันตกเข้ามาผสมผสานนี้ นับว่าเป็นที่นิยมทั้งในส่วนกลาง คือ พระนครในย่านต่าง ๆ ที่สำคัญ ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งธุรกิจการค้า แหล่งที่พักอาศัยของชาวต่างชาติในอดีต เช่น ย่านเทเวศร์ หลานหลวงวังบูรพา เสาชิงช้า เป็นต้น

นอกจากนี้ รูปแบบและอิทธิพลการก่อสร้างอาคารแนวนั้นยังแพร่ไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ที่เป็นเมืองที่มีความสำคัญ มณฑลเทศาภิบาล เมืองศูนย์กลางการปกครอง เช่น เมืองจันทบุรี เมืองปราจีนบุรี เมืองเชียงใหม่ เมืองราชบุรี เมืองลำปาง เมืองตาก เป็นต้น

อย่างไรก็ตามรูปแบบอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกอาจแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอาคารก่ออิฐถือปูน และกลุ่มเรือนไม้

1. **กลุ่มอาคารก่ออิฐถือปูน** กลุ่มอาคารแบบนี้มักเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นไม้หรือเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทั้ง 2 ชั้น

รูปทรงส่วนใหญ่จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ในขณะเดียวกันก็มีผังรูปตัวแอล (L) ตัวที (T) ตัวยู (U) และตัวอี (E) โดยเฉพาะในกลุ่มอาคารสาธารณะ ผังอาคารชั้นล่างและชั้นบนตรงกัน นิยมทำมุขอยู่ตรงส่วนกลางอาคารหรืออยู่ส่วนริม 2 ข้าง โดยส่วนมุขนั้น อาจมีผังรูปสี่เหลี่ยม หรือหกเหลี่ยม หรือมีมุขทั้ง 2 แบบ อยู่ในอาคารเดียวกัน

หลังคาของอาคารส่วนใหญ่จะเป็นหลังคาทรงจั่วหรือทรงมนิลา หลังคาทรงปั้นหยา ทรงมนิลาตัดมุม และทรงผสมผสาน คือมนิลาผสมกับปั้นหยาที่มีลักษณะซับซ้อน หลังคามักเป็นผืนใหญ่ค่อนข้างลาดชัน 30 - 45 องศา และชายคายื่นออกจากผนังอาคารเพียงเล็กน้อย นิยมมุงหลังคาด้วยกระเบื้องว่าว นอกจากนี้บางส่วนเป็นหลังคาแบบ ตะวันตกแท้จริง คือ หลังคาโดม

สำหรับประตูนั้นมีทั้งแบบ 2 บานคู่ เปิดออกภายนอก และแบบบานพับแบบที่เรียกว่าประตูหน้าถ้ำ ตัวบานเป็นแบบลูกฟักไม้กระดานคูน แบบบานเกล็ดไม้ และทั้ง 2 แบบผสมกันในตัวบาน

ส่วนหน้าต่างนั้นก็มีลักษณะเช่นเดียวกับประตู คือ เป็นหน้าต่างแบบ 2 บานคู่ เปิดออก ตัวบานแบ่งเป็น 2 - 3 ตอน มีการผสมแบบลูกฟักไม้กระดานคูนและแบบบานเกล็ดไม้ และบางส่วนก็เป็นแบบบานกระทุ้งเปิดออก และมีขอรับขอสับ นอกจากนี้ยังมีหน้าต่างบานยาวที่เรียกว่า เฟรนช์วินโดว์ (French Window)

ในกลุ่มอาคารก่ออิฐถือปูน ในช่วงระยะนี้ จะนิยมทำบันไดทั้งภายในและบันไดภายนอก บันไดภายนอกจะเป็นบันไดใหญ่ด้านหน้าเป็นบันไดก่ออิฐถือปูน โดยบันไดจะสัมพันธ์กับส่วนมุขของอาคาร ราวบันไดและลูกกรงนิยมปั้นปูนเป็นลูกมะหวด ราวบันไดอาจตรงหรือโค้ง ส่วนบันไดภายใน ก็จะเป็นบันไดไม้

ในส่วนของผนังอาคาร มีทั้งส่วนที่เป็นผนังเรียบ และผนังที่มีการตกแต่งตามแนวตะวันตก เช่น นิยมการทำผนังเป็นลายอิฐก่อ นิยมการทำเสาหลอก หรือเสาอิงที่ไม่ได้รับน้ำหนัก มีการตกแต่งเสาให้เป็นลายแบบเสาตอริค และไอโอนิค หรือคอรินเธียน

ส่วนการตกแต่งอื่น ๆ นั้น สำหรับอาคารก่ออิฐถือปูน จะนิยมตกแต่งหลายลักษณะ เช่น การใช้กระจกดอก กระจกสี่ ทำเป็นช่องแสงเหนือบานประตู และหน้าต่าง การตกแต่งด้วยไม้ฉลุลายในส่วนต่าง ๆ เช่น ครัวระบายชายคา ช่องระบายอากาศตอนบนของผนัง และส่วนบนของบานประตูและหน้าต่าง การใช้ไม้ฉลุลายที่ลูกกรงระเบียง และที่ค้ำยัน ซึ่งเรียกการตกแต่งแบบนี้ว่า การตกแต่งด้วยลายแบบขนมปังขิง ซึ่งนิยมใช้ในอาคารก่ออิฐถือปูนเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม อาคารก่ออิฐถือปูนที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกนั้น มีความหลากหลายโดยเฉพาะรูปแบบต่าง ๆ มักเกิดขึ้นจากการออกแบบของช่าง และสถาปนิกที่เป็นชาวตะวันตก ดังนั้น จึงสามารถเห็นรูปแบบ อาคารที่ พักอาศัยที่มีรูปแบบที่แปลกตาออกไป และมีลักษณะเฉพาะมากขึ้นในช่วงระยะนี้ ที่สำคัญและเป็นที่ยุ้จักกันโดยทั่วไป ได้แก่ บ้านนรสิงห์ บ้านพิษณุโลก และบ้านมิ่งคศิลา เป็นต้น

2. กลุ่มเรือนไม้ กลุ่มอาคารที่เป็นเรือนไม้ในช่วงรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 6 หรือในระหว่าง ปี พ.ศ. 2411 - 2468 โดยส่วนใหญ่มีลักษณะที่ใกล้เคียงหรือเหมือนกับอาคารก่ออิฐถือปูน แต่ความแตกต่าง ของวัสดุที่ย่อม ทำให้รูปแบบ และรายละเอียดต่าง ๆ แตกต่างกันไปได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นภาพรวมหรือลักษณะเด่นชัดของอาคารเรือนไม้ในช่วงระยะนี้ คือ อาคารเรือนไม้จะมีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียวได้ทุนสูง หรือเรือนไม้แบบ 2 ชั้น ซึ่งเรือนไม้ 2 ชั้นมักเป็นเรือนไม้ทั้งชั้นล่างและชั้นบนหรือบางส่วนจะมีการยกพื้นส่วนล่างขึ้นมาด้วยการก่ออิฐถือปูน ก่อนถึงพื้นไม้ชั้นล่าง ทั้งนี้เพื่อป้องกันมดปลวก และให้อากาศถ่ายเทได้พื้นหรือใต้ถุนอาคาร

เรือนไม้ส่วนใหญ่มักเป็นผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือผังรูปตัวแอล (L) ก็มี นิยมทำมุขที่บริเวณส่วนกลางของอาคารหรือบริเวณส่วนด้านข้างทั้ง 2 ด้าน โดยส่วนมุขมีทั้งแบบผังรูปสี่เหลี่ยม ผังรูปหกเหลี่ยม บางอาคารส่วนโถงได้มุขมักทำเป็นที่จอดรถสำหรับบ้านผู้มีฐานะดี

ในกรณีของเรือนไม้ 2 ชั้น ชั้นล่างและชั้นบนจะมีเนื้อที่เท่ากัน คือ ฝ่าบ้านเป็นแนวเดียวกันทั้งชั้นบนและชั้นล่าง ส่วนในกรณีของบ้านชั้นเดียว ใต้ถุนจะเปิดโล่ง อาจมีห้องหรือพื้นที่ใช้งานบางส่วน ส่วนใต้ถุนจะเตี้ยกว่าชั้นบน เสารองรับมักเป็นเสาแบบตอม่อขนาดใหญ่ก่ออิฐฉาบปูน แต่ชั้นบนเป็นเสาไม้

หลังคาของเรือนไม้ จะเป็นแบบเรียบง่าย ได้แก่ หลังคาปั้นหยา (Hip Roof) หลังคาแบบมนิลา (Gable Roof) และหลังคาแบบจั่วตัดมุม (Half Hip Roof) นอกจากนี้ก็ยังมีหลังคาแบบผสมผสาน คือ ผสมทั้งแบบปั้นหยาทั้งแบบมนิลา และแบบจั่วทรงสูง ผสมผสานอยู่ในหลังคาผืนเดียวกัน ประตู - หน้าต่าง ของอาคารแบบเรือนไม้ มีลักษณะ เช่นเดียวกับประตู - หน้าต่าง ของอาคารแบบก่ออิฐถือปูน คือเป็นประตูแบบบานคู่เปิดออกและแบบบานเพียง สำหรับอาคารที่ประตูเป็นแบบหน้าต่าง ตัวบานเป็นแบบบานลูกฟักไม้ หรือแบบผสมกัน คือบานลูกฟักไม้กระดานดุน และบานเกล็ดไม้ แต่ในส่วนของบานหน้าต่างนั้น จะมีแบบบานกระทุ้งโดยมีข้อรับข้อสับ และมีหน้าต่างแบบบานยาวเช่นกัน โดยหน้าต่างบานยาวมักจะติดตั้งที่ระเบียง โดยมีลูกกรงกันเป็นแนวฝ่า เพื่อให้ลมพัดโกรกสบาย และติดลูกกรงไว้กันตก

สำหรับในส่วนของบันไดของเรือนไม้ในกรณีที่เป็นเรือนไม้ 2 ชั้นมักจะมีบันไดภายนอกอาคารส่วนด้านหน้า โดยมีทั้งลักษณะบันไดไม้หรือบันไดปูน มีทั้งแบบเรียบตรง และแบบก่อเป็นแนวโค้งมีชั้นบันได 4 - 5 ชั้น ทั้งนี้ในส่วนภายใน ก็มีบันไดไม้ภายในอีก

แต่สำหรับเรือนไม้ชั้นเดียวได้ทุนโล่งนั้น ส่วนใหญ่ค่อนข้างจะเป็นบันไดไม้ เป็นทั้งแบบบันไดทึบและแบบบันไดโปร่ง อาจมีลูกกรงไม้ตกแต่งให้สวยงามด้วย

ส่วนที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งของเรือนไม้ คือ ลักษณะของฝาเรือนที่มีการตีไม้หลายลักษณะ โดยมีทั้งลักษณะ ตีไม้แบบเข้าลิ้น ทำให้ดูเป็นฝาเรียบ และตีไม้แบบเข้าลิ้นบังใบ คือ เป็นไม้ซ้อนกันตามแนวนอน นอกจากนี้ยังมีฝาบางส่วนที่ทำเป็นลักษณะเกล็ดไม้เพื่อไว้ระบายอากาศ ซึ่งส่วนมากนิยมทำบริเวณใต้หน้าต่าง

ในด้านการตกแต่งเรือนไม้ในช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 นี้ เชื่อได้ว่าเป็นเรือนไม้ที่มีการตกแต่งค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการนิยมใช้ไม้ฉลุลายประดับตกแต่งติดตั้งในส่วนต่าง ๆ ของอาคาร เช่นการใช้ไม้ฉลุลายติดที่ขอบกันสาด หรือชายคา ที่สันหลังคาหน้าจั่วของมุขหน้า ติดเป็นช่องระบายอากาศและประดับตกแต่งเหนือบานประตูและหน้าต่าง ใช้ไม้ฉลุลาย เป็นไม้ค้ำยันชายคาและใช้เป็นระเบียงลูกกรงและราวบันได เป็นต้น

▲ บ้านเรือนในแนวอิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6

ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 201 หน้าที่ 132

ความหมายของขนมปังขิง

"ขนมปังขิง" เป็นคำที่แปลมาจากคำว่า "Ginger bread" โดยหมายถึงลวดลายชนิดหนึ่ง ที่ใช้ตกแต่ง สถาปัตยกรรม ที่มีลักษณะหักงอเป็นแฉ่งคล้ายขิง ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในการตกแต่งสถาปัตยกรรมทั่วยุโรปตั้งแต่สมัยพระนางเจ้าวิคตอเรียที่ 2 แห่งสหราชอาณาจักรเป็นต้นมา จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่สำคัญคือ "ขนมปังขิง" หรือ Ginger bread นี้ ไม่ใช่ชื่อสมัยของศิลปะ หรือยุคสมัยของประวัติศาสตร์ศิลปะ

สมเด็จพระราชินีวิกตอเรียของสหราชอาณาจักรอังกฤษ ครองราชสมบัติอังกฤษระหว่างปี พ.ศ. 2380 - 2444 (ค.ศ. 1837 - 1901) ซึ่งนับเป็นการครองราชย์ที่ยาวนานถึง 64 ปีทั้งเป็นช่วงเวลาประเทศอังกฤษยิ่งใหญ่ที่สุดประเทศหนึ่งในโลก โดยเฉพาะได้ทรงแต่งราชทูต คือ เซอร์จอห์น เบาริง มาเจริญพระราชมิตรกับสยามในปี พ.ศ. 2398

ยุคของสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียนับว่าเป็นยุคที่มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองเกือบทุกด้าน เช่น งานมัณฑนศิลป์ งานตกแต่ง งานออกแบบเครื่องเรือน เสื้อผ้าการแต่งกาย เครื่องประดับ จนเรียกยุคนี้นี้ว่าเป็น "ยุควิกตอเรีย" และชาวอังกฤษที่เข้ามาอยู่อาศัยในสยามก็ได้นำวิกตอเรียสไตล์ (Victoria Style) เข้ามาในสยามด้วย ดังนั้น "ลวดลายขนมปังขิง" ก็คือลวดลายการออกแบบตกแต่งสถาปัตยกรรมที่ทำด้วยไม้มีลักษณะลวดลายหักงอ อ่อนหวาน กระจุ้ม กระจิม แบบลายผ้าลูกไม้ที่เป็นที่นิยมกันมากในยุคสมัยของสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย

ได้กล่าวกันว่าสมเด็จพระราชินีวิกตอเรียของอังกฤษทรงโปรดการเสด็จประทับแรมในป่าเขตชนบท สถาปนิก จึงได้มีการออกแบบพระราชวังฤดูร้อนแบบไม้ให้กลมกลืนกับบรรยากาศของป่า และอารมณ์ความรู้สึกแบบผ่อนคลาย ร่าเริง มีลักษณะอ่อนหวาน และเน้นการประดับตกแต่งในแบบผู้หญิง ทั้งยังเชื่อกันว่า การตกแต่งประดับอาคารด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงนี้ ก็คือการออกแบบลวดลายที่ได้รับอิทธิพลมาจากการตกแต่งลวดลายในศิลปะแบบกอธิค (Gothic) โดยเฉพาะลายดอกจิก ลายกากบาท ลายเปลวไฟ เป็นต้น แต่ทั้งนี้ลวดลายแบบขนมปังขิงที่ได้รับ อิทธิพลทางศิลปะ แบบกอธิค ก็ได้มีการพัฒนาออกไปมากมายจากต้นแบบ ที่สำคัญคือลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของลวดลายแบบขนมปังขิง คือ ลายดอกทิวลิป ทั้งดอกทิวลิปแบบตั้งและดอกทิวลิปคว่ำ นอกจากนี้ก็มีลายก้านขด ลายเรขาคณิต ลายลูกน้ำ ลายผัก ผลไม้ที่เป็นที่นิยม

ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ประเทศทางยุโรปที่นิยมการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ที่ถือเป็นต้นกำเนิด และแพร่ไปประเทศฝรั่งเศส สวิสเซอร์แลนด์ ออสเตรีย และเยอรมันนี และเมื่อนักล่าอาณานิคมชาวอังกฤษ และฝรั่งเศสเดินทางมายังประเทศแถบเอเชีย จึงได้นำรูปแบบของลวดลายการตกแต่งนี้เข้ามาด้วย โดยเฉพาะการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงยังสัมพันธ์กับไม้ อันเป็นวัสดุที่เหมาะสม ในการตกแต่งลวดลาย และเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในประเทศแถบเอเชีย ดังนั้นจึงได้เห็นอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิง ในหลายประเทศ ในดินแดนเอเชีย เช่น พม่า ไทย ลาว เวียดนาม เป็นต้น

สำหรับลวดลายแบบขนมปังขิงที่มีขึ้นในประเทศไทยนั้น มีทั้งส่วนที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกโดยตรง โดยชาวอังกฤษ ชาวฝรั่งเศส ที่เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย หรือทำงานในสยาม และอีกส่วนคือรับผ่านมาจากชาวมุสลิมในภาคใต้ และอีกส่วนอาจรับมาจากภาคเหนือที่มีอิทธิพลของศิลปะพม่า แต่ทั้งนี้พม่าก็อาจได้รับ อิทธิพลของลวดลายแบบขนมปังขิง จากอังกฤษเช่นกัน เพราะอังกฤษเข้าครอบครองพม่าเป็นเวลายาวนาน

อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง

ลวดลายแบบขนมปังขิงแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 แต่จะเห็นได้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 นั้น เริ่มมีชาวต่างประเทศเข้ามาทำงานในสยามมากขึ้นโดยเฉพาะชาวอังกฤษ อย่างเช่น นางแอนนา เลียวโนเวนส์ (Anna Leonowens) ที่ได้นำรูปแบบการแต่งกายแบบอังกฤษที่เรียกว่า วิกตอเรียน สไตล์

(Victorian Style) เข้ามา โดยปรากฏให้เห็นในรูปแบบการแต่งกาย ของสตรีราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5

สำหรับในส่วนของอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิงในสมัยนั้น มีปรากฏให้เห็นจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 โดยนิยมนำลวดลายแบบขนมปังขิงมาใช้ในการตกแต่งอาคารที่เป็นลักษณะเรือนพักอาศัย ซึ่งเป็นทั้งในส่วนของอาคารแบบเรือนไม้ แบบชั้นเดียวและแบบสองชั้น อาคารแบบก่ออิฐถือปูนที่เป็นอาคารเดี่ยว และเป็นอาคารแบบเรือนแถว ซึ่งเป็นทั้งแบบเรือนแถวไม้ และตึกแถว

กลุ่มอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงนี้ ครั้งแรกอาจเป็นอาคารสำหรับพักอาศัยสำหรับชาวต่างประเทศ เป็นตำหนักของพระมเหสี และพระราชวงศ์ หรือเป็นอาคารพักอาศัยของชนบดีผู้มีฐานะ และต่อมาได้เป็นที่นิยมแม้แต่ในกลุ่มอาคารร้านค้าที่เป็นตึกแถวริมถนน

กลุ่มอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง จะปรากฏในแหล่งที่อยู่อาศัยที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในสมัยรัชกาลที่ 5 แหล่งชุมชนที่พักอาศัยของชาวต่างประเทศ และแหล่งพักอาศัยหรือย่านธุรกิจการค้า ของเมืองศูนย์กลาง ในต่างจังหวัดที่เป็นชุมชนที่มีอายุประมาณ 100 - 150 ปีมาแล้ว โดยมีกลุ่มตัวอย่างอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงดังนี้

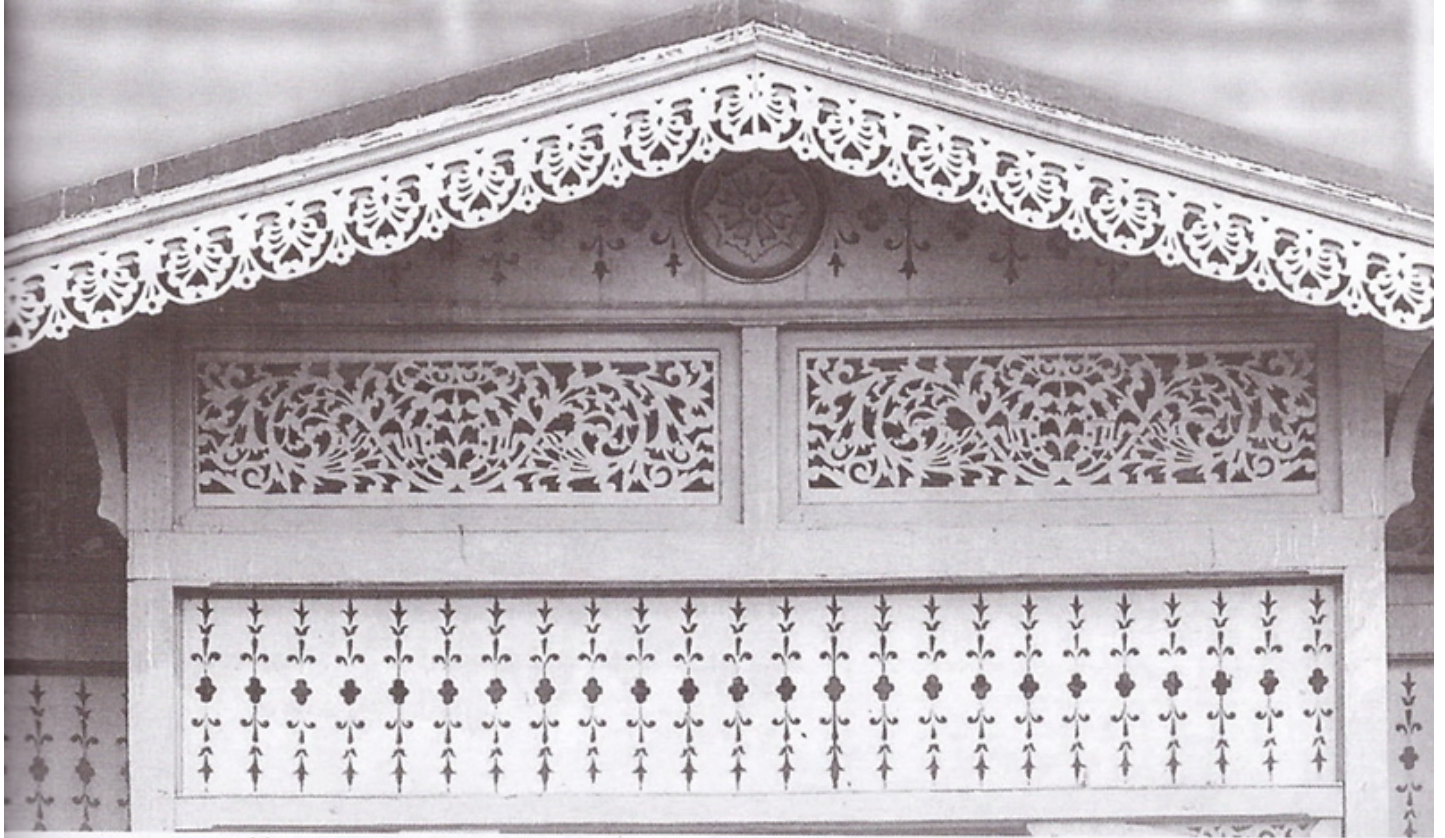
1. **กลุ่มพระนคร** อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิงในพระนครในอดีตนั้น มีอาคารขนมปังขิงที่ถือได้ว่ามีความงดงามสุดยอด โดยมีตัวอย่างดังนี้

- พระที่นั่งวิมานเมฆ ในเขตพระราชวังดุสิต ที่กล่าวกันว่าเป็นอาคารที่มีการตกแต่ง ด้วยไม้ฉลุแบบขนมปังขิงที่งดงามที่สุด
- พระตำหนักต่าง ๆ ของพระมเหสี และพระเจ้าลูกเธอในบริเวณ พระราชวังสวนสุนันทา
- อาคารกุฏิสงฆ์ในบริเวณวัดบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ
- กลุ่มกุฏิสงฆ์ในบริเวณวัดต่าง ๆ ย่านฝั่งธนบุรี ได้แก่ วัดกัลยาณมิตร วัดอนงคาราม เป็นต้น

▲ พระที่นั่งวิมานเมฆในบริเวณพระราชวังดุสิต

ที่มา : สำนักพระราชวัง, พระราชวังดุสิต พระที่นั่งวิมานเมฆ. (กรุงเทพฯ : พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง, พิมพ์ครั้งที่ 5, 2545) หน้า 60.

▲ พระที่นั่งวิมานเมฆ

ที่มา : สำนักพระราชวัง, พระราชวังดุสิต พระที่นั่งวิมานเมฆ. (กรุงเทพฯ : พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง, พิมพ์ครั้งที่ 5, 2545) หน้า 65.

▲ พระตำหนักสวนหงส์

ที่มา : สำนักพระราชวัง, พระราชวังดุสิต พระที่นั่งวิมานเมฆ. (กรุงเทพฯ : พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง, พิมพ์ครั้งที่ 5, 2545) หน้า 65.

▲ ลวดลายชนมบั๊งชิงพระตำหนักสวนหงส์

ที่มา : สำนักพระราชวัง, พระราชวังดุสิต พระที่นั่งวิมานเมฆ. (กรุงเทพฯ : พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต สำนักพระราชวัง, พิมพ์ครั้งที่ 5, 2545) หน้า 42, 43.

▲ เรือนไม้ 2 ชั้น แบบชนมบังซิง ที่หน้าโรงเรียนชังตาครูช ผังธนบุรี
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 160 หน้า 111.

2. **กลุ่มภูมิภาค** อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิงที่อยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ นั้น มีทั้งแบบเรือนไม้ อาคารก่ออิฐถือปูนและแบบอาคารแถว แหล่งที่ปรากฏส่วนใหญ่จะเป็นในเมืองที่เป็นศูนย์กลางการปกครอง เมืองที่มีคหบดีหรือแหล่งที่อยู่อาศัยของบุคคลสำคัญ แหล่งที่มีชาวต่างชาติอยู่อาศัย แหล่งที่เป็นที่พักผ่อนหรือมีการก่อสร้าง พระราชวังของพระมหากษัตริย์หรือบุคคลสำคัญและแหล่งธุรกิจการค้าที่สำคัญในอดีต โดยมีกลุ่มตัวอย่างอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิงที่มีอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ดังนี้

- กลุ่มเรือนขนมปังขิงในบริเวณพระราชวังบางปะอิน ที่เป็นพระตำหนักของพระมหาลี และพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ 5 อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- กลุ่มตำหนักในบริเวณเกาะสีชัง กิ่งอำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี

- กลุ่มกุฏิสงฆ์ ในบริเวณวัดนิเวศธรรมประวัติ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

- กลุ่มเรือนเดี่ยว และเรือนแถว ริมถนน อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

- กลุ่มพระที่นั่งและเรือนไม้ ในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

- เรือนเดี่ยว เรือนแถว หลายแห่ง ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

- กลุ่มเรือนเดี่ยว เรือนแถว ในย่านชุมชนชาวจีน อำเภอเมือง จังหวัดตาก เป็นต้น

▲ ศาลาโถง ในบริเวณพระราชวังบางปะอิน

ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 132 หน้า 96.

▲ ตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในบริเวณวัดนิเวศธรรมประวัติ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 114 หน้า 85.

▲ อาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ในจังหวัดลำปาง ที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบชนมบั้งชิง
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 135, หน้า 98.

▲ อาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ ในจังหวัดลำปาง ที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบชนมบั้งชิง
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 137 หน้า 99.

▲ อาคารที่ถนนท่าแพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 173 หน้า 118.

▲ อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ธนบุรี
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 174 หน้า 118.

▲ ชุมประตูเข้าบ้านตกแต่งด้วยลวดลายแบบฉนวนปักชิง บ้านในชุมชนชาวจีน ในจังหวัดตาก
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 81 หน้า 64.

▲ การตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง ในตำแหน่งต่าง ๆ ของอาคารโรงเรียนอัสสัมชัญ
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 162 หน้า 112.

▲ ชุมประตุนอกซัน ตกแต่งด้วยลายแบบขนมปังขิง ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 204 หน้า 134.

▲ บ้านเรือนที่ตกแต่งด้วยไม้ฉลุลายแบบขนมปังขิงในบริเวณ อำเภอเมือง จังหวัดตาก
ที่มา : น. ณ ปากน้ำ, แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531) ภาพที่ 204 หน้า 134.

อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงในจันทบุรี

สถาปัตยกรรมในจังหวัดจันทบุรีนั้น มีหลากหลายรูปแบบ ทั้งในส่วนของสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก แบบที่นิยมกันทั่วไปทั้งในเขตพระนคร และเมืองต่าง ๆ ที่สำคัญ กลุ่มรูปแบบที่เป็นสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณี กลุ่มสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบจีน กลุ่มสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบตะวันตกแบบสมัยใหม่ และกลุ่มรูปแบบที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง (Ginger bread) ซึ่งกลุ่มอาคารที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง นับว่าเป็นกลุ่มอาคารที่มีความโดดเด่นมากที่สุดของสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจันทบุรีในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า "ขนมปังขิง" (Ginger bread) เป็นชื่อของลวดลายชนิดหนึ่งที่มีความนิยมอย่างสูงในสถาปัตยกรรมแบบวิคตอเรียนกอธิค (Victorian Gothic) ในประเทศอังกฤษ ในสมัยพระนางเจ้าวิคตอเรีย ระหว่างปี พ.ศ. 2380 - 2444 ลวดลายแบบขนมปังขิง เป็นลวดลายที่มีลักษณะหึงงอ ขมวด และคดโค้ง หรือเป็นลายกระจุกกระจิมเหมือนลวดลายดอกไม้พันธุ์พญาเสือ ลวดลายของผ้าลูกไม้ หรือลวดลายที่เกิดจากการถักโครเชต์ แต่ลวดลายขนมปังขิงแบบดั้งเดิมที่เป็นที่นิยมคือ ลายดอกทิวลิป ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของลวดลายแบบขนมปังขิง

เรือนไม้แบบขนมปังขิงแพร่หลายจากอังกฤษสู่ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศส อิตาลี สวิสเซอร์แลนด์ ออสเตรีย และเยอรมนี และเมื่อนักล่าอาณานิคมชาวอังกฤษ และฝรั่งเศส เดินทางมายังดินแดนแถบเอเชีย จึงได้นำรูปแบบลวดลายขนมปังขิง หรืออาคารแบบขนมปังขิงเข้ามาเผยแพร่ด้วย โดยเฉพาะสยามประเทศได้รับมาอย่างผสมผสานกลมกลืน จนดูราวกับเป็นแบบบ้านเรือนของสยาม และลวดลายรูปแบบนั้น ๆ คือลวดลายของไทย แต่การตกแต่งลวดลายแบบขนมปังขิงก็ไม่มีรูปแบบที่กำหนดตายตัว ขึ้นอยู่กับงาน พื้นที่การตกแต่ง ความต้องการของเจ้าของอาคาร และการออกแบบของช่าง สถาปนิกเป็นหลัก

แต่สำหรับจันทบุรีนั้น อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มรูปแบบอาคาร ที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิงจะปรากฏมากในเขตพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอแหลมสิงห์ เขตตำบลพลั่ว อำเภอท่าใหม่ และอำเภอขลุง ซึ่งเป็นทั้งแบบเรือนเดี่ยวพักอาศัย เรือนแถวร้านค้า และกฎของพระภิกษุสงฆ์ โดยกลุ่มอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิง จะมีลักษณะที่โดดเด่น ด้วยการใช้ไม้ฉลุลวดลายประดับตามส่วนต่าง ๆ ของอาคารมากน้อยแตกต่างกันไป

อย่างไรก็ตามอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายขนมปังขิงที่จันทบุรีนั้น นอกจากจะมีรูปแบบร่วมสมัยกับที่ปรากฏที่พระนคร ในช่วงระยะเวลาเดียวกันในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 แล้ว ลายแบบขนมปังขิงของจันทบุรี ก็ยังมีรูปแบบที่เป็นลักษณะของท้องถิ่น สัมพันธ์กับรสนิยมของผู้คน เชื้อชาติ และมีมือช่างในท้องถิ่น โดยมีลักษณะโดยรวมดังนี้

▲ ภาพเก่าอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงในอดีต พิธีรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ริมแม่น้ำจันทบุรี

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

002
จันทบุรี
20 ก.ย 2521

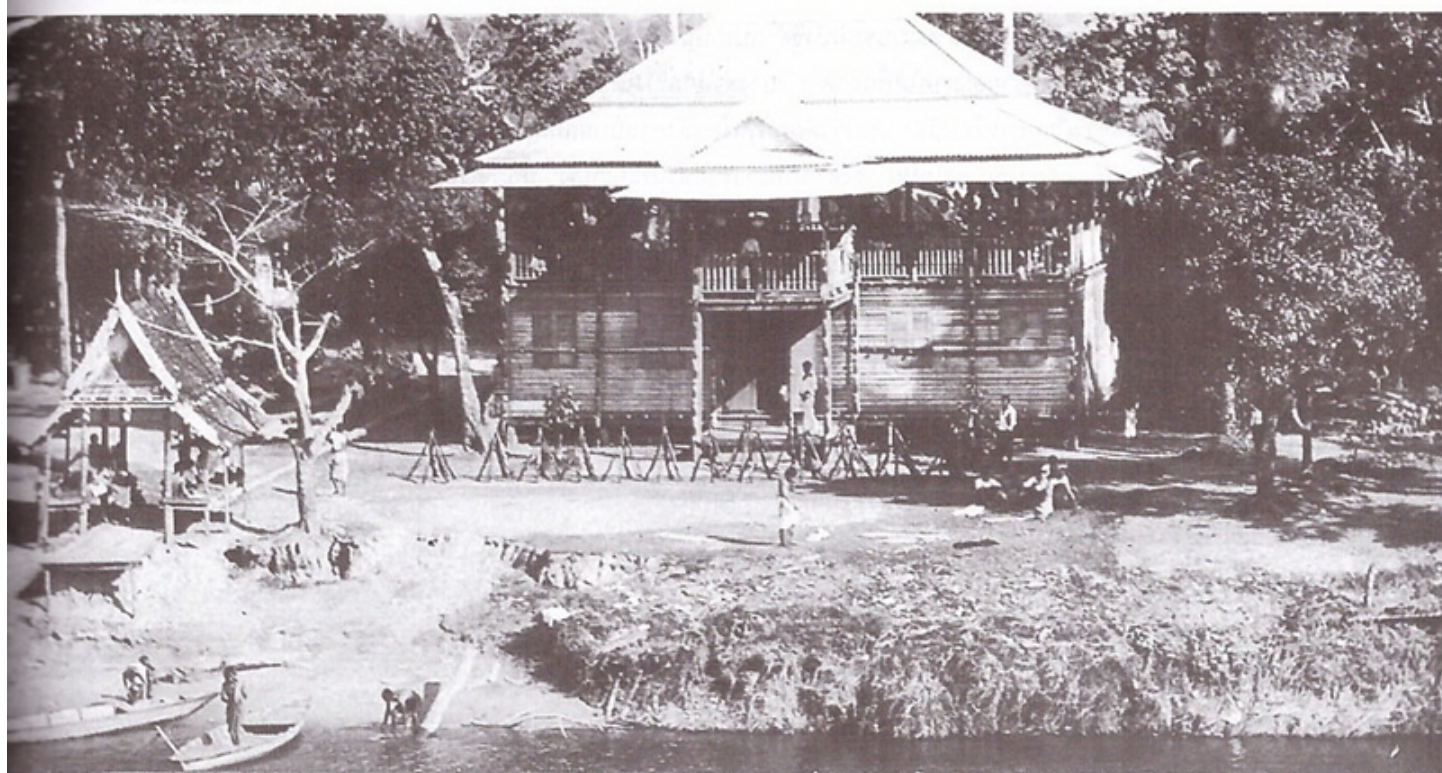
18.

บ้านลุงสอ ฝรั่งเศษเพื่องจันทบุรี

No. (14932) - กษศศ

No. 16553-9001 (87) 2034

▲ ภาพเก่าอาคารที่ตกแต่งด้วยลายขนมปังขิงในอดีต

002
จันทบุรี
36-

6.

โรงเรือนเลี้ยงจันทบุรี

▲ ภาพเก่าอาคารที่ตกแต่งด้วยลายขนมปังขิงในอดีต

▲ ภาพเก่าอาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงในอดีต

1. อาคารเดี่ยว

อาคารเดี่ยวที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง แบบเป็นเรือนไม้ขนาดใหญ่ สร้างด้วยไม้ 1 - 2 ชั้น ส่วนฐานอาจมีการก่ออิฐถือปูน ทำช่องระบายอากาศใต้พื้นอาคาร บางส่วนก็สร้างโดยไม่มีการยกพื้น ตัวเรือนมีทั้งแบบมีมุขและแบบไม่มีมุข หลังคาเป็นทรงปั้นหยาหรือมนิลา แบบจั่วตัดมุม หรือหลังคาแบบผสมผสาน มุงด้วยกระเบื้องว่าว บางส่วนอาจเป็นกระเบื้องวิบูลย์ศรี และกระเบื้องโยหิน ซึ่งอาจเป็นการซ่อมในระยะหลัง นอกจากนี้บางส่วนก็เป็นอาคารที่ชั้นล่างก่ออิฐถือปูนชั้นบนเป็นไม้

เรือนเดี่ยวที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงที่จันทบุรี มักนิยมสร้างแบบเรือนหน้าถ้งเหมือนเรือนร้านค้า ถ้าเป็นเรือนขนาดใหญ่นอกจากจะมีมุขแล้ว ยังทำโถงที่จอดรถได้มุข ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ว่าเรือนของผู้มีบรรดาศักดิ์ จะต้องให้มีมุขแสดงเกียรติยศ

ส่วนประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ประตูที่เป็นประตูแบบบานพับ และแบบบานคู่เปิดออก ตัวบานประตูเป็นแบบบานลูกฟักไม้กระดานดุน และแบบบานเกล็ดไม้ หน้าต่างเป็นแบบบานคู่เปิดออก ตัวบานเป็นแบบลูกฟักไม้ และแบบบานเกล็ดไม้ และบางส่วนก็เป็นหน้าต่างแบบบานกระทุ้งสำหรับเปิดออก มีการทำกันสาดคลุมเหนือบานหน้าต่างและใช้ไม้ฉลุลาย หรือที่เรียกว่า "ขนมปังขิง" ประดับในส่วนต่างๆ ทั้งส่วนรั้วระเบียง ราวบันได ช่องระบายอากาศเหนือบานประตู ครัวประดับชายคา เหนียง ลายประดับข้างเสาเล็กตรงส่วนยอดจั่ว หรือประดับตรงมุมได้จั่ว นอกจากนี้ยังใช้กระจกดอก กระจกลี ตกแต่งเป็นช่องแสงเหนือบานประตูและหน้าต่างและอาจมีรายละเอียดอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไป เช่น รูปแบบของลวดลาย การทาสี หรือการยกพื้นปูนส่วนล่างก่อนถึงพื้นชั้นล่างและมีช่องระบายอากาศเป็นต้น

เรือนเดี่ยวที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงนี้มีทั้งที่เป็นบ้านพักอาศัย โดยเฉพาะบ้านคนบดีผู้มีฐานะดี ภูมิสงฆ์ ศาลาการเปรียญขนาดใหญ่ ศาลาครูมูข และบ้านพักข้าราชการ ซึ่งอาคารเดี่ยวที่ประดับตกแต่ง ด้วยลายขนมปังขิง ที่ปรากฏในจังหวัดจันทบุรี ได้แก่ อาคารศาลากลางหลังเก่า จวนผู้ว่าราชการจังหวัด บ้านพักคลังจังหวัด บ้านพักผู้ช่วยคลังจังหวัด บ้านพักนายทหาร สำนักงานป่าไม้ บ้านคนบดี จำนวน 6 หลัง อุโบสถวัดใหญ่พลี ศาลาการเปรียญ อาคารเรียน และภูมิสงฆ์ ดังภาพตัวอย่าง

▲ อาคารศาลากลางหลังเก่า

▼ จวนผู้ว่าราชการจังหวัด

▲ บ้านพักคลังจังหวัด

▼ บ้านพักผู้ช่วยคลังจังหวัด

▲ บ้านมงคลสุข อำเภอท่าใหม่

▼ บ้าน 2 ชั้น ตกแต่งด้วยลายฉลุไม้บังฉิ่ง
ใกล้โบสถ์คริสต์ อำเภอเมือง

▲ เรียกกันว่าบ้านกงคุลฝรั่งเศส อำเภอเมือง

▼ บ้านมณูสุ อำเภอเมือง

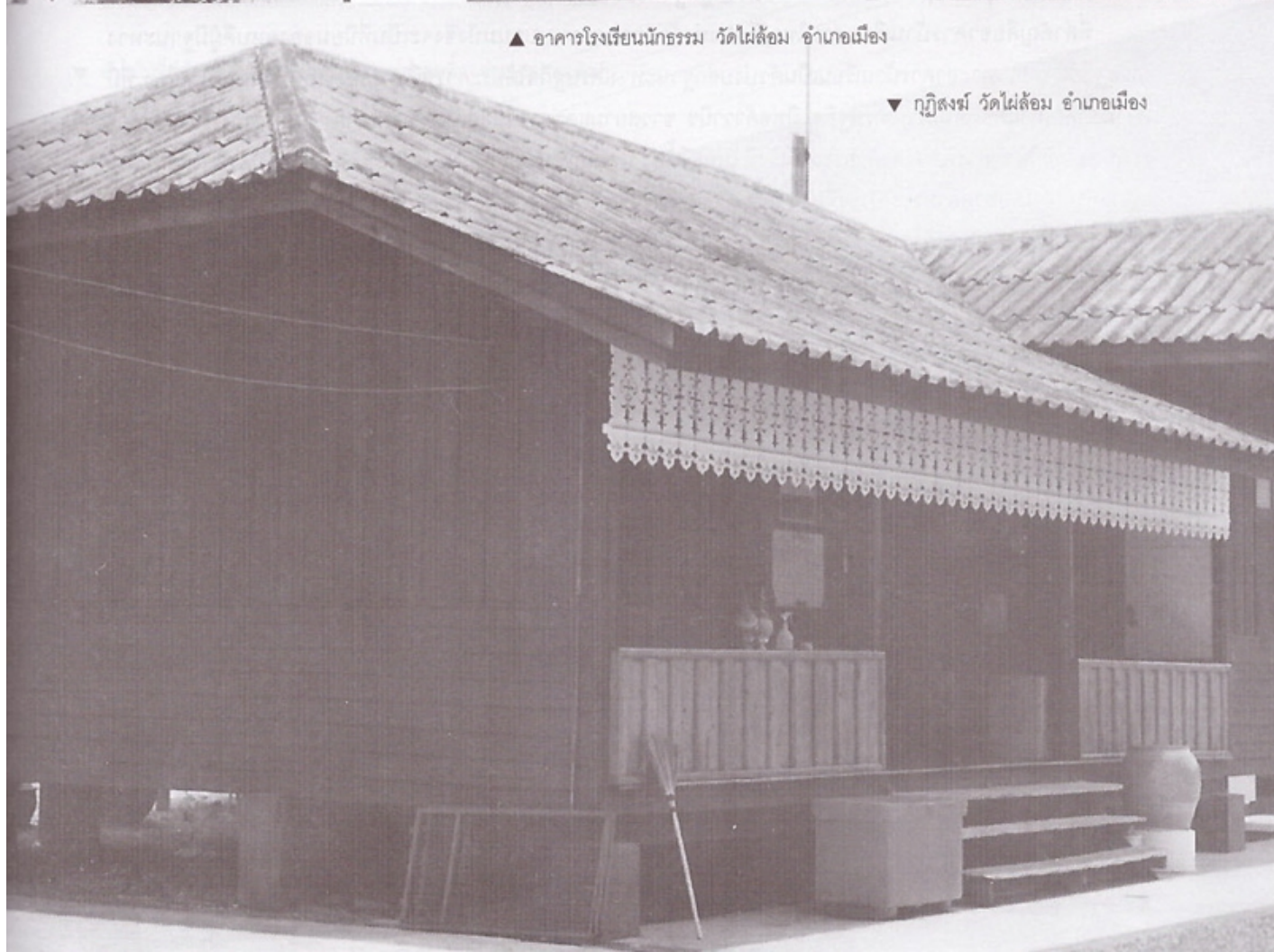
▲ วิหารจตุรมุขวัดพลับ

▼ ศาลาการเปรียญวัดวันยาวบน อำเภอขลุง

▲ อาคารโรงเรียนนักรวม วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง

▼ กุฏิสงฆ์ วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง

2. อาคารแถว

สำหรับอาคารแถวอาจกล่าวได้ว่ามีทั้งส่วนที่เป็นตึกแถว และที่เป็นเรือนแถว มีทั้งแบบชั้นเดียวและแบบ 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา ในกรณีที่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนมักจะมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลแบบตะวันตก เช่น การทำประตูแบบซุ้มโค้ง และมีการทาลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิง ตกแต่งบริเวณซุ้มโค้ง แต่ในกรณีของอาคารแถวที่สร้างด้วยไม้ที่เรียกว่า เรือนแถว นั้น จะนิยมตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงในส่วนต่าง ๆ มากกว่า เช่น ตกแต่งที่ผนังส่วนบนได้ฝาเพดาน ตกแต่งเป็นช่องระบายอากาศเหนือประตูและตกแต่งเป็นบานประตู

ในส่วนของเรือนแถว 2 ชั้น ที่ส่วนบนเป็นระเบียง ได้มีการใช้ไม้ฉลุลายแบบขนมปังขิงเป็นรั้วระเบียงบ้าง ตกแต่งเป็นที่ย้ายได้ขายคา ตกแต่งเป็นระบายหรือแผงครีบทัดตรงขายคา

ไม้ฉลุลวดลายแบบขนมปังขิงที่ปรากฏในอาคารต่าง ๆ ที่จังหวัดบุรีรัมย์ในส่วนของเรือนเดียวที่เป็นอาคารไม้ อาคารก่ออิฐถือปูน และอาคารแถวทั้งแบบตึกแถวและเรือนแถว นั้น ลวดลายขนมปังขิงมีทั้งแบบที่เป็นลวดลายแนวตั้ง ต่อประกอบด้วยไม้ 2 - 3 แผ่นเป็น 1 ลาย โดยเป็นแบบลายซ้ำ ๆ กัน และแบบลายตามแนวนอน ซึ่งกล่าวกันว่าไม้ฉลุลายตามแนวตั้งส่วนหนึ่งอาจเป็นไม้ฉลุลายที่ส่งมาจากกรุงเทพฯ แต่ส่วนใหญ่เป็นช่างไม้ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ สำหรับไม้ฉลุลายตามแนวนอนที่มีการแกะสลักเสลากลมกลึง มีความหนาบางของลวดลายนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นช่างไม้ในท้องถิ่น โดยเฉพาะการแกะสลักของช่างเชื้อสายญวน ทั้งกล่าวกันว่าช่างญวนนั้น นับเป็นช่างไม้ฝีมือดีของจังหวัดบุรีรัมย์

อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง จึงนับเป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกที่แพร่เข้ามาในสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 5 และสมัยรัชกาลที่ 6 ทั้งในพระนคร และเมืองศูนย์กลางการปกครองที่สำคัญ โดยเฉพาะมณฑลเทศาภิบาล โดยเป็นที่นิยมกันอย่างมากในกลุ่มอาคารบ้านพักคนบดีชาวสยาม และแม้แต่อาคารแถวที่เป็นเรือนร้านค้า ซึ่งลวดลายขนมปังขิงนี้เข้ากับบุคลิกลักษณะความช่างประดิษฐ์ดัดแปลงของช่างชาวสยามที่ชอบตกแต่งในรายละเอียด มีความประณีตบรรจง และกระจุ้มกระจิม มีลักษณะของการตกแต่งที่ร่าเริงเหมาะสมกับท่วงท่า ของการเป็นเรือนพักอาศัย หรือเรือนที่ใช้งานอื่น ๆ ทั้งมีคุณค่าสมกับเป็นเรือนของผู้มีฐานะและมีรสนิยมทางด้านความงาม

ที่สำคัญคืออาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงจะเป็นที่นิยมของคนบดีผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอาคารบ้านเรือนเป็นตึกบ่งบอกฐานะทางเศรษฐกิจได้ประการหนึ่ง เมืองจังหวัดบุรีรัมย์นับเป็นเมืองที่มีความสำคัญมาแต่อดีตในด้านเศรษฐกิจ มีพ่อค้าวานิช ชาวสยามและชาวจีนอยู่เป็นจำนวนมาก รวมทั้งขุนนาง ข้าราชการระดับสูง ทำให้อาคารที่ตกแต่งด้วยขนมปังขิงที่จังหวัดบุรีรัมย์ ปรากฏเป็นจำนวนมาก เมื่อเทียบกับเมืองอื่นในลักษณะเช่นเดียวกัน โดยลวดลายขนมปังขิงที่ปรากฏในการตกแต่งบ้านเรือนพักอาศัย อาคารสถานที่ราชการ บ้านพักข้าราชการ กุฏิสงฆ์ และเรือนแถวที่จังหวัดบุรีรัมย์จะปรากฏในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 และมีมากในสมัยรัชกาลที่ 6 และปรากฏอยู่ประปรายในช่วงต้นรัชกาลที่ 7

▲ อาคารที่มีลักษณะแบบเรือนแถว บริเวณท่าหลวง

▲ เรือนไม้ที่มีลักษณะแบบเรือนแถว ในเขตตำบลท่าหลวง อำเภอเมือง

▼ เรือนไม้ที่มีลักษณะแบบเรือนแถวในเขตตำบลพลับ อำเภอแหลมสิงห์

▲ เรือนไม้ที่มีลักษณะแบบเรือนแถว ในเขตตำบลท่าหลวง อำเภอเมือง

ตึกแถวในเขตตำบลท่าหลวง อำเภอเมือง

การศึกษาลวดลายแบบขนมปังขิงในจันทบุรี

กลุ่มอาคารที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงในจันทบุรี จะปรากฏในเขตพื้นที่อำเภอเมือง เขตตำบลพลับพลึง อำเภอสทิงหมี่ ในอำเภอขลุง และอำเภอท่าใหม่ โดยอาคารที่มีการตกแต่งด้วย ลวดลายแบบขนมปังขิงดังกล่าว จะเป็นทั้งแบบอาคารเดี่ยว 1 - 2 ชั้น ก่อสร้างด้วยไม้หรือเป็นอาคารแบบก่ออิฐถือปูนและชั้นบนเป็นไม้ และในกลุ่มอาคารแถวทั้งแบบที่สร้างด้วยการก่ออิฐถือปูน และแบบเรือนแถวไม้

ตำแหน่งของอาคารที่มีการตกแต่ง

การประดับอาคารด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง (Ginger bread) ที่ปรากฏในจันทบุรี จะนิยมประดับอยู่ตามส่วนต่างๆ ของอาคาร โดยลวดลายแบบขนมปังขิง เป็นการตกแต่งที่เน้นความสวยงาม ประดิษฐ์ตกแต่งตัวอาคารเป็นหลัก แต่ขณะเดียวกันลวดลายที่มีความสวยงามนั้นก็สามารถสนองประโยชน์ใช้สอยได้บางส่วน เช่น การช่วยให้แสงลอดผ่านเข้าภายในห้องของตัวอาคาร การทำหน้าที่เป็นที่บังแสง ด้วยครีบบิดขายคา และการเป็นช่องระบายอากาศ เพื่อให้โปร่งโล่งเป็นต้น ทั้งนี้ลวดลายแบบขนมปังขิงนิยมประดับตกแต่งในส่วนตำแหน่งต่าง ๆ ของอาคาร ดังนี้

1.ช่องระบายอากาศ เป็นลวดลายขนมปังขิง ที่ติดตั้งในตำแหน่งเหนือบานประตู อาจมีทั้งแบบครึ่งวงโค้ง และแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นแนวยาวตลอดบานประตู ในแต่ละช่อง

▲ ลวดลายขนมปังขิงที่ติดตั้งในตำแหน่งเหนือประตู

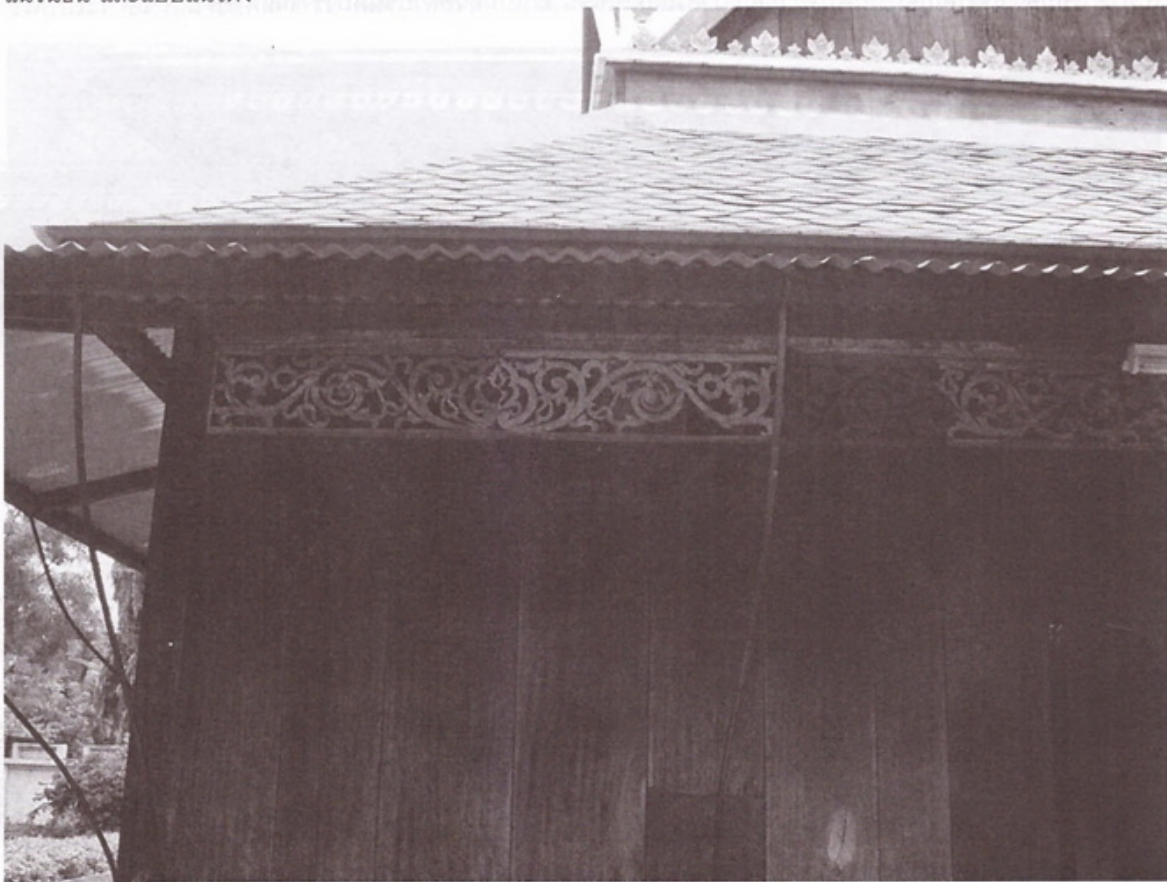

▲ ลวดลายขนมปังขิงติดตั้งเหนือบานประตู

▲ ลวดลายขนมปังขิงที่ติดตั้งในตำแหน่งเหนือประตู

2.บริเวณคอสอง เป็นลวดลายขนมปังขิงที่ติดตั้งในแนวฝาดั้ง ส่วนที่ติดกับฝ้าเพดาน ซึ่งอาจมีทั้งแบบลวดลาย
แนวนอน และแบบแนวตั้ง

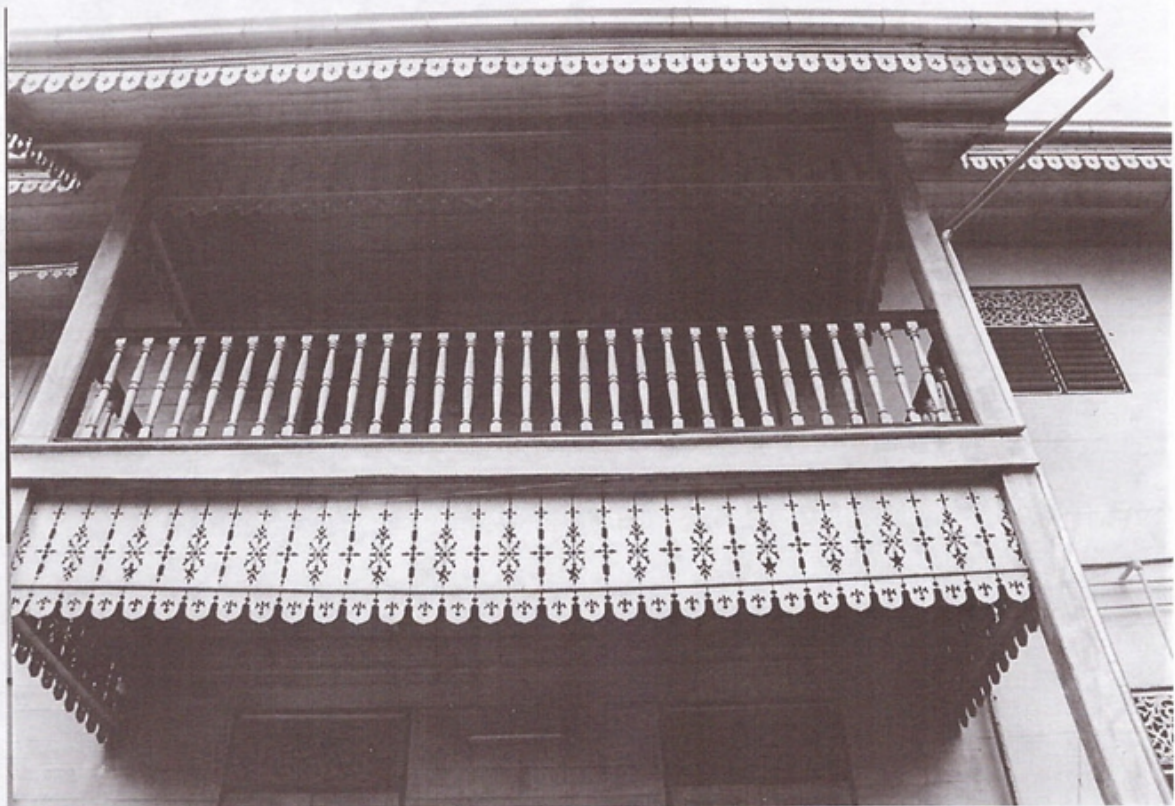

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิงที่ติดตั้งบริเวณคอสอง ศาลาครูมูฯ วัดพลับ

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิงที่ติดตั้งบริเวณคอสอง

3. ครีกระบายได้พื้น เป็นลวดลายแบบขนมปังขิงที่ประดับตกแต่งบริเวณใต้พื้นของชั้นบน ซึ่งในกรณีของครีกระบายได้พื้น ในอาคารที่มีความสำคัญจะเป็นครีกระบายขนาดใหญ่ ชัดเจน มักเป็นลวดลายขนมปังขิงในแนวตั้ง

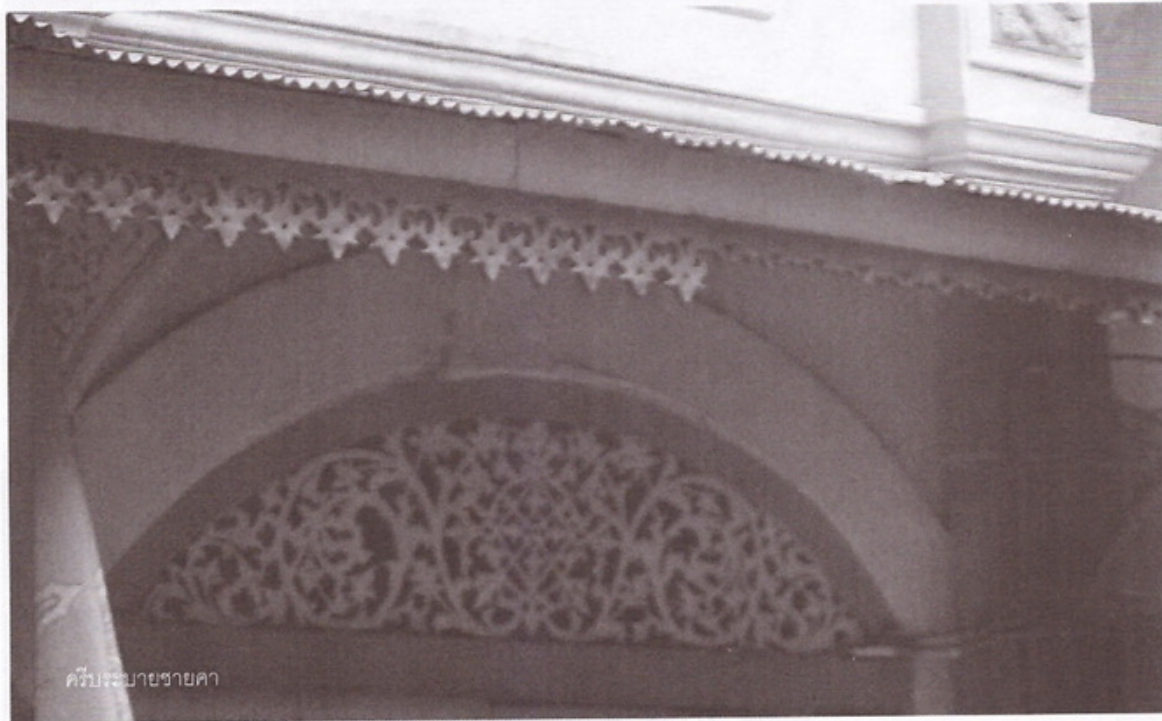

▲ ครีกระบายได้พื้น จวนผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี

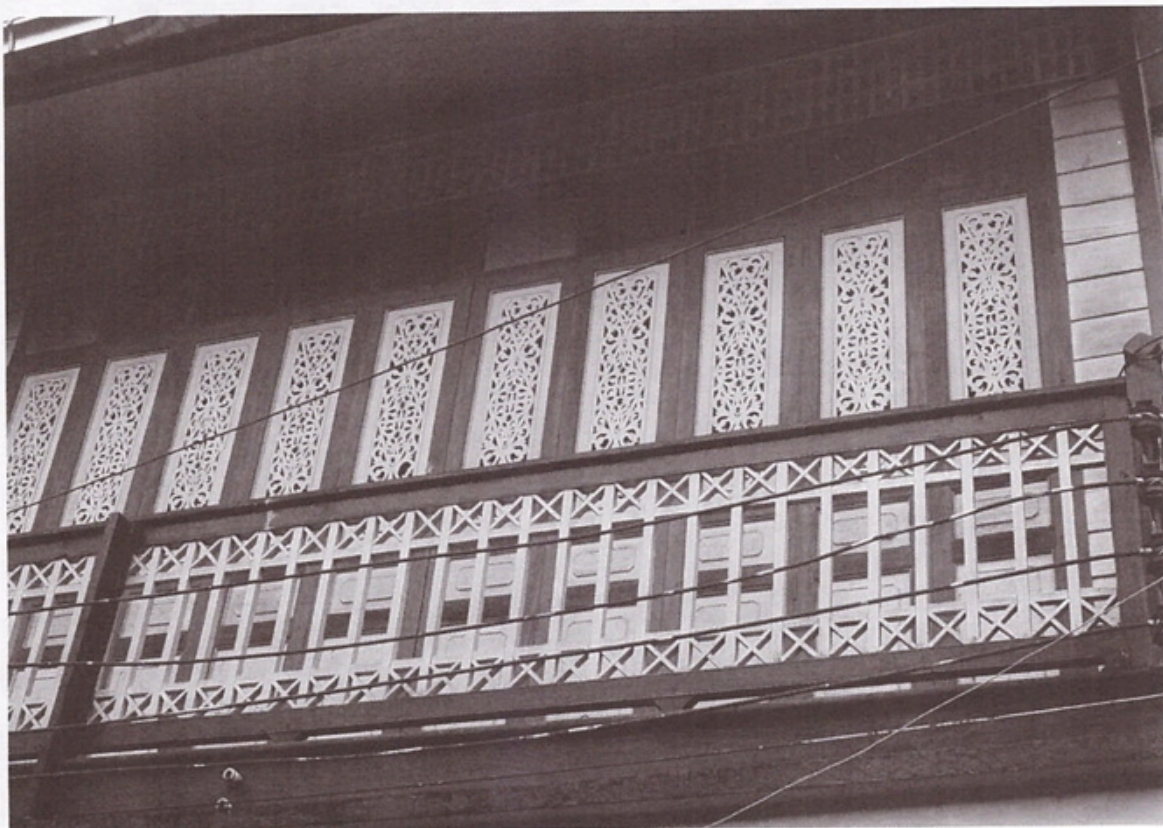
▲ ครีกระบายได้พื้น บ้านมณูสุข

4. ครีประบายชายคา เป็นลวดลายแบบขนมปังขิงที่ประดับตกแต่งบริเวณขอบชายคา ทั้งส่วนที่เป็นแนวตรงและแนวเฉียง ซึ่งครีประบายส่วนนี้จะเป็นลายขนาดเล็ก เป็นหลัก เป็นลายแนวตั้งและแนวนอน โดยส่วนใหญ่นิยมลายในแนวนอน

ครีประบายชายคา

5. บานประตู เป็นลวดลายแบบขนมปังขิงที่ถูกนำมาประดับตกแต่งในส่วนที่เป็นบานประตูโดยเฉพาะบานประตูแบบเพี้ยม และแบบ 2 บานคู่ และนิยมติดตั้งเฉพาะช่วงบนของบาน

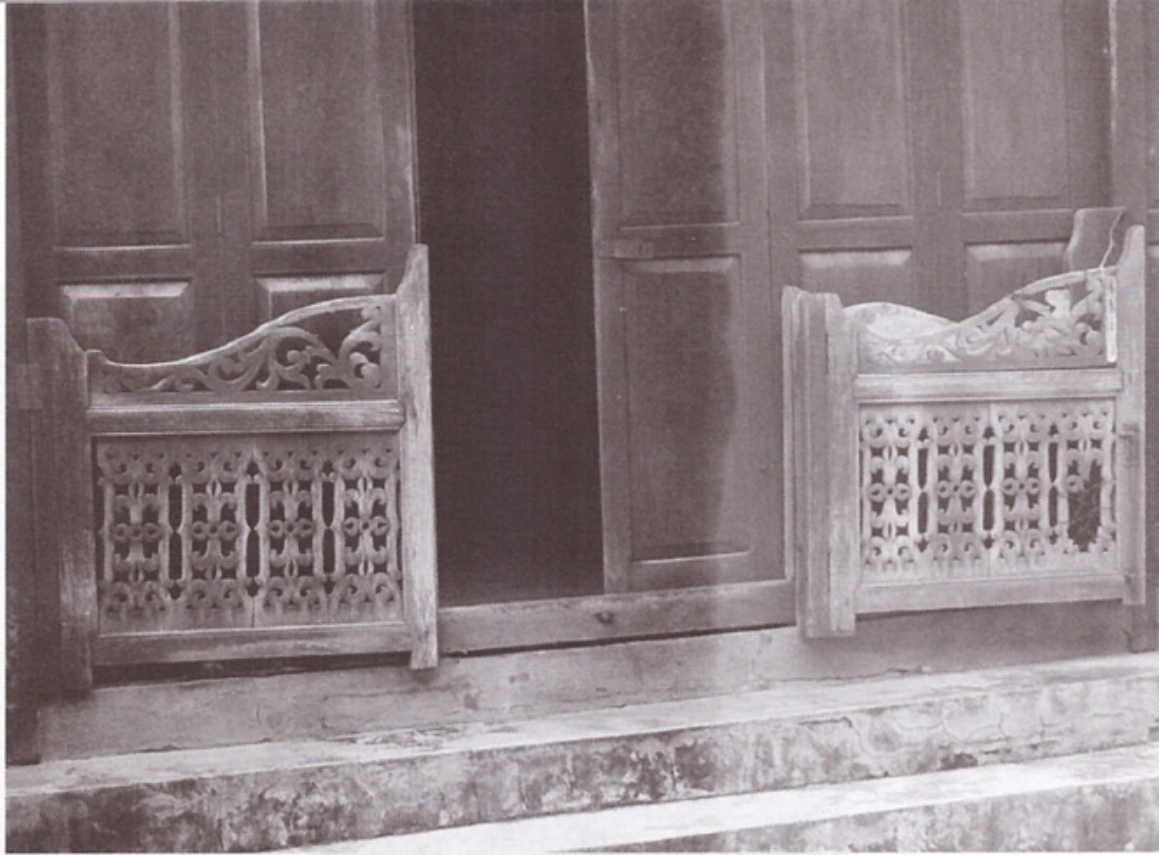
▲ ลวดลายแบบขนมปังขิงที่ตกแต่งบานประตูบานเพี้ยม

6. บานประตูบังตา / ประตูเตี้ย เป็นลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ตกแต่งบานประตูแบบสองบานคู่ ซึ่งอาจเป็นประตูแบบ ประตูเตี้ย สูงเพียงครึ่งของประตูจริง โดยติดตั้งซ่อนข้างนอกประตูจริง หรือเป็นประตูเตี้ยติดตั้งที่ระเบียงก่อนเข้าอาคาร

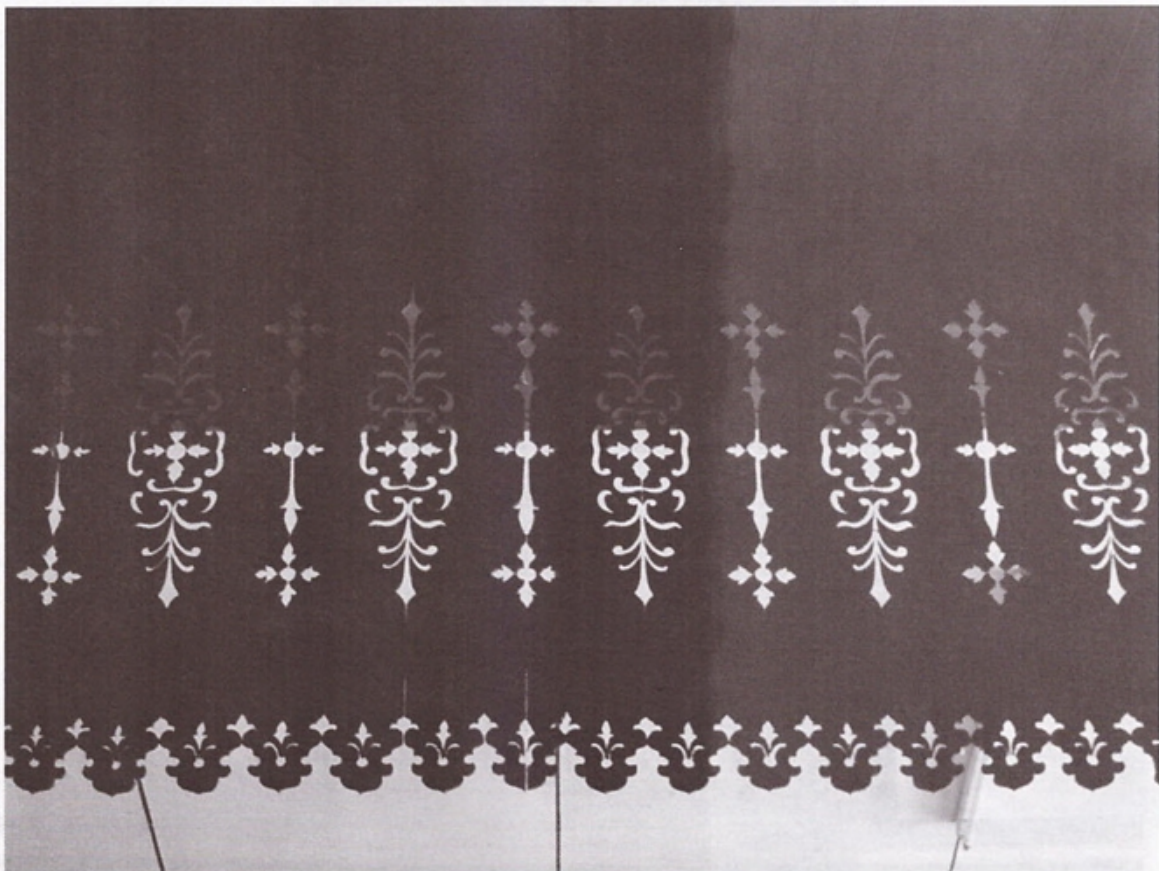
▲ ประตูบานเตี้ยตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง อุโบสถวัดใหญ่พลั่ว

ภาพนี้มาจากรูปถ่ายของอาจารย์นิเวศนภพพร

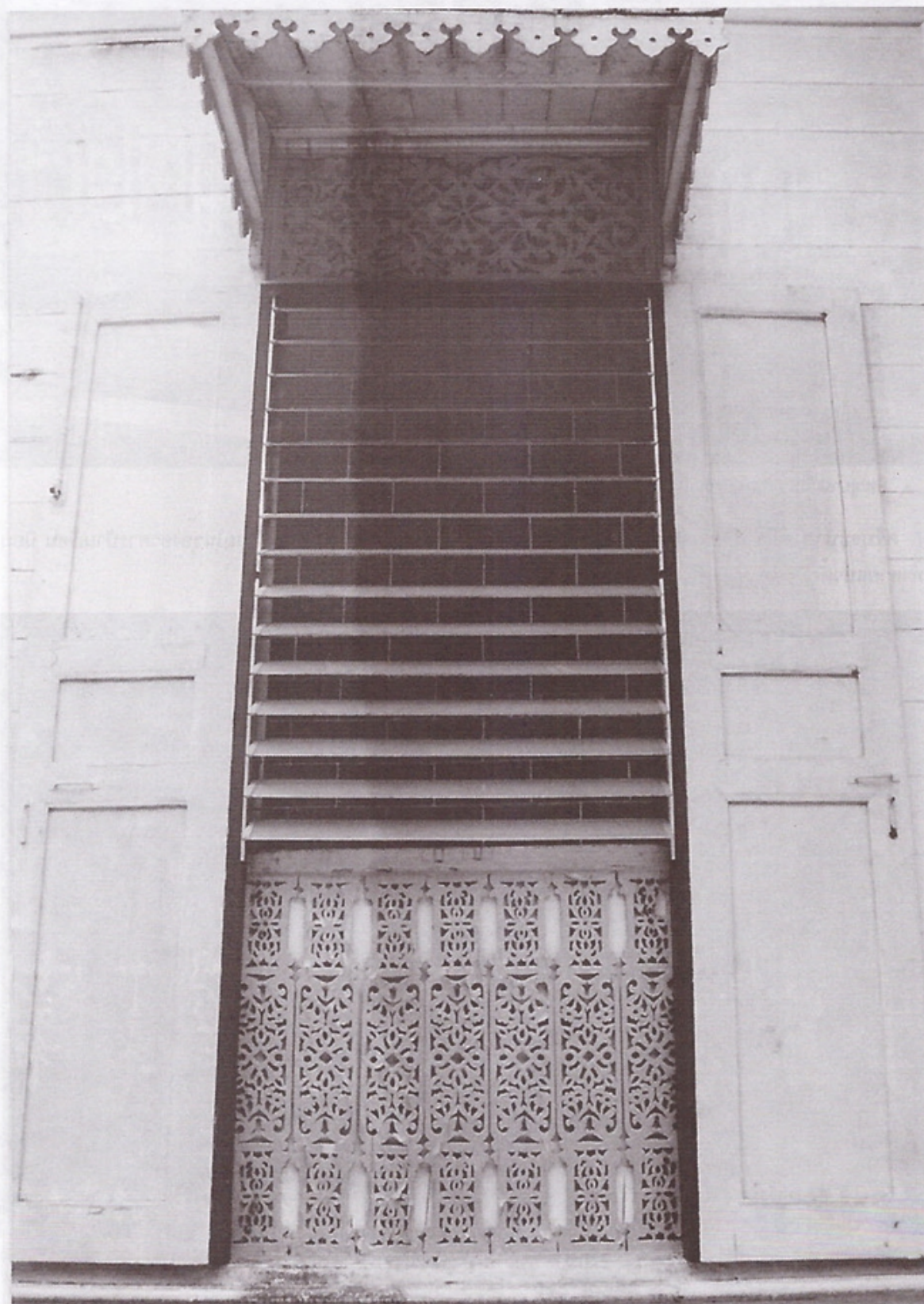
▲ ประตูปานเตี้ย ภูเก็ตวัดวันยาวบน

7. ครีประบายไต้ผ้า เป็นลวดลายขนมปังขิงประดับตกแต่งเป็นระบายไต้ผ้าเพดาน ภายในของอาคารบ้านเรือน นิยมทำลายแนวตั้ง

▲ ประตูปานเตี้ยตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง อุโบสถวัดใหญ่พลี

8. ครัวระบายชายคา กันสาดหน้าต่าง เป็นลวดลายขนมปังขิงขนาดค่อนข้างเล็ก ติดตามขอบชายคา กันสาดเหนือบานหน้าต่าง ซึ่งคุ้มกันสาดเหนือบานหน้าต่าง จะเป็นการทำในลักษณะของบ้านเรือนคหบดี หรือบุคคลที่มีความสำคัญ

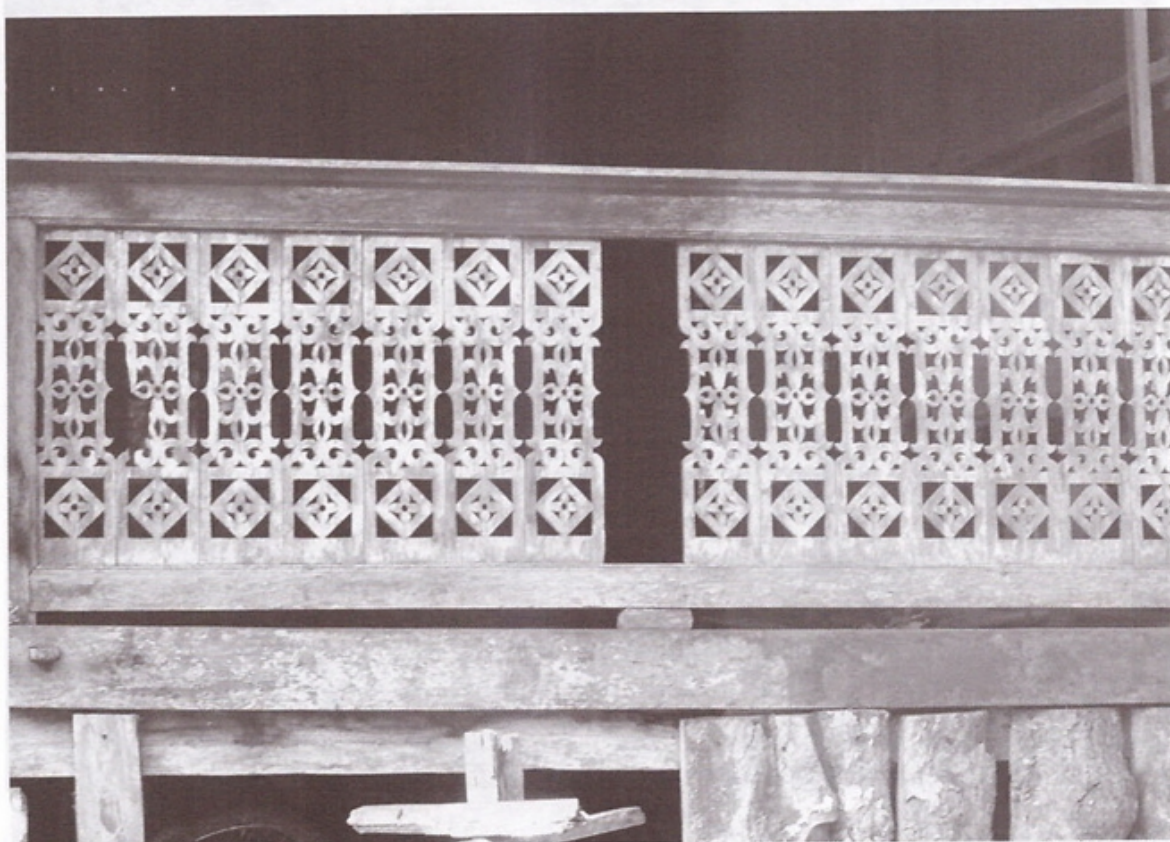

▲ ครัวระบายชายคา กันสาดหน้าต่างบ้านยาว จวนผู้ว่าราชการจังหวัด

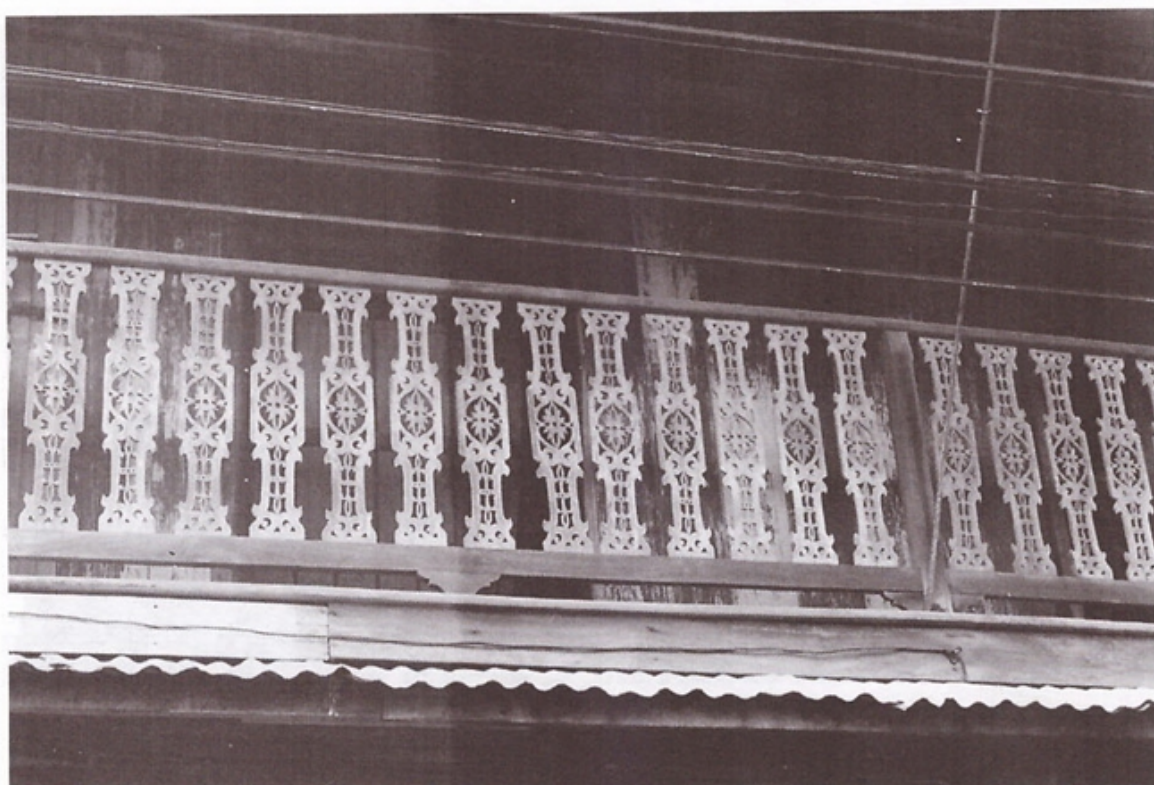

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ประดับใต้ฝ้าเพดาน อาคารศาลากลางหลังเก่า

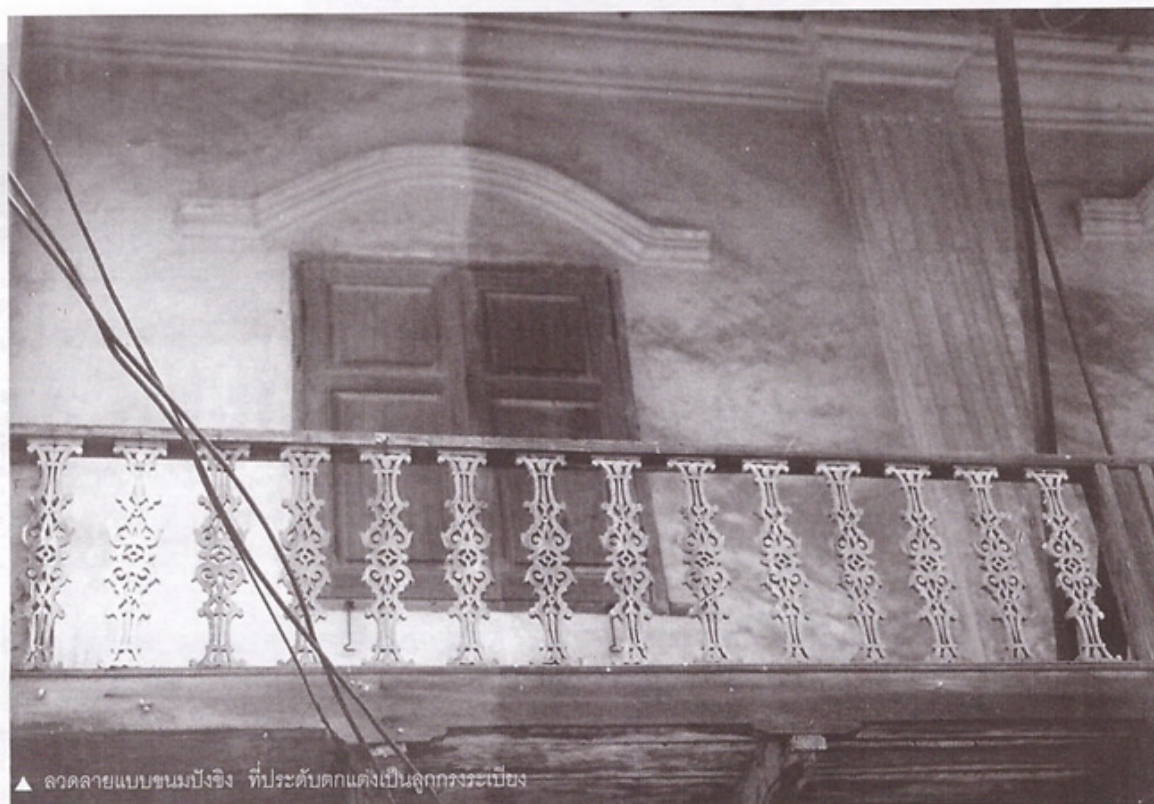
9. ลูกรังเป็นลวดลายแบบขนมปังขิงที่นำมาประดับตกแต่งเป็นลูกรังระเบียงทั้งแบบที่ต่อติดเป็นแผง และแบบติดแยกจากกันโดยเว้นช่องว่างระหว่างแผ่น นิยมใช้ทั้งส่วนภายในอาคารและลูกรังระเบียงด้านนอกอาคาร

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ประดับตกแต่งเป็นลูกรังระเบียง

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ประดับตกแต่งเป็นลูกกรงระเบียง

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ประดับตกแต่งเป็นลูกกรงระเบียง

10. เค้าแขนหรือค้ำยัน เป็นลวดลายขนมปังขิงที่ประดับตกแต่งและติดตั้งเป็นเค้าแขน หรือค้ำยัน ระหว่างฝาผนังกับ
ชายคา

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ประดับตกแต่งเป็นหัวแขนรูปสี่เหลี่ยม เรือนแถวบริเวณท่าหลวง

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ประดับตกแต่งเป็นหัวแขนรูปสามเหลี่ยมวงโค้ง อาคารตึกแถวบริเวณท่าหลวง

11. มุมใต้จั่ว เป็นลวดลายขนมปังขิงที่ประดับตกแต่ง บริเวณมุมใต้จั่วส่วนหน้าของอาคาร ซึ่งการตกแต่งแบบนี้จะใช้กับเรือนที่มีความสวยงาม บ้านเรือนคหบดี หรืออาคารที่มีความสำคัญ

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ตกแต่งบริเวณมุมใต้จั่ว อาคารบ้านพักนายทหารในค่ายทหาร

ลักษณะของลวดลายแบบขนมปังขิง

ลักษณะของลวดลายแบบขนมปังขิง คือ การจัดวาง ออกแบบลวดลายให้สัมพันธ์กับวัสดุซึ่งคือแผ่นไม้ สัมพันธ์กับเทคนิควิธีการทำคือการแกะสลัก ฉลุ และสัมพันธ์กับบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ที่ประดับตกแต่ง ได้แก่ช่องระบายอากาศ บานประตู พื้นทิวโค้งเหนือบานประตูพื้นทิวโค้งเหนือบานหน้าต่าง เพ้าแขนและลูกกระงะเบียง เป็นต้น ซึ่งลักษณะลวดลายแบบขนมปังขิงสามารถจัดแบ่งกลุ่มได้ดังนี้

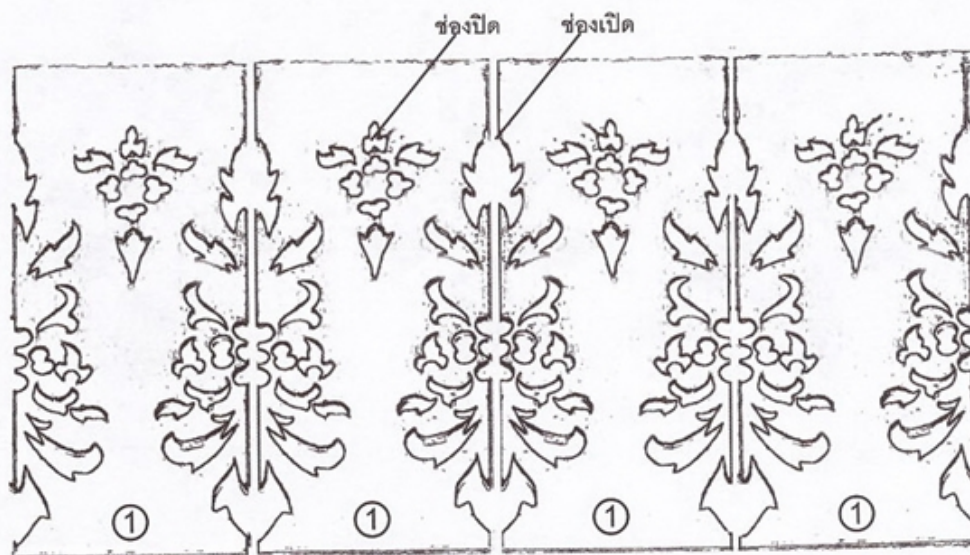
1. ลายแนวตั้ง เป็นการทำลวดลายฉลุไม้แบบขนมปังขิงในแนวตั้ง โดยลายในแนวตั้งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1.1 ลายแนวตั้งแบบ 2 แผ่นคู่และ 2 แผ่นสลับ โดยเป็นการทำลวดลายขนมปังขิงตามแนวตั้ง โดยตัวลายจะประกอบด้วยแผ่นไม้ 2 แผ่นเหมือนกัน เรียงต่อกันจึงจะได้ 1 แบบลายและแบบ 2 แผ่น 2 แบบวางสลับกัน และรูปแบบของลวดลายเกิดจากช่องเปิดของแผ่นไม้แต่ละข้างและช่องว่างที่เป็นลายฉลุปิดและจะเรียงแผ่นเข้ากันตลอดแนว หรืออาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ว่างจะปรากฏให้เห็นเป็นลักษณะของลวดลาย ซึ่งอาจมีส่วนฉลุลายน้อยกว่าตัวพื้น และนิยมฉลุเป็นช่องเป็นลายในพื้นที่เล็ก ๆ โดยประกอบกันเข้าเป็นรูปแบบของลวดลายที่เหมาะสม และสวยงามแตกต่างกันไป

ลวดลายฉลุแบบ 2 แผ่นต่อกันตามแนวตั้งนี้ ใช้ในการตกแต่งตัวอาคารทั้งแบบเรือนเดี่ยวและอาคารแถว โดยนิยมตกแต่งตามส่วนต่าง ๆ คือ

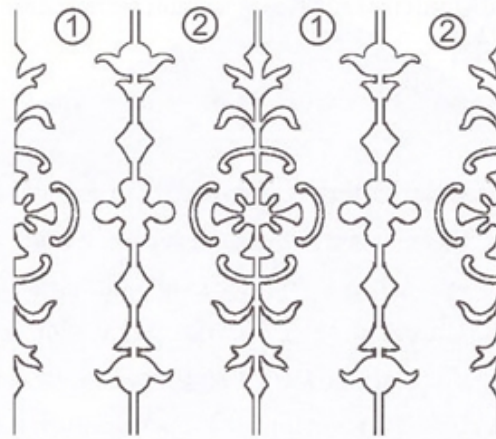
- เป็นค้ำรับระบายนกตกแต่งใต้พื้นชั้นบน
- เป็นช่องระบายอากาศบริเวณคอสอง

ในกรณีที่ลายแนวตั้งใช้ในการตกแต่ง เป็นค้ำรับระบายนกหรือใต้พื้นชั้นบน ตรงบริเวณส่วนปลายของไม้ จะมี การออกแบบด้วยลักษณะของชายขอบลาย หรือขอบไม้ของแต่ละแผ่น เป็นลักษณะแบบเชิงชาย หรือส่วนจบของลาย ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ใช่แนวตัดตรง หากแต่จะเป็นรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น ลายหยดน้ำ ลายขอบมนโค้ง ขอบรูปหัวใจ ขอบดอกจิก ซึ่งขอบลายในลักษณะนี้จะใช้ติดตั้งเฉพาะส่วนที่เป็นค้ำรับระบายนกเท่านั้น แต่ในกรณีที่ลายแนวตั้งที่ติดตั้งบริเวณคอสองจะไม่มีการฉลุตัดขอบลายในลักษณะดังกล่าว เพราะแผ่นไม้ที่ฉลุลาย จะต่อกับฝาเรือน หรือส่วนของผนังหรือฝาเรือน

แสดงลายแนวตั้ง แบบ 2 แผ่นคู่ ซ้ายขวาเหมือนกัน

1.2 ลายแนวตั้งแบบ 2 แผ่นสลับ เป็นการนำลวดลายชนมบั้งซึ่งตามแนวตั้งเช่นกัน แต่ตัวลายของแผ่นไม้จะเป็น 2 แผ่น 2 แบบ ที่มีการออกแบบช่องเปิด แต่ละข้างซ้าย-ขวาต่างกัน และนำมาจัดเรียงสลับสับหว่าง ซึ่งจะทำให้ได้ลวดลายที่มีลายคั่นกลาง

แสดงลายแนวตั้งแบบ 2 แผ่นสลับซ้ายขวาต่างกัน

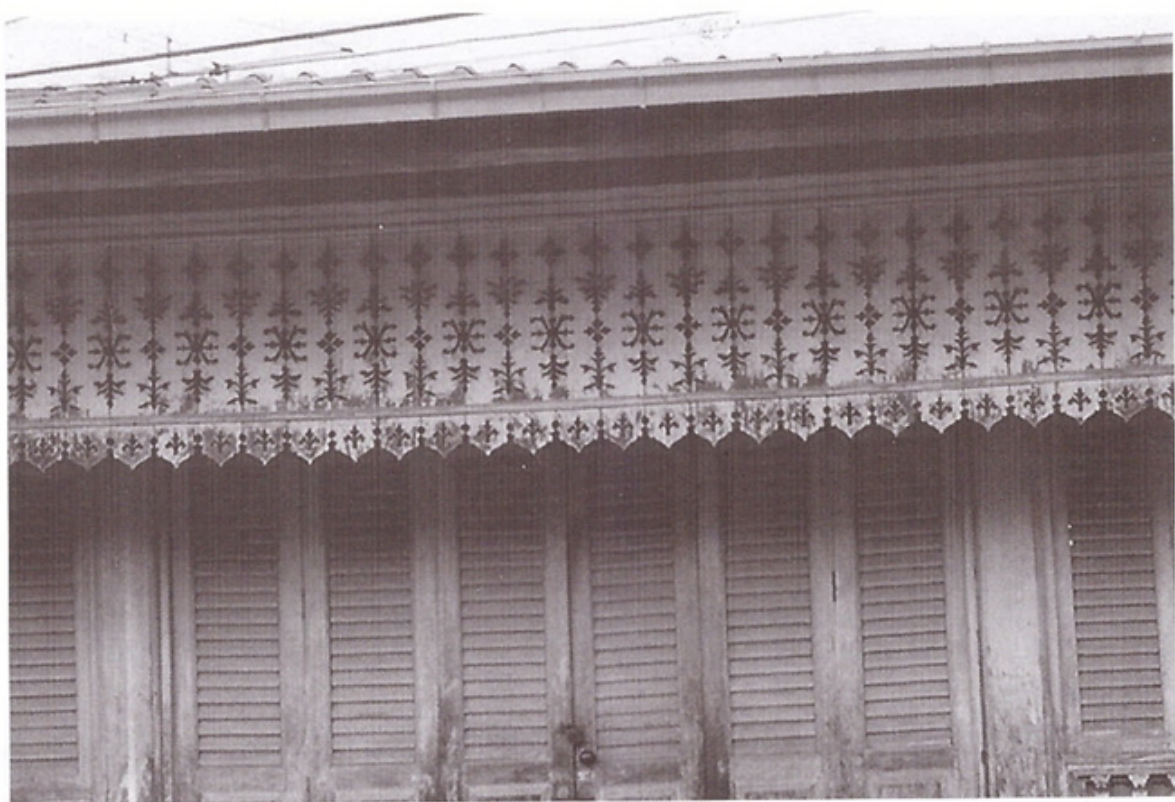
▲ ลวดลายแบบชนมบั้งจึง ลายแนวตั้งแบบ 2 แผ่นคู่ซ้ายขวาเหมือนกัน

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ลายแนวตั้งแบบ 2 แผ่นคู่ซ้ายขวาต่างกันหรือแบบ 2 แผ่นสลับ

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ลายแนวตั้งแบบ 2 แผ่นสลับ

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ลายแนวตั้งแบบ 2 ผ่านสลัป

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ลายแนวตั้งแบบ 2 ผ่านสลัป

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ลายแนวตั้งแบบ 2 แผ่นคู่ซ้ายขวาเหมือนกัน

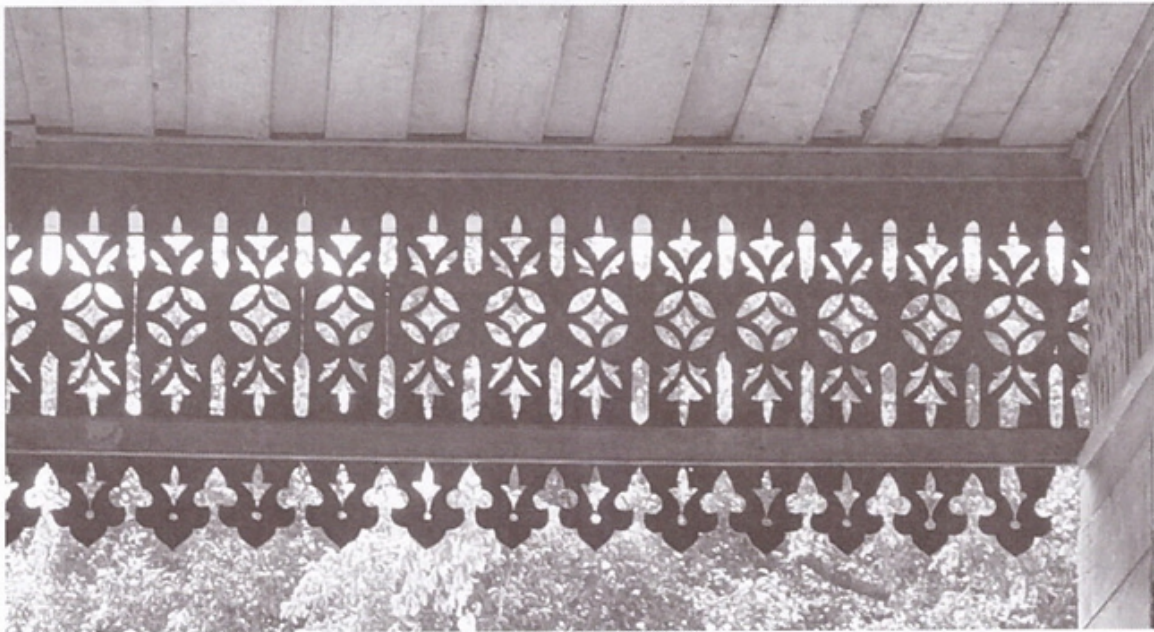

▲ ลวดลายแบบขนมปังขิง ลายแนวตั้งแบบ 2 แผ่นสลับ

1.3 ลายแนวตั้งแผ่นเดียว เป็นการทาลวดลายตามแนวตั้ง โดยใช้ไม้แผ่นเดียว จลุเป็นลวดลายจบในแผ่น จุดสำคัญคือไม่ใช้การต่อลายให้สมบูรณ์ แต่เป็นการนำแผ่นไม้มาเรียงต่อเช่นเดียวกัน โดยการออกแบบลวดลายในลักษณะเช่นนี้ มักนิยมทาลวดลายโปร่ง บอบบาง ใช้ส่วนพื้นไม้เป็นตัวลาย บางรูปแบบของลวดลาย อาจจะสอดคล้องจนดูราวกับทำด้วยวัสดุเหล็กดัด หรือเหล็กหล่อ

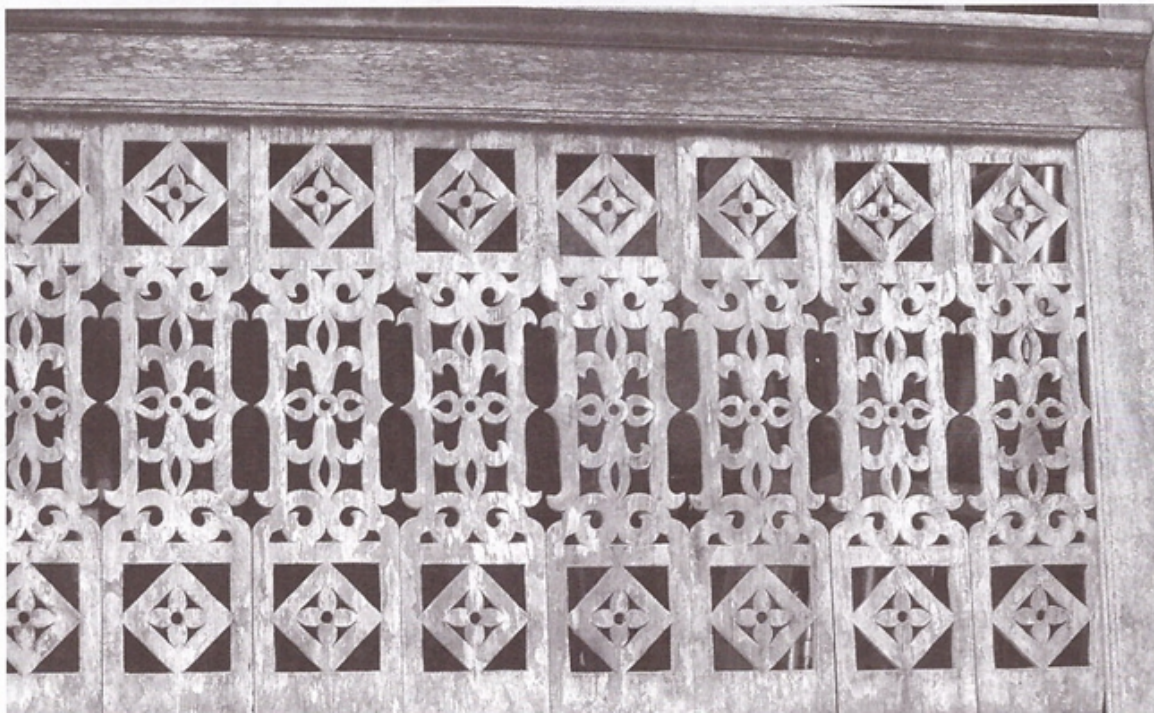
ลวดลายจลุไม้แนวตั้งแบบแผ่นเดียวนี้ ใช้ในการตกแต่งตัวอาคารทั้งแบบอาคารเดี่ยว และอาคารแถวแต่โดยส่วนใหญ่จะใช้กับเรือนไม้ ลวดลายแบบขนมปังขิงในลักษณะนี้นิยมนำมาตกแต่งเป็นรั้วระเบียง โดยเป็นลายแนวตั้งที่ค่อนข้างสูง บางส่วนเป็นระเบียงบริเวณนอกชาน และบางส่วนประดับเป็นแนวระเบียงที่ติดตั้งในส่วนหน้าต่างบานยาว (French Windows) เช่น บ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัด ลวดลายแนวตั้งแบบที่ใช้พื้นเป็นตัวลวดลายนี้ ยังนิยมใช้ประดับกับลวดลายแบบ 2 แผ่นคู่ประกอบกัน โดยใช้ลายแบบดังกล่าวประกบหัวท้ายของลายอื่น และใช้ประดับตกแต่งส่วนค้ำของชายคา สำหรับอาคารที่มีความสำคัญ ได้แก่ อาคารศาลากลางหลังเก่า

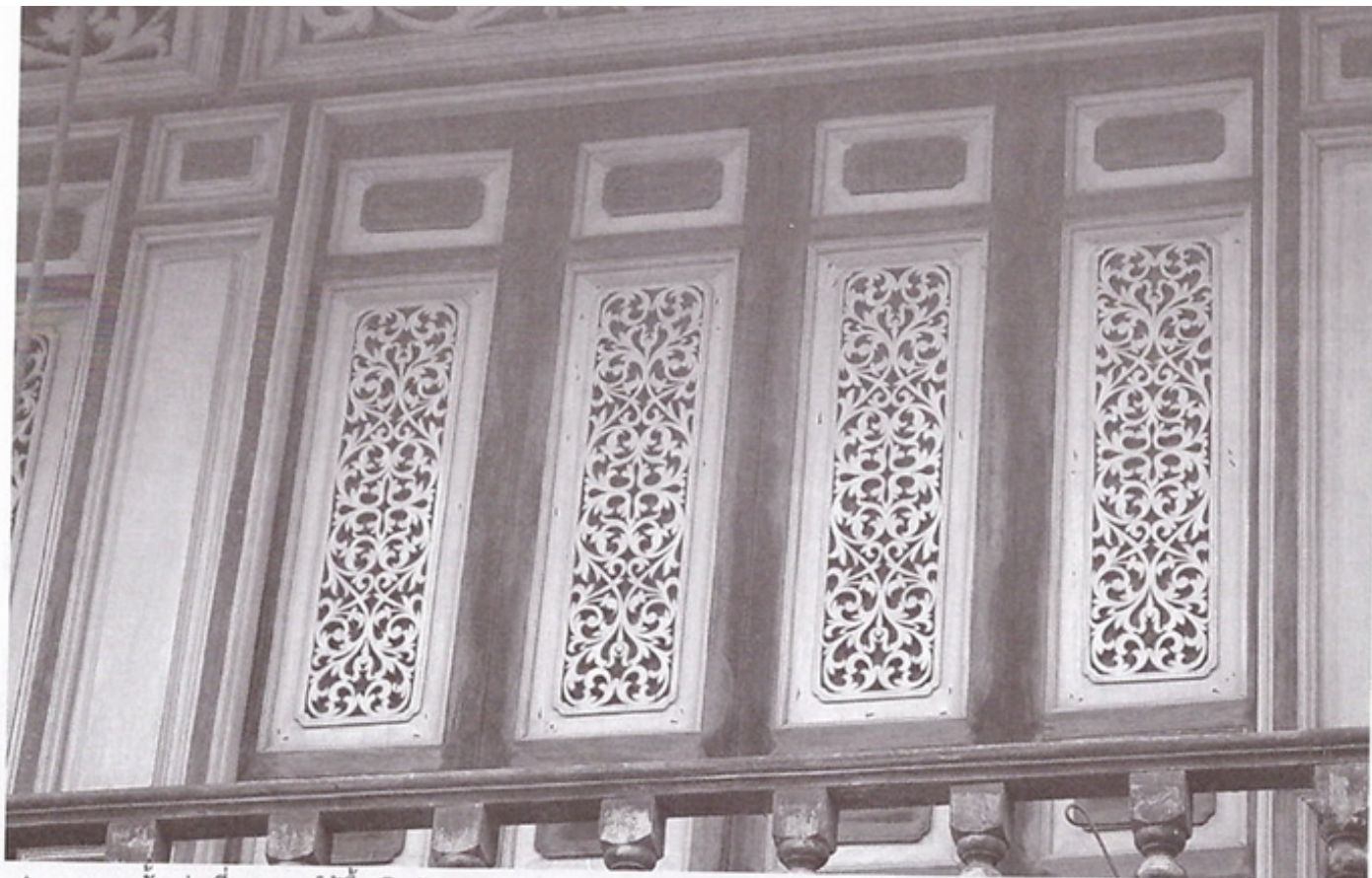
นอกจากนี้ ลวดลายแนวตั้งแบบที่แผ่นพื้นเป็นตัวลายนี้ ยังใช้ในการประดับตกแต่งในส่วนของบานประตู โดยเฉพาะประตูบานเพ็ญของอาคารแถวแบบไม้ โดยตกแต่งบานประตูทุกบาน

▲ ลายแนวตั้งแผ่นเดียว แบบใช้ช่องว่างเป็นตัวลาย

▼ ลายแนวตั้งแผ่นเดียว แบบใช้พื้นไม้เป็นตัวลาย

▲ ลายแนวตั้งแผ่นเดียว แบบใช้พื้นเป็นตัวลาย

2. **ลายแนวนอน** เป็นการนำลวดลายจากไม้ในแนวนอน ประดิษฐ์ฉลุบนแผ่นไม้ ที่มีขนาดยาวและสั้นที่เหมาะสมกับพื้นที่ตกแต่งโดยนำไปประดับตกแต่งตามแนวนอน ซึ่งลวดลายแบบขนมปังขิงตามแนวนอน อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทดังนี้

2.1 **ลายแนวนอนขนาดเล็ก** เป็นลวดลายขนมปังขิงตามแนวนอนขนาดเล็ก เป็นลวดลายที่ประดิษฐ์ด้วยการเจาะฉลุไม้แผ่นเดียวขนาดค่อนข้างเล็ก และจัดวางลายตามแนวนอน ขนาดไปกับแผ่นไม้ โดยลายในลักษณะนี้จะใช้ประดับตามส่วนขอบของชายคา ทั้งในแนวนอนและแนวเฉียง หรือติดประดับชายคาขนาดเล็กที่คลุมบานหน้าต่าง และตัวลายมักเป็นลายขอบ ซึ่งมีลักษณะเหมือนเป็นระบายในรูปแบบต่าง ๆ ช่างบางคนเรียกลายแบบนี้ว่า "ลายตุ้ตู่" ซึ่งหมายถึงลายขนาดเล็ก โดยลายตามขอบชายคา มีทั้งที่เน้นใช้พื้นเป็นลาย (positive) และใช้ช่องฉลุเป็นลายด้วย (Negative)

2.2 **ลายแนวนอนขนาดใหญ่** เป็นลวดลายแบบขนมปังขิง ตามแนวนอนขนาดใหญ่ โดยประดิษฐ์ฉลุบนแผ่นไม้ แผ่นเดียว จัดวางลายตามแนวนอน ลายในลักษณะนี้จะใช้ประดับตกแต่งในส่วนที่สำคัญ ได้แก่ พื้นที่เหนือบานประตู บริเวณคอสอง ที่ต่อติดกับฝ้าเพดานหรือตำแหน่งเดียวกัน แต่ลดระดับลงเพียงเล็กน้อย ซึ่งลายแนวนอนขนาดใหญ่นี้ ใช้ประดับตกแต่งทั้งเรือนเดี่ยวขนาดใหญ่ที่ก่อสร้างด้วยไม้ หรืออาคารที่ชั้นล่าง เป็นการก่ออิฐถือปูนและ ชั้นบนเป็นไม้ รวมทั้งใช้ประดับอาคารแถว ที่ก่อสร้างด้วยไม้และแบบที่ก่ออิฐถือปูน

▼ ลายแนวนอนขนาดเล็ก เป็นระบายประดับพื้นระเบียงชั้นบน

ลายแบบขนมปังขิงตามแนวนอนนี้ ด้วยความที่เป็นลวดลายฉลุที่มีขนาดยาว ดังนั้น การออกแบบลวดลาย จึงมีส่วนที่เป็นศูนย์กลางของลาย ซึ่งเป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น ลวดลายในวงกลมหลากหลายรูปแบบ รูปแบบตัวอักษร หรือ ลวดลายที่มีรูปแบบพิเศษ เช่น ธงชาติ พานรัฐธรรมนูญ หรือแม้แต่ลายรูปหน้าสัตว์ ทั้งนี้ลายส่วนด้านข้าง ก็จะออกแบบแตกลวดลายออกไป ทั้ง 2 ข้างให้เหมือนกัน โดยกลับด้าน

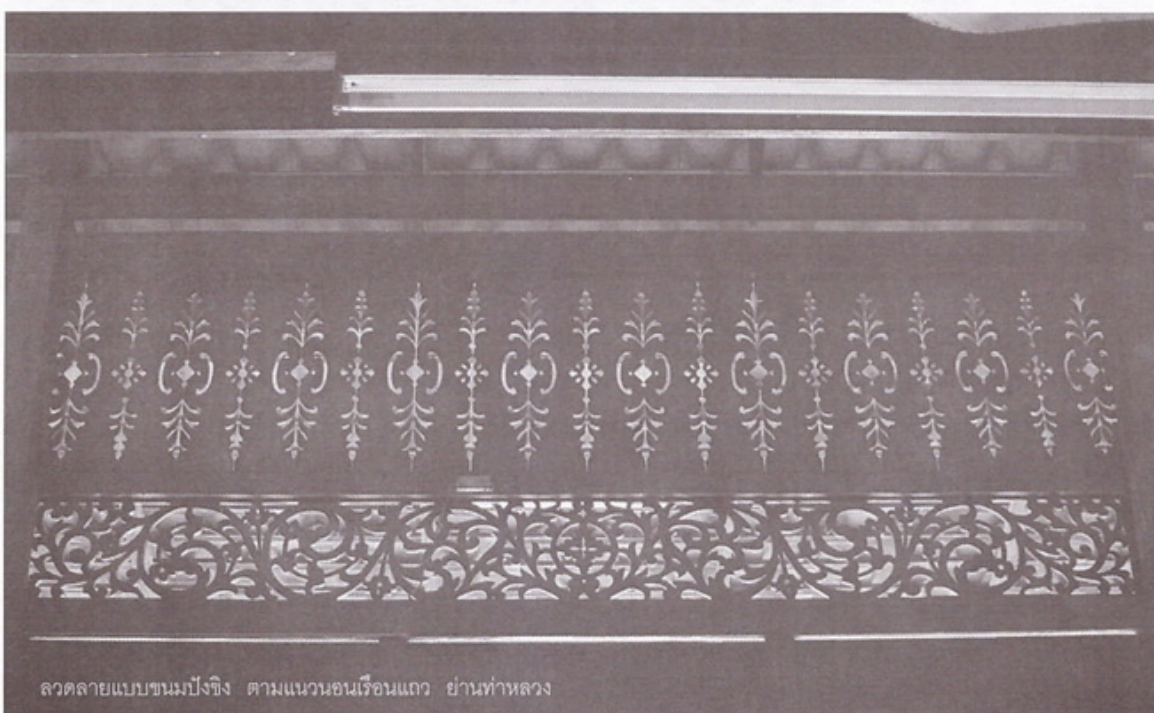
โดยลายตามแนวนอนที่ประดับตกแต่งอาคารบ้านเรือนในจันทบุรีนี้ ถือว่าเป็นกลุ่มลวดลายแบบขนมปังขิง ที่มีความสวยงามโดดเด่น นอกจากนี้ลวดลายลักษณะดังกล่าว ที่เป็นไม้แผ่นเรียบที่เจาะฉลุเป็นลวดลายแล้ว บางแห่งยังเป็นลักษณะของการแกะสลัก ให้ความสวยงามความลึก และมีความกลมกลึงของลายเส้นต่าง ๆ ด้วยลวดลายตามแนวนอนมีลักษณะดังตัวอย่าง

▲ ลายแบบขนมปังขิง ตามแนวนอนในกรอบสี่เหลี่ยม

▼ ลวดลายแบบขนมปังขิง ตามแนวนอนเรือนแถว อำเภอท่าใหม่

3. ลายในวงโค้ง การทำลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิงในกรอบวงโค้ง นับเป็นการประดับตกแต่งในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความสวยงาม ทั้งแสดงให้เห็นอิทธิพลตะวันตกอย่างสมบูรณ์ ลายขนมปังขิง ในกรอบวงโค้งนี้ เป็นการฉลุลายบนแผ่นไม้ต่อกันหลายแผ่นและทำเป็นรูปวงโค้ง ซึ่งการทำลวดลายแบบขนมปังขิงในกรอบวงโค้งนี้ นับเป็นการฉลุลายที่ใช้กับอาคารแถวที่ก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนเท่านั้น

ลวดลายไม้ฉลุนี้ นอกจากจะใช้ประดับตกแต่งอาคารเป็นหลักแล้วยังสามารถสนองประโยชน์ใช้สอย คือ ใช้เป็นช่องระบายอากาศทำหน้าที่เช่นเดียวกับลายตามแนวนอน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความที่ลายในวงโค้งมีขนาดใหญ่ ดังนั้น จึงทำให้ลายแบบขนมปังขิงมีความสวยงามและเป็นที่น่าสนใจมาก ลวดลายแบบขนมปังขิงในกรอบวงโค้ง สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

3.1 ลายวงโค้งขนาดใหญ่ เป็นการออกแบบประดิษฐ์ลวดลายในกรอบวงโค้งบ้าน ความกว้างของวงโค้งมีขนาดเท่ากับ 1 ห้องคูหาของอาคารแถว หรือมีความกว้างประมาณ 2 เมตร สูงประมาณ 80 เซนติเมตร การออกแบบลวดลายจะมีศูนย์กลางลาย อยู่ในแนวกึ่งกลางของวงโค้ง โดยมีลักษณะเป็นจุดเด่น อาจเป็นรูปวงกลม รูปข้าวหลามตัด รูปวงกลม 4 วง หรือรูปกากบาท เป็นศูนย์กลาง และมีการออกแบบจัดวางลวดลายออกไปจนเต็มพื้นที่ในวงโค้ง โดยทั้ง 2 ข้าง มีลวดลายลักษณะเหมือนกันแต่กลับข้าง การทำลายในกรอบวงโค้งนี้จะใช้พื้นไม้เป็นตัวลายทำให้ลายมีความโปร่งและสวยงามมาก

▲ ลายแบบขนมปังขิง ในกรอบของโค้งขนาดใหญ่

3.2 ลายวงโค้งขนาดเล็ก เป็นการออกแบบประดิษฐ์ลวดลายที่อยู่ในกรอบวงโค้งแบบครึ่งวงกลม ขนาดประมาณ 100 เซนติเมตร โดยลายในกรอบวงโค้งขนาดเล็กนี้ นอกจากเป็นการตกแต่งประดับตัวอาคารแล้ว ยังใช้เป็นช่องระบายอากาศด้วย โดยลายแบบขนมปังขิงในกรอบวงโค้งขนาดเล็กนี้ นิยมใช้ในการตกแต่งเหนือบานประตู และบานหน้าต่างแบบ 2 บานคู่เปิดออก

การออกแบบลวดลายในกรอบวงโค้งขนาดเล็กนี้ จะไม่มีการวางลาย ที่เป็นดอกดวงสำคัญ ที่เป็นศูนย์กลางหรือกึ่งกลางลาย เพียงแต่เป็นการวางลายแบบซ้ายขวาเท่ากันแบบสมมูล (Symmetry) ซึ่งจะต่างกับลายในกรอบวงโค้งป้าน ที่จะมีดอกดวงสำคัญ อยู่ในแนวกึ่งกลางของกรอบวงโค้ง

นอกจากลายในแนวตั้ง ลายแนวนอน ลายในวงโค้งแล้ว ยังปรากฏมีลวดลายแบบขนมปังขิงในกรอบลายแบบอื่น เช่น สามเหลี่ยม สามเหลี่ยมประกอบในรูปสี่เหลี่ยม ประดับติดตั้งเป็นเท้าแขนค้ำยันชายคา หรือเป็นรูปสามเหลี่ยมโค้งประดับตกแต่งใต้จั่วอาคาร

รูปแบบลวดลายแบบขนมปังขิง

รูปแบบของลวดลายขนมปังขิง ที่ตกแต่งอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของอาคารบ้านเรือนในลักษณะของลายแนวตั้ง ลายในแนวนอน และลายในกรอบวงโค้งตามลักษณะดังกล่าวมาแล้ว ลวดลายแบบขนมปังขิงยังมีรูปแบบ และวิธีที่เกิดลวดลายต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการออกแบบของช่าง ทั้งนี้การทำลวดลายจะมี 2 ลักษณะ ลักษณะหนึ่งคือใช้พื้นไม้เป็นลวดลายตามที่ออกแบบเป็นลวดลายคดโค้งต่าง ๆ และฉลุไม้เป็นช่องว่าง ซึ่งตัวลายจะต้องต่อเชื่อมกันไป จะขาดตอนขาดช่วงไม่ได้ ซึ่งลายแบบนี้จะใช้กับการแกะสลักฉลุไม้แผ่นยาวเป็นหลัก และใช้ในบริเวณคอสอง หรือช่องระบายอากาศเหนือบานประตู แต่ก็มีก้นำไปใช้กับส่วนอื่นบ้างตามกรอบตามขนาดที่เหมาะสม

ลักษณะที่ 2 คือ การใช้ส่วนของช่องว่าง ช่องฉลุเป็นลวดลาย ซึ่งการทำลวดลายลักษณะนี้ จะทำช่องว่างให้เกิดลวดลายจาก 2 แผ่น ต่อติดกันทำให้เกิดลวดลายเป็นดอกดวงต่าง ๆ หรือเกิดจากการเจาะฉลุเป็นช่องว่าง ที่เป็นลวดลายภายในแต่ละแผ่นเอง ซึ่งลายแบบนี้อาจเรียกว่า ลายจากช่องว่างโดยลายจากช่องว่างนี้ จะนิยมใช้กับแผ่นไม้แนวตั้ง โดยลวดลายเกิดจากแผ่นไม้ต่อประกอบกันเป็น 1 แบบลายหรือลวดลายเกิดจากไม้แผ่นเดียว จบในแผ่นแต่นำมาเรียงต่อกันไป ทั้งนี้ในแต่ละลักษณะอาจจัดแบ่งรูปแบบของลวดลายออกได้

1.แบบลายที่เกิดจากพื้นไม้ มีลักษณะรูปแบบของลวดลายดังนี้

1.1 ลายเครือเถาพันธุ์พุทธรักษา ลายขนมปังขิงที่เป็นลวดลายเครือเถาพันธุ์พุทธรักษา จะเป็นลวดลายที่ใช้พื้นแผ่นไม้เป็นลวดลาย ออกแบบตามแนวนอนยาว นิยมตกแต่งบริเวณใต้ฝ้าเพดาน และเหนือบานประตู ลายเครือเถาพันธุ์พุทธรักษาเป็นลวดลายประเภทลายเครือเถาที่มีรากฐานมาจากรูปแบบของเครือเถาในธรรมชาติที่ประกอบด้วยลายข้อ ส่วนของก้านใบไม้ ดอกไม้ และใช้ประกอบร่วมกับลวดลายอื่น ๆ โดยเฉพาะลายเครือเถาพันธุ์พุทธรักษา ที่เป็นลวดลายแบบขนมปังขิงนี้ จะนิยมทำลายก้านขด คดโค้ง หัวขมวดในลักษณะต่าง ๆ ต่อเชื่อมสัมพันธ์กันไป โดยจะมีลายดอกไม้ ใบไม้ โดยมีก้านขดเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งลายดังกล่าว นับว่ามีความเป็นอิสระ ที่สามารถนำไปประดิษฐ์ดัดแปลง ในการตกแต่งได้ทุกลักษณะ และทุกส่วนของพื้นที่ว่างในงานสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะพื้นที่ช่องลมระบายอากาศตามแนวนอน ที่ส่วนใหญ่นิยมทำลวดลายขนมปังขิงที่มาจากเครือเถาพันธุ์พุทธรักษา ซึ่งลายเครือเถาพันธุ์พุทธรักษา จะประกอบด้วยส่วนประกอบของกลุ่มลายดังนี้

1.1.1 ส่วนประกอบก้านขด - ดอกไม้ - ใบไม้ ส่วนประกอบที่เป็นลายก้านขดนั้น จะมีเป็นลักษณะของเส้นที่มีความอ่อนหวาน โค้งงอ หรือคดโค้งขึ้นลงภายในกรอบสี่เหลี่ยมตามแนวนอน ตลอดพื้นที่ โดยบางช่วงของก้านขดที่คดโค้งขึ้นลงนั้น จะแตกกิ่งก้านออกไป เป็นขดขมวด ในลักษณะต่าง ๆ โดยส่วนปลายก้านอาจขมวดเป็นตุ้มกลม ก้านแบบปลายแหลม ก้านแบบปลายแฉก ก้านแบบปลายขนนก ก้านปลายใบไม้ หรือเป็นขมวดเล็ก ขมวดน้อย โดยก้านขดจะคดโค้งจนสุดกรอบของลาย

อย่างไรก็ตาม ลวดลายการตกแต่งแบบขนมปังขิง เป็นการออกแบบเฉพาะในแต่ละชั้น แต่ละพื้นที่ ดังนั้น ลวดลายจึงมีลักษณะแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด แม้ว่าถ้ามองดูอย่างผิวเผิน จะมีความรู้สึก ว่า ลวดลายแบบขนมปังขิง คือ ลวดลายที่เหมือนกันก็ตาม

ลวดลายแบบขนมปังขิง ที่ประดับตกแต่งเป็นช่องระบายอากาศตามแนวนอนเหนือประตู หรือบริเวณคอสอง จะมีการออกแบบที่สวยงาม ดูพลิ้วไหว จนเป็นจุดเด่นของตัวอาคาร โดยเฉพาะกลุ่มลายก้านขดบางลายจะแตกกิ่งก้านออกเป็นก้านเรียวเล็ก ผอมบาง และมีลักษณะต่าง ๆ โดยบางลายจะแตกก้านออกเป็นดอกไม้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แบบก้านต่อดอก คือ ดอกไม้แทรกระหว่างก้านที่คดโค้ง หรือดอกไม้ดอกเดี่ยว ได้แก่ ดอกไม้กลีบมน ดอกไม้สามกลีบ และสี่กลีบ ดอกไม้ก้านเชื่อม ดอกทิวลิป ดอกไม้ห้ากลีบแบบข้าวหลามตัด ดอกช่อ ดอกซ้อน ดอกไม้กลีบแฉก ดอกประจำยาม และดอกไม้ ใบไม้กลีบกันเชื่อม

นอกจากกลุ่มก้านขดที่มีก้านคดโค้ง มีก้านที่แตกแยกออกไปเป็นขมวดและดอกไม้ ก้านที่โค้งงอบางส่วน ยังแตกออกเป็นใบไม้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ใบไม้ที่มีลักษณะแบบใบเฟิร์น ผักกูด ใบมะกอก ใบเล็บครุฑ ใบมันสำปะหลัง และใบไม้แฉกสามใบ ที่สำคัญ คือ ลวดลายแบบขนมปังขิงที่ปรากฏในกลุ่มอาคารของเมืองจันทบุรีนั้น บางลวดลายสามารถเห็นได้ชัดเจน ถึงการออกแบบที่สวยงาม ลงตัว มีความประณีตในการแกะสลักฉลุ ลวดลายของกิ่งก้าน ดอกใบ มีความกลมกลึง มีลักษณะของมิติอย่างชัดเจน

แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มลายก้านขดอีกลักษณะหนึ่ง ที่มีการออกแบบจัดวางลวดลายในแบบแผนเดียวกัน แต่เป็นการจัดลวดลายแบบขนมปังขิง โดยมีได้เป็นการแกะสลัก ให้มีมิติความนูนลึก หรือมีความกลมกลื่นของลวดลาย ถือเป็นลักษณะไม้แผ่นเรียบเจาะลึ หรือการออกแบบลวดลายให้มีลักษณะคดโค้งแบบก้านขด แต่มีลักษณะขด ชมวด หยักงอ จนขาดความลงตัวของลวดลาย ซึ่งลวดลายแบบขนมปังขิง ทั้ง 2 ลักษณะ ดังกล่าวอาจเนื่องมาจากการออกแบบในระยะหลังที่เส้นสายขาดความพลิ้วไหว ความประณีตบรรจงขาดหายไป แนวคิดในการออกแบบและมีมือของช่างตกต่ำลง และความนิยมตกแต่งอาคารด้วยลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิงลดลง นอกจากนี้ที่น่าสังเกตคือ การทำลวดลายแบบขนมปังขิงในระยะหลัง (หลัง พ.ศ. 2475) ยังทำในลักษณะฉลุไม้เป็นลวดลายตามแบบอย่างลายขนมปังขิง แต่ปิดทับบนแผ่นไม้ฉลุ ที่หนึ่งซึ่งทำให้มิได้ไปสังเกตเห็นเส้นสายช่องฉลุเหมือนแบบเดิม

นอกจากนี้กลุ่มลายเครือเถาพันธุ์พฤกษา นอกจากจะมีลักษณะที่เด่นชัดด้วยลายก้านขด ที่แตกกลายเป็นดอกไม้ใบไม้ลักษณะต่าง ๆ แล้วยังมีลายที่มีลักษณะเป็นลายดอกไม้ประดิษฐ์เน้นกลีบดอก เน้นใบไม้ในลักษณะประดิษฐ์ จัดวางลายแบบเป็นระเบียบแบบแผนแบ่งครึ่งตามแนวดิ่งและแนวนอน และมีรูปแบบเป็นเหมือนลายแบบไทย ผสมผสานกับแบบตะวันตก ดังเช่น ดอกไม้ กลีบดอกไม้ มีลักษณะเป็นแบบแผนดอกไม้สี่กลีบ ดอกชีก ดอกซ้อน แต่ใบไม้กลับมีลักษณะแบบฝรั่ง คือ ใบไม้ใบยาว ซึ่งไม่ใช่กระบวนลายในแบบแผนลายขนมปังขิง ที่นิยมกันโดยทั่วไป

ลายก้านขดเครือเถาพันธุ์พฤกษา

ลายก้านขดเครือเถาพันธุ์พฤกษา

▲ ลายไม้ชุดแบบไทยผสมฝรั่งเรือนแถวชั้นเดียวที่อำเภอขลุง

▲ ลายก้านขดพันธุ์พฤกษา

▼ ลายก้านขดเครือเถาพันธุ์พฤกษา

ลายก้านขดเครือเถาพันธุ์พฤกษาเส้นก้านมีความบอบบางมาก

ลายก้านขดเครือเถาพันธุ์พฤกษา

ลายก้านขดเครือเถาที่ระมัดระวังมาก และลายเส้นหนา ไม่ปรากฏลักษณะของดอกไม้ ใบไม้ชัดเจน ซึ่งเป็นลวดลายในระยหลัง พ.ศ. 2475

ลายก้านขด เป็นลายในระยหลัง พ.ศ. 2475 โดยปรากฏปี พ.ศ. 2479 ในลวดลายด้วย

ลายก้านขดที่ตกแต่งส่วนภายในอาคาร

ลายจลุกลูกกษณะหนึ่งเหมือนกันโดยมีตัวจากลวดลายก้านขด เรือนแถวบางจะระ อำเภอยางใหม่

ลายฉลุขมมั่งจึงลายก้านขดพันธุ์พญา วiharajurux วัดเหล็ก บางกะจะ

ลายฉลุบนผนังห้องด้านหน้าวัดพุทธา วังพระตำหนัก วัดพลับ บางกะจะ

ลายฉลุบนผนังห้องแสดงลายกึ่งกลาง

ลายฉลุบนผนังห้องด้านหน้าวัดพุทธา

ลายฉลุบนผนังจึงลายก้านขดพันธุ์ทุกรา เห็นลักษณะดอกทิวลิป

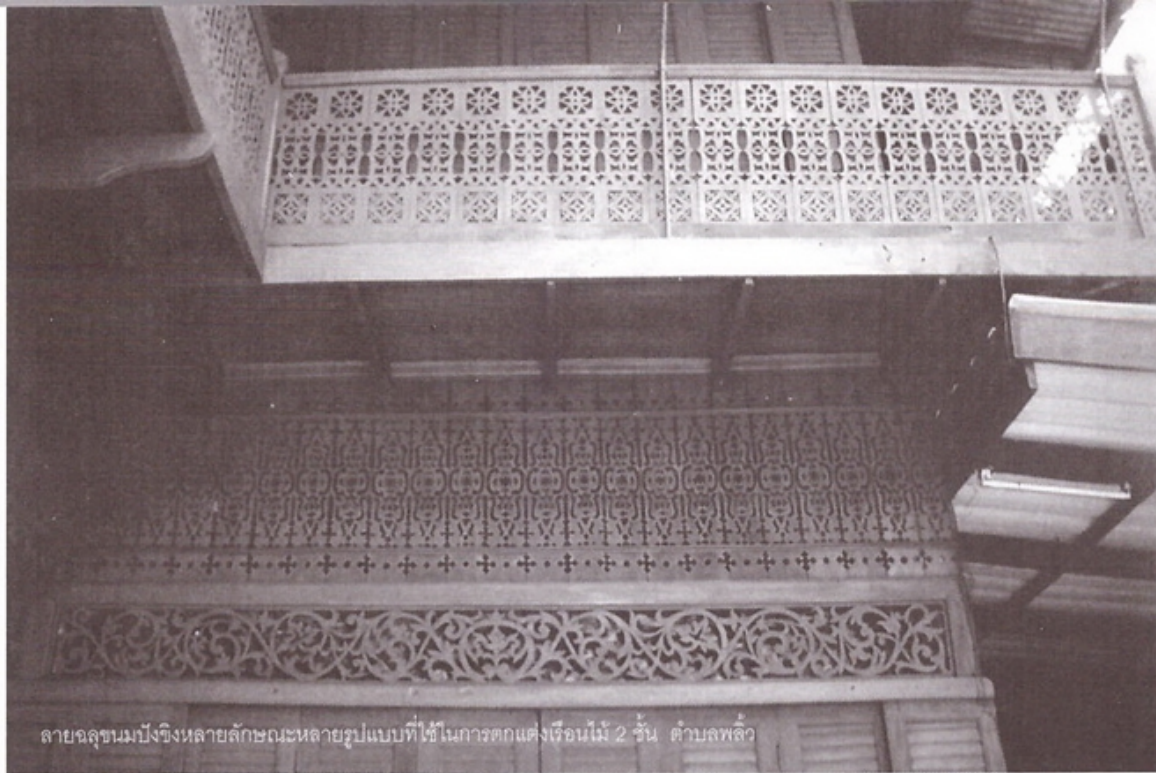
ลายฉลุบนผนังจึงแสดงลายกึ่งกลางอีกลักษณะหนึ่ง

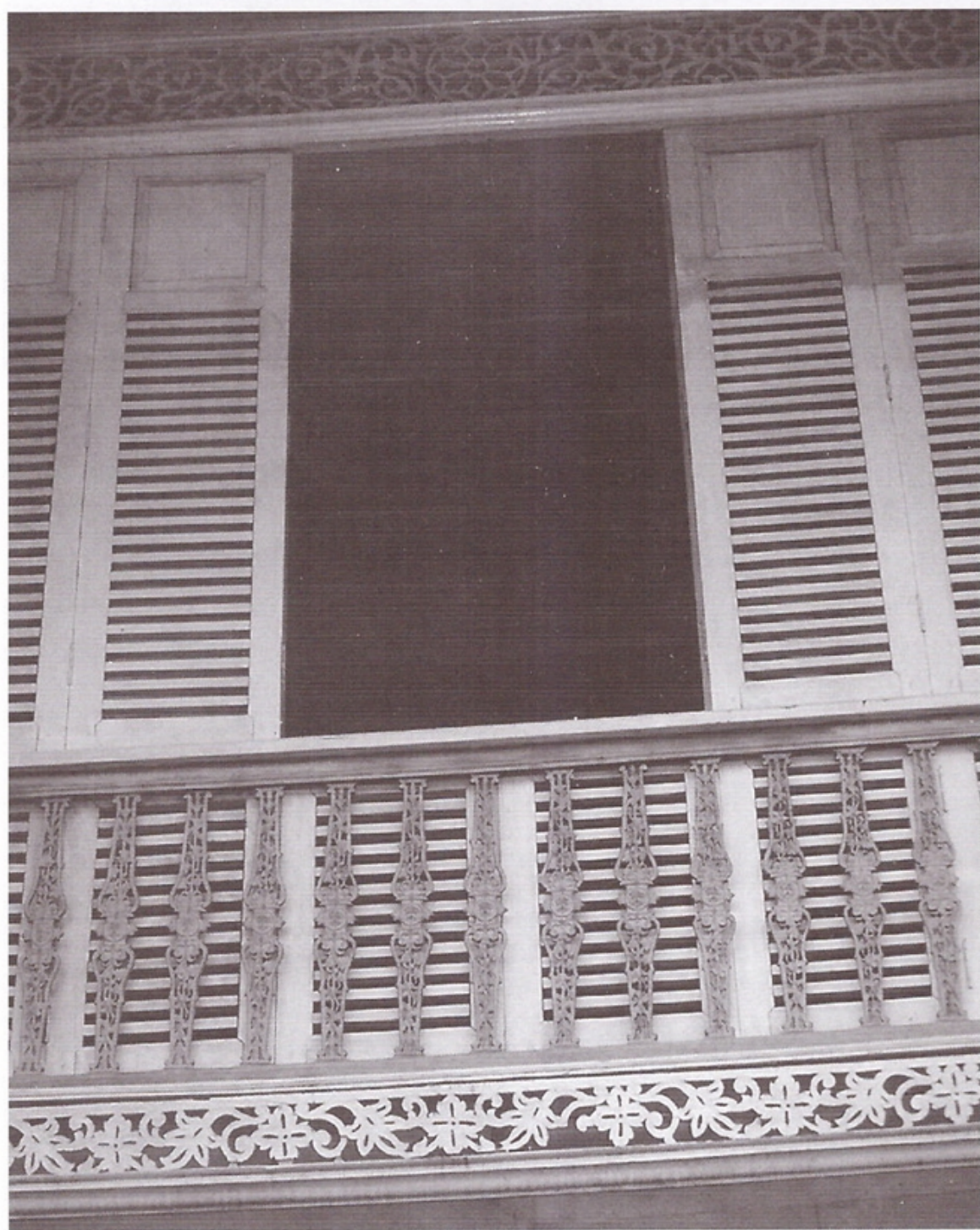

ลายฉลุบนผนังจึงลายก้านขดอีกรูปแบบหนึ่ง

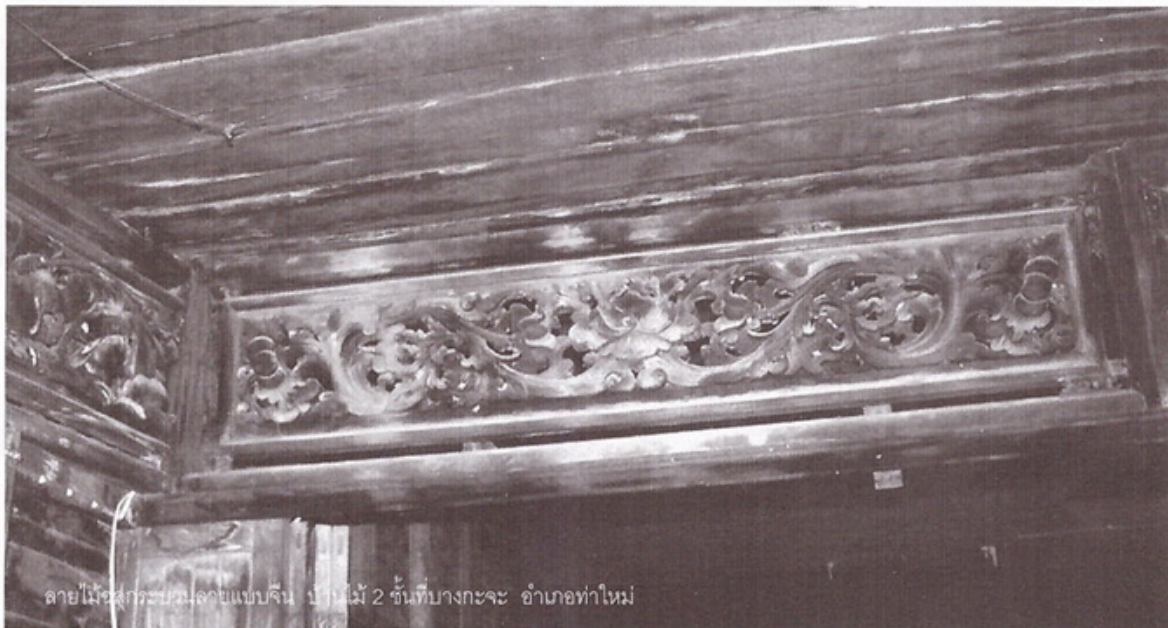

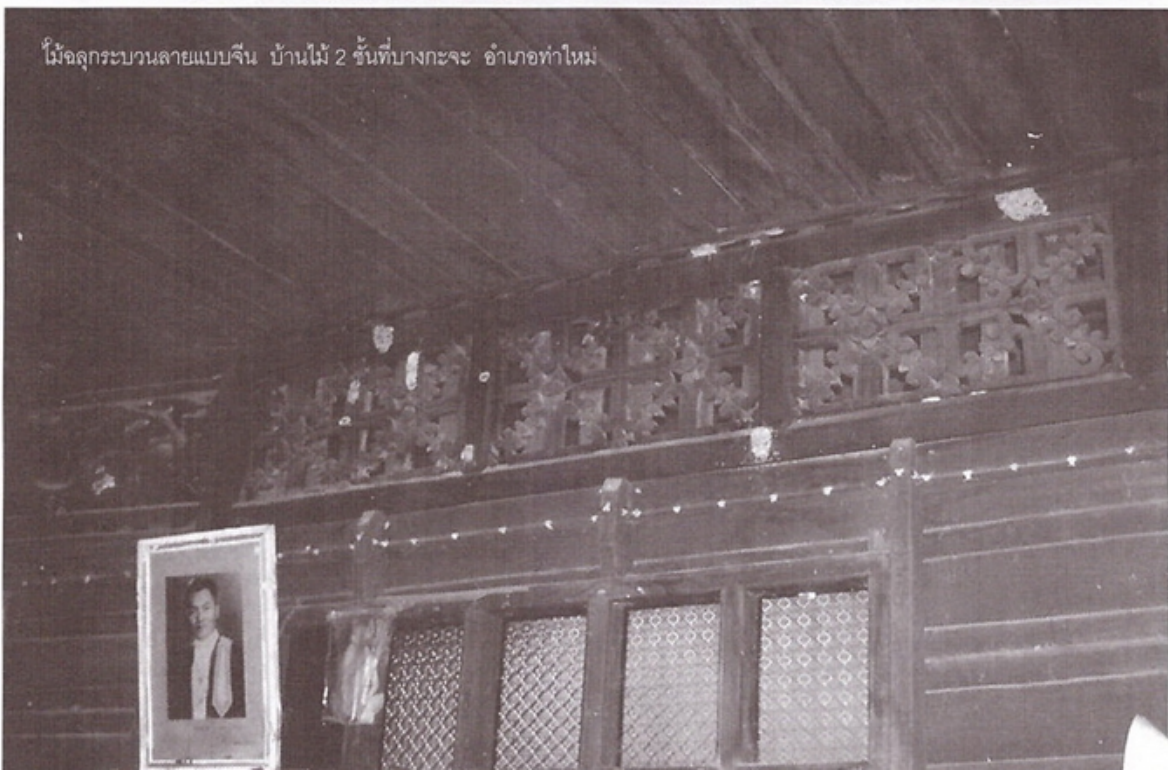

1.1.2 ส่วนประกอบอื่น ๆ ส่วนประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ลวดลายที่ออกแบบแกะสลักเป็นรูปแบบลวดลายอื่น แล้วนำเข้ามาประกอบ แทรก ผสมผสานเข้าไปในลวดลาย เครือเถาพันธุ์พฤกษาที่มีรูปแบบของลายก้านขด ใบไม้ ดอกไม้ นอกจากนี้ก็ยังมีไม้ฉลุที่เป็นลักษณะของกระบวนลายแบบจีน แต่นับว่าน้อยมาก โดยมีอาคาร ที่ใช้ไม้ฉลุลายแบบกระบวนลายจีนเพียง 1 หลังเท่านั้น แต่ไม้ฉลุลายเป็นช่องลมต่าง ๆ นั้นมีจำนวนหลายชิ้น และเป็นการแกะสลักทั้งงดงามมีมิติที่โดดเด่นเป็นลักษณะแบบลอยตัวกลมกลึง เช่น รูปกวาง สัตว์ชนิดต่าง ๆ ในป่า โดยแกะเป็นต้นไม้ในป่า นอกจากนี้ยังมีการแกะไม้เป็นรูปนกคุ้ม ประดับในส่วนต่าง ๆ ของอาคาร มีความงดงาม ซึ่งต่างออกไปจากลักษณะของการฉลุลายแบบขนมปังขิงโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตามนอกจากส่วนประกอบอื่นที่เป็นรูปแบบสัตว์และป่าเขาแล้ว ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ปรากฏในกระบวนลายแบบขนมปังขิงเห็นจะได้แก่ รูปธงชาติ (ธงไตรรงค์) ประกอบเสาธง รูปแบบของพานรัฐธรรมนูญ และรูปแบบตัวอักษรตัวเลขที่ระบุปี พุทธศักราช ในการทำ ซึ่งรูปแบบส่วนประกอบของลวดลายเหล่านี้สะท้อนให้เห็น ได้ถึงความสำคัญของเรื่องราว ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้ดี โดยสะท้อนหรือแสดงออก โดยใช้สัญลักษณ์และนำมาประกอบกับลวดลายลักษณะเฉพาะขนมปังขิง เพื่อใช้ในการประดับตกแต่งตัวอาคาร

ลายไม้ของกระบวนลายแบบจีน บ้านไม้ 2 ชั้นที่บางกะจะ อำเภอท่าใหม่

ไม้ฉลุกระบวนลายแบบจีน บ้านไม้ 2 ชั้นที่บางกะจะ อำเภอท่าใหม่

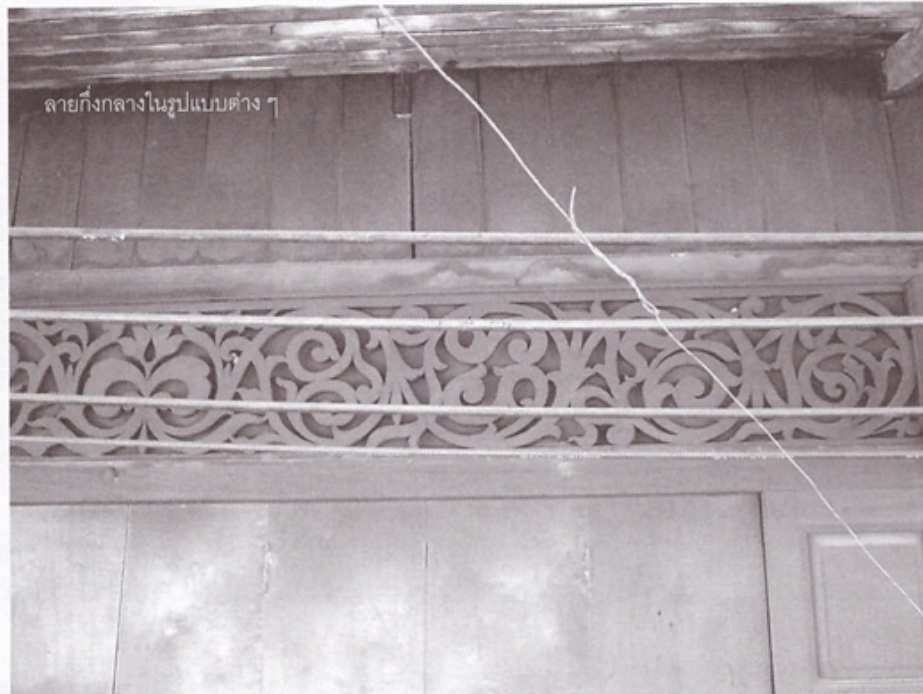
ลวดลายแบบขนมปังขิงที่มีรูปแบบตัวอักษรตัวเลขปี พ.ศ. 2479 แทรกอยู่

ลวดลายแบบขนมปังขิงที่มีรูปแบบเสาธงชาติแทรกอยู่กึ่งกลางลาย

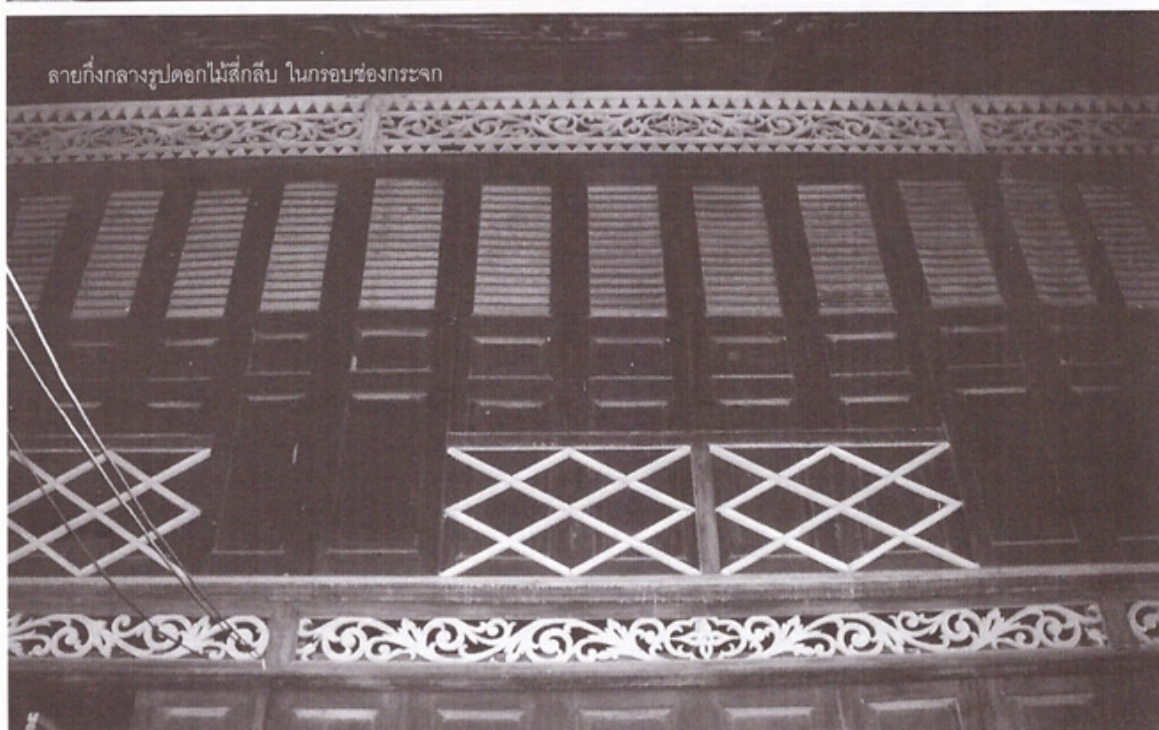
1.2 ลายกึ่งกลาง นอกจากลวดลายแบบขนมปังขิงที่มีรูปแบบลายเครือเถาพันธุ์พฤกษา ที่มีก้านขดขมวดคดโค้ง หักงอ แพร่กระจายสัมพันธ์เชื่อมโยงกันไปภายในกรอบสี่เหลี่ยม แนวนอน และกรอบวงโค้ง หรือแม้แต่บางลายจะมี ลวดลายอื่นประกอบแทรกอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของพันธุ์พฤกษาก็ตาม แต่ลวดลายที่เกิดจากพื้นไม้ ที่อยู่ในกรอบนี้ จะ นิยมทำลวดลายกึ่งกลางในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนถึงการออกแบบเฉพาะของช่าง เพราะแต่ละแห่งแต่ละลวดลาย นั้นจะไม่มีซ้ำกันเลย โดยลวดลายกึ่งกลางที่รวบรวมได้ดังนี้

- รูปแบบดอกไม้หกกลีบในกรอบวงกลม
- รูปแบบลวดลายในกรอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน
- รูปแบบดอกไม้สี่กลีบ แนวนอน ในกรอบรูปเมฆ
- รูปแบบดอกไม้ในวงโค้งหยัก
- รูปแบบดอกประจํายาม
- รูปแบบสัตว์หน้าขาบ (สิงห์, เสือ)
- รูปแบบพานรัฐธรรมนูญ
- รูปเปลวพระอาทิตย์
- รูปเสารงชาติ (ธงไตรรงค์)

ลายกึ่งกลางที่ใช้ไม้แกะสลักรูปสัตว์มีเขี้ยวแบบลอยตัว

ลายกึ่งกลางรูปดอกไม้สี่กลีบ ในกรอบช่องกระฉาก

ลายกึ่งกลางรูปเปลวพระอาทิตย์

ลวดลายขนมปังขิงที่เกิดจากพื้นไม้ ซึ่งนอกจากจะเป็นลายตามแนวนอน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นก้านชดเครือเถาแล้ว อีกส่วนหนึ่งก็เป็นลวดลายในแนวตั้ง แต่ตัวลายเกิดจากพื้นไม้ และขนาดของกรอบมีขนาดใหญ่กว่าแบบลายจากช่องฉลุ แบบ 2 แผ่นต่อเป็น 1 ลาย ซึ่งลวดลายแบบนี้ อาจจัดวางในแนวนอน และแนวตั้ง โดยลายในแนวนอนมักนิยมติดตาม ช่องระบายอากาศ เหนือบานประตูแบบ 2 บานคู่ เปิดออกและในแบบลายแนวตั้ง จะนิยมนำไปประดับตกแต่งบานประตู ช่างบน หรือแม้แต่ประดับเป็นค้ำยันระบายชายคา โดยลวดลายแบบก้านชดจัดวางลายแน่นและลวดลายมีแบบแผ่นบน - ล่าง ซ้าย - ขวาเหมือนกัน

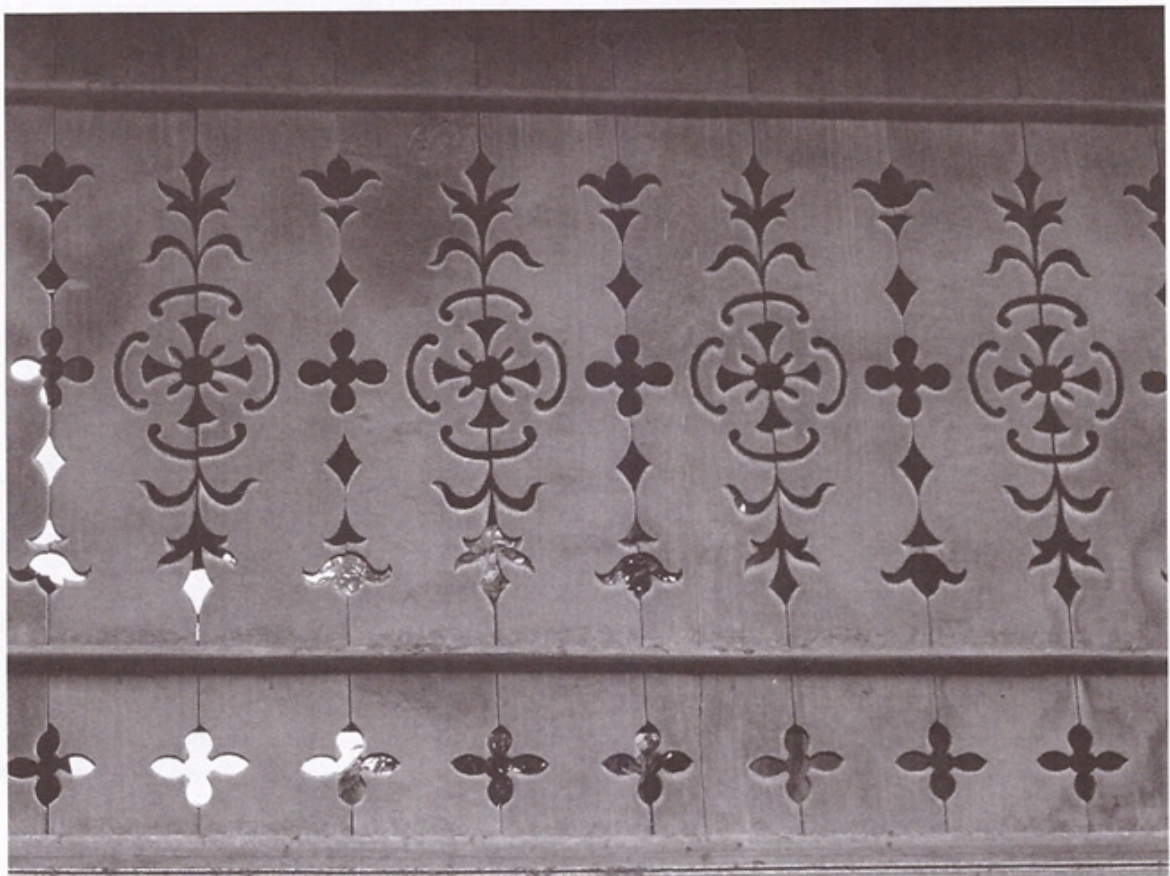
ลายจากพื้นตามแนวนอน

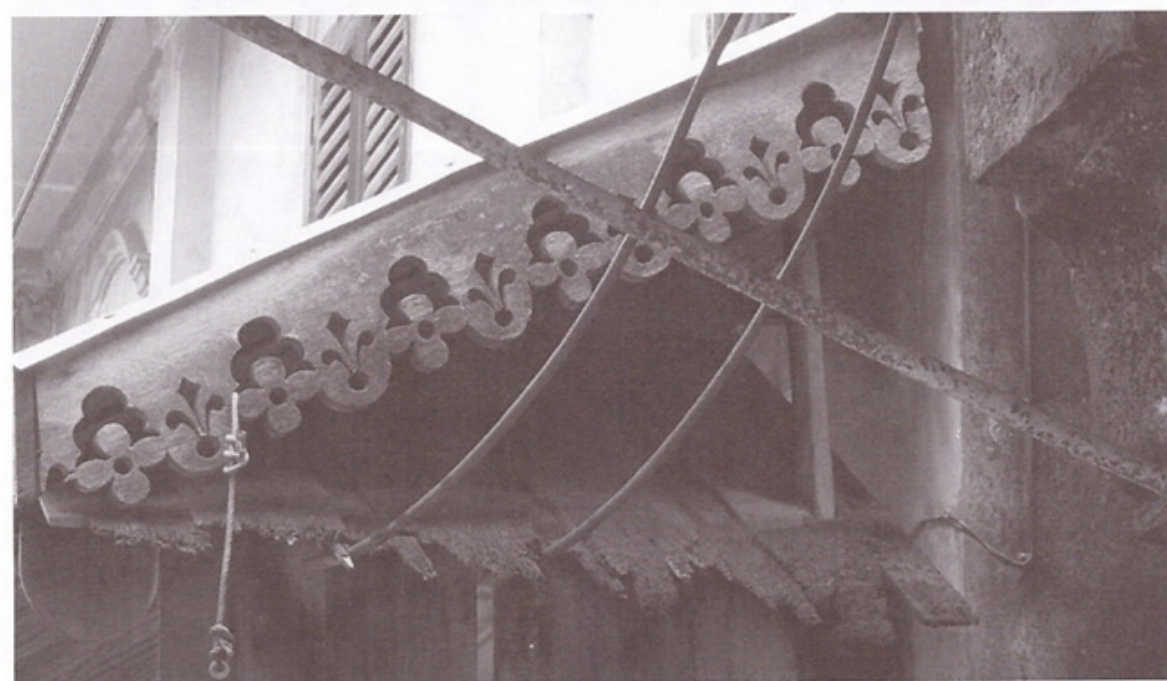
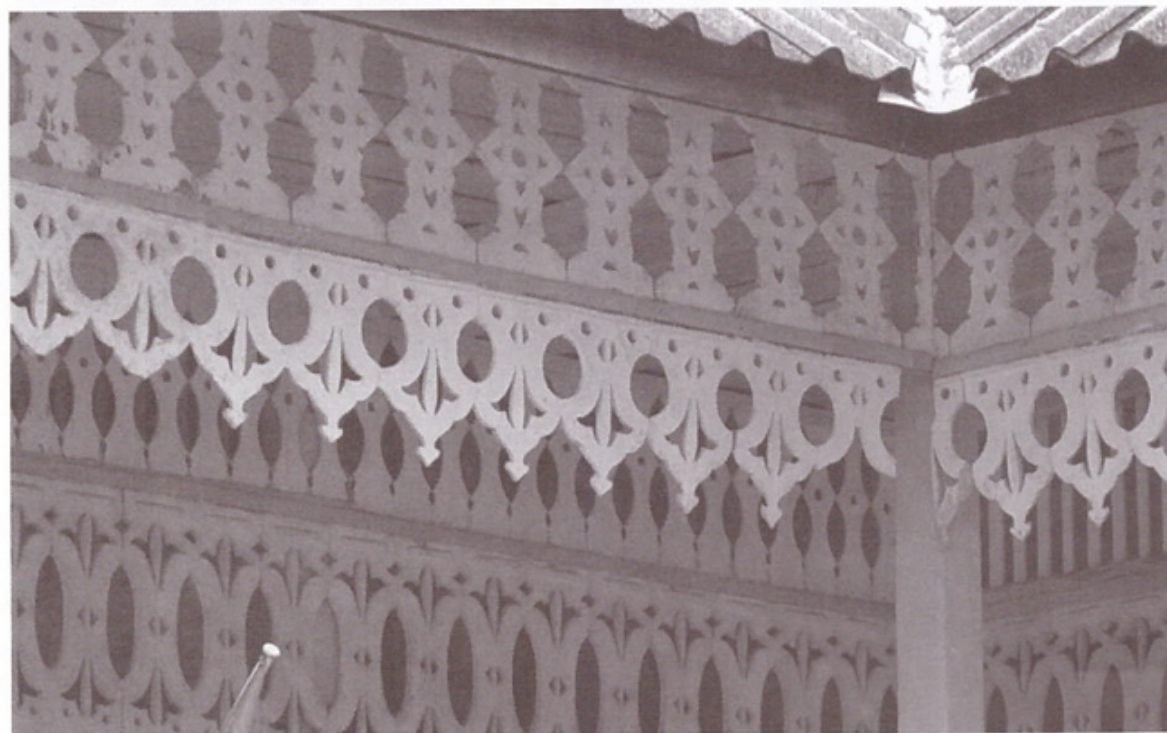
ลายจากพื้นตามแนวตั้ง ใช้ประกอบลายจลช่องว่าง ประดับเป็นระบายได้ฝ้า

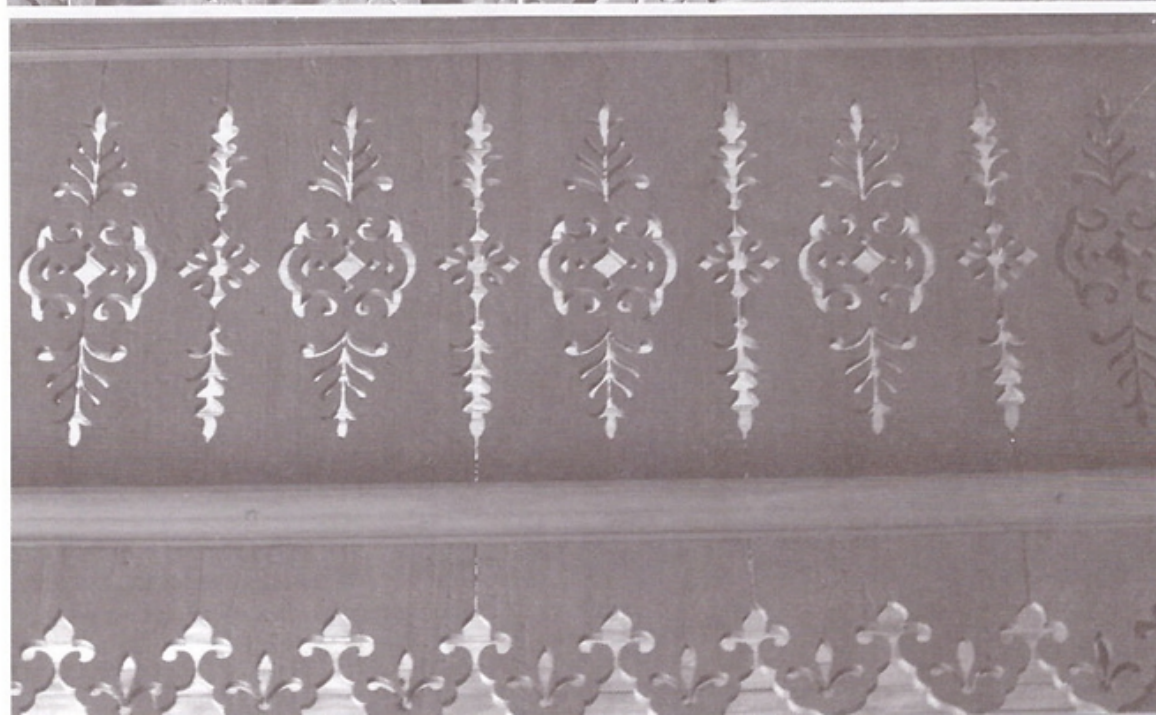
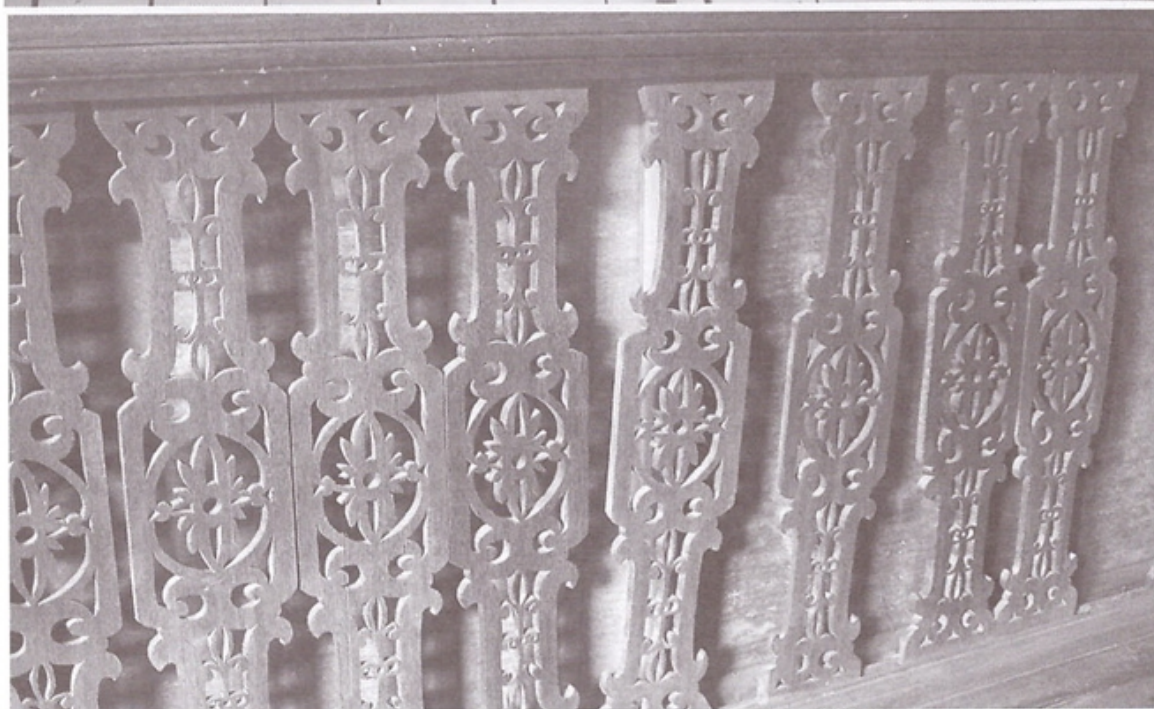
2.แบบลายที่เกิดจากช่องว่าง แบบลายที่เกิดจากช่องว่างนี้ส่วนใหญ่จะเป็นลายในแนวตั้ง ลวดลายเกิดจากช่องว่างที่ฉลุแต่ละส่วนของแผ่นไม้ซ้ายขวาเหมือนกัน และนำ 2 แผ่น มาเรียงต่อกันได้ 1 แบบลาย หรือแบบที่ซ้ายขวาต่างกัน ซึ่งแผ่นไม้จะเป็น 2 แบบ แต่นำมาเรียงต่อกัน 2 แผ่นได้ 1 แบบลาย ซึ่งลายลักษณะนี้จะเป็นลักษณะลายค้อยข้างที่บกล่าวคือ มีเนื้อที่พื้นไม้มากกว่าช่องว่างที่ฉลุ แบบลายที่เกิดจากช่องว่างนี้ ช่างมักออกแบบเป็นลายพุ่ม ลายช่อ ลายพวง อุบะ แต่ละแบบลายก็ประกอบด้วยช่องฉลุรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ รูปใบไม้ รูปข้าวหลามตัด รูปวงกลม รูปวงเล็บ รูปลูกน้ำ รูปเคียว รูปหงอนไก่ รูปประจายาม รูปดอกจิก รูปปีกนก รูปหัวธนู รูปหัวใจ รูปดอกไม้สามกลีบ รูปดอกไม้สี่กลีบ รูปหัวขมวด เป็นต้น

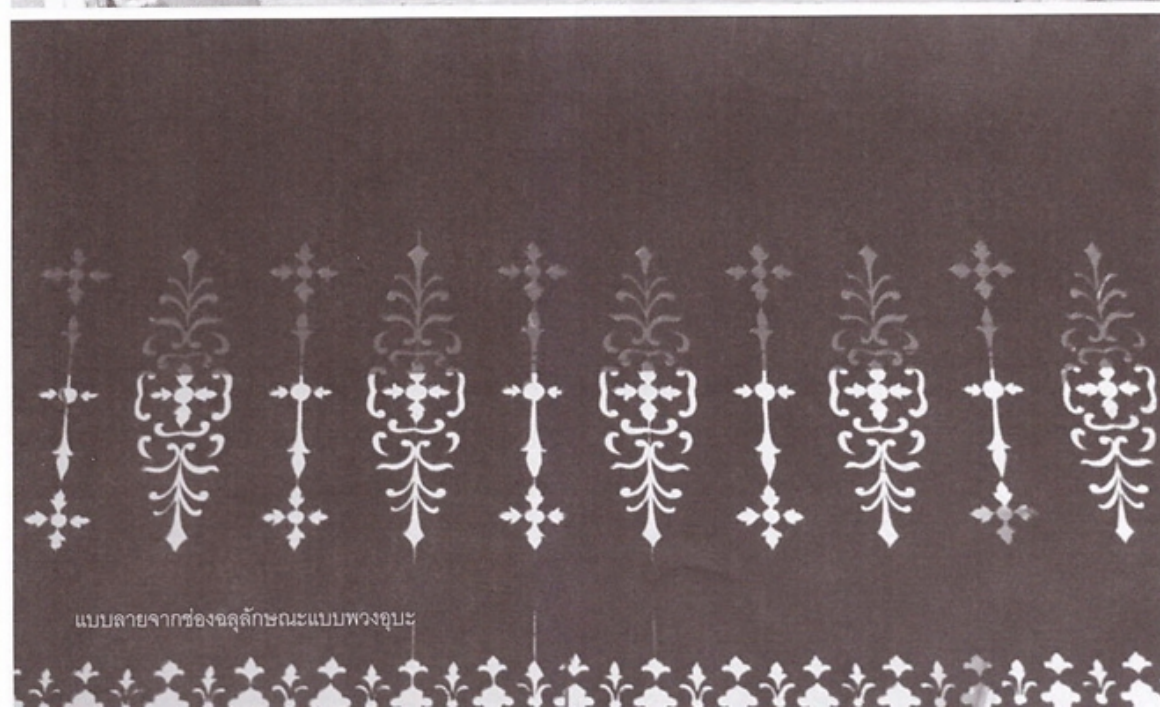
อย่างไรก็ตาม ลวดลายในแนวตั้งนี้ นอกจากนิยมนำมาทำลายจากฉลุช่องว่างแล้ว ยังมีการทำลวดลายแบบโปร่งและใช้พื้นไม้เป็นลวดลาย โดยลวดลายเป็นลายที่เกิดจากแผ่นเดียว เพียงแต่นำมาเรียงต่อกันหรือเว้นช่องว่างระหว่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งลวดลายลักษณะนี้นิยมนำมาทำเป็นลูกกรงระเบียง แต่การทำไม้ฉลุลายในบางแห่งก็จะเป็นการผสมผสานลวดลายระหว่างช่องฉลุเป็นลายกับพื้นไม้เป็นลายด้วยเช่นกัน

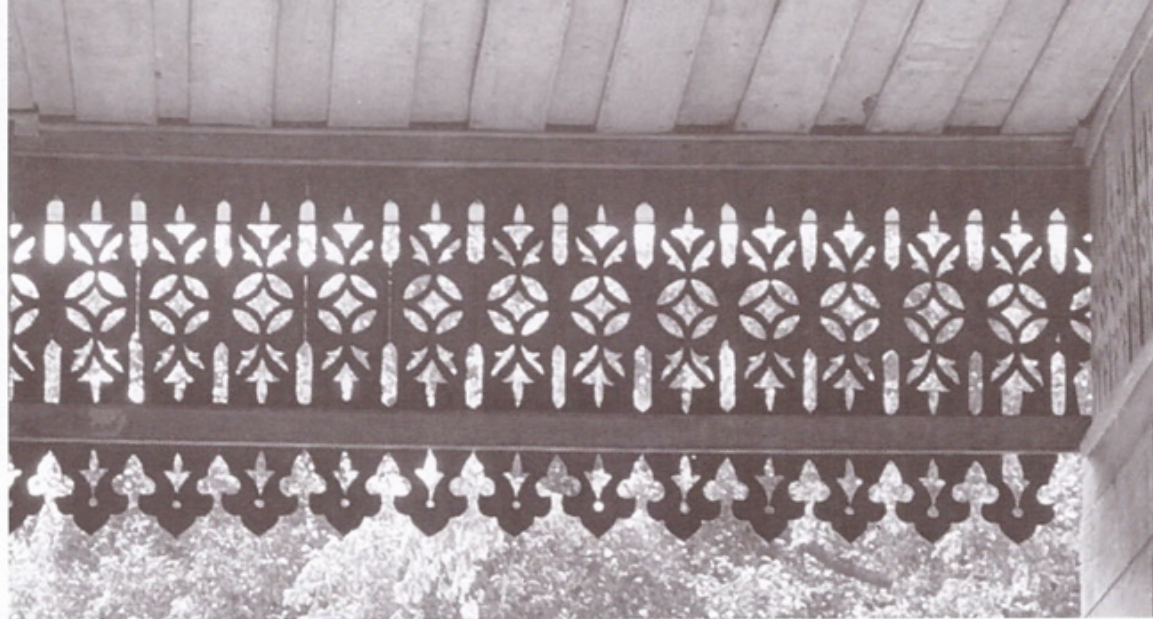

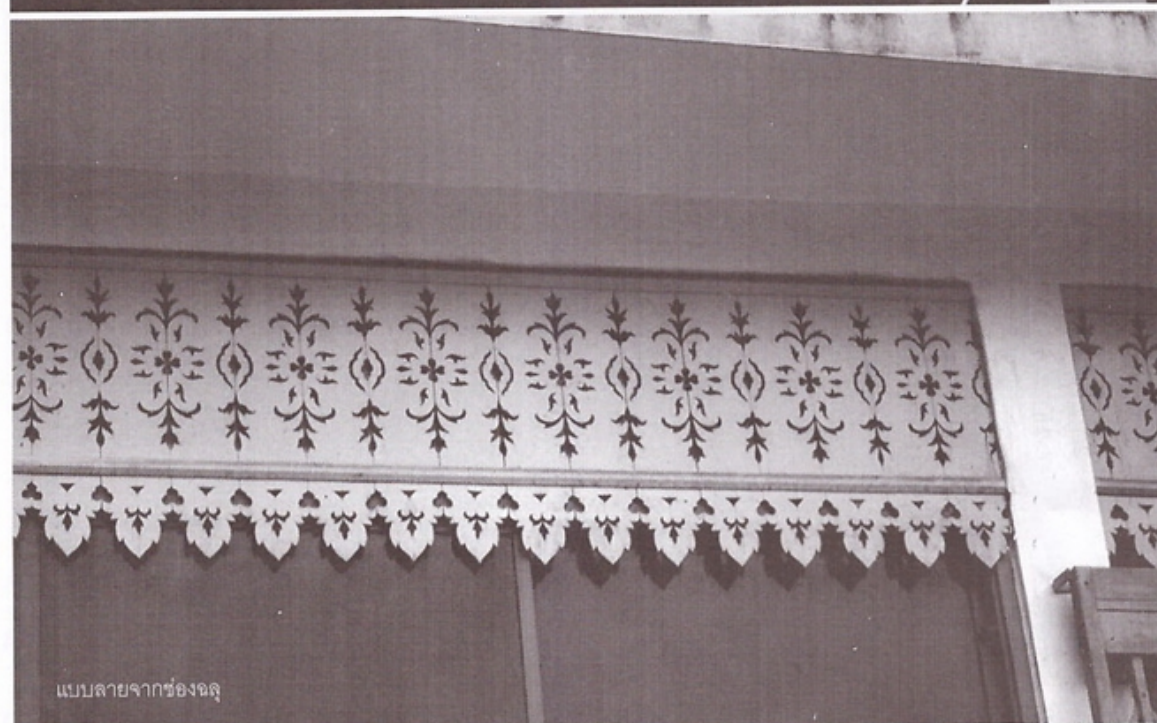
แบบลายจากช่องฉลุ ซึ่งประกอบด้วยช่องฉลุรูปแบบต่าง ๆ

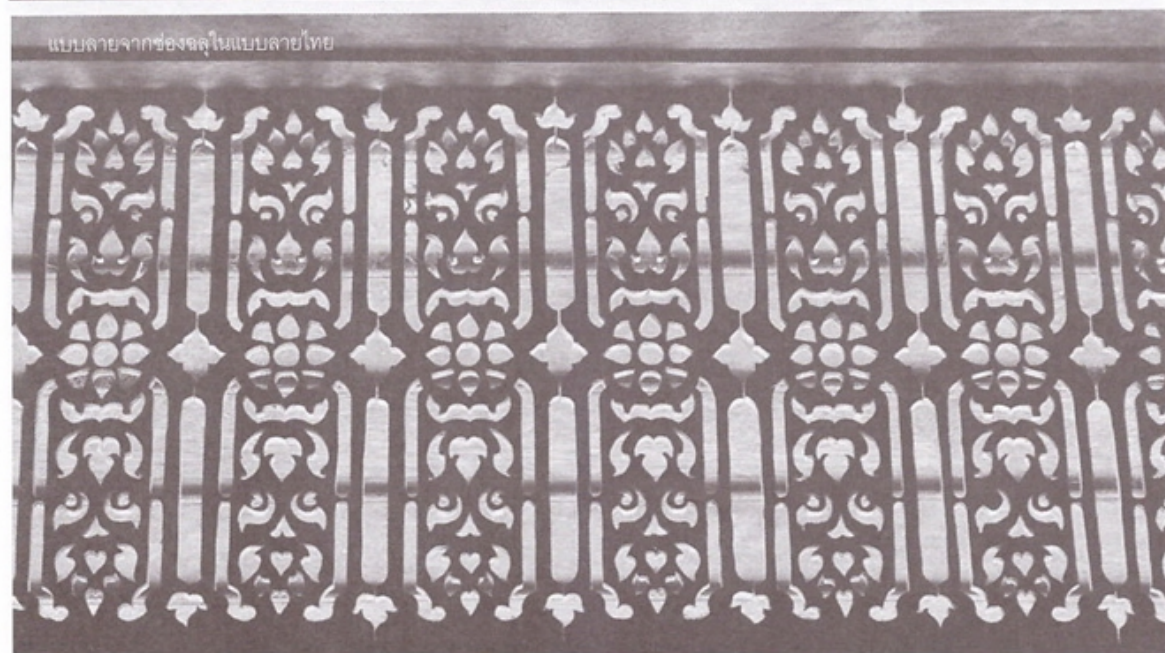
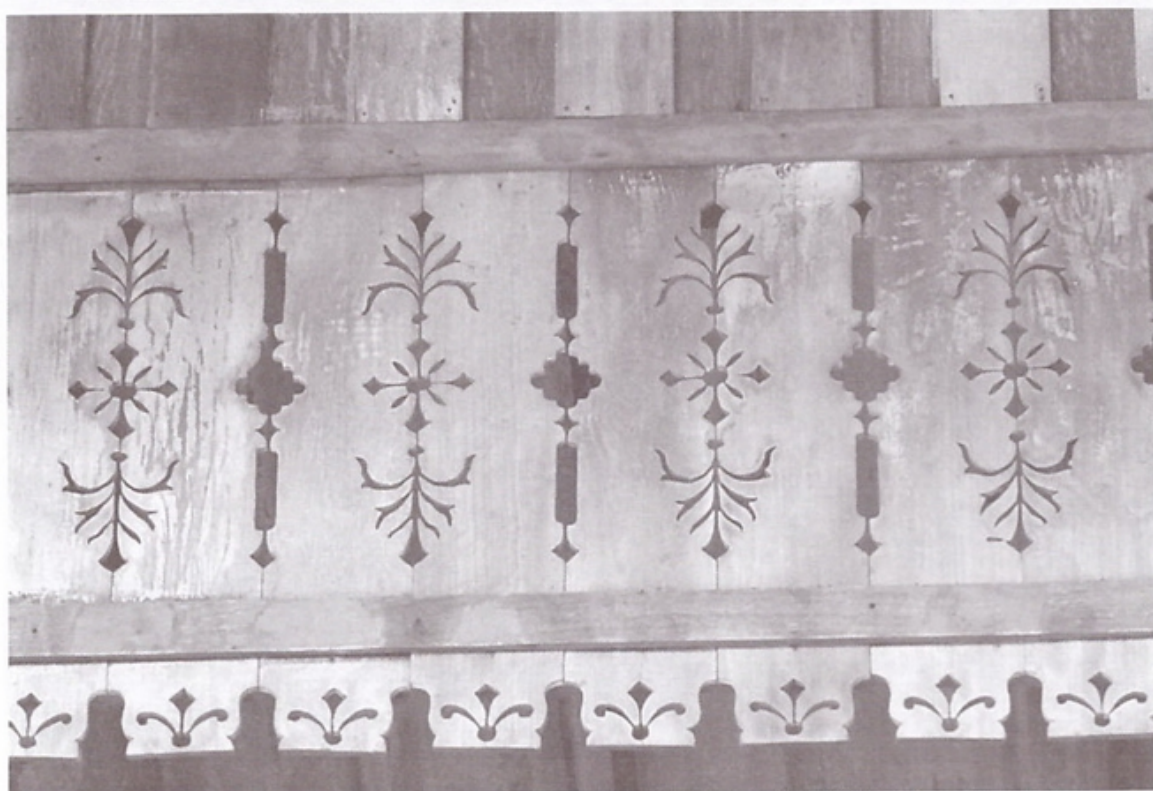

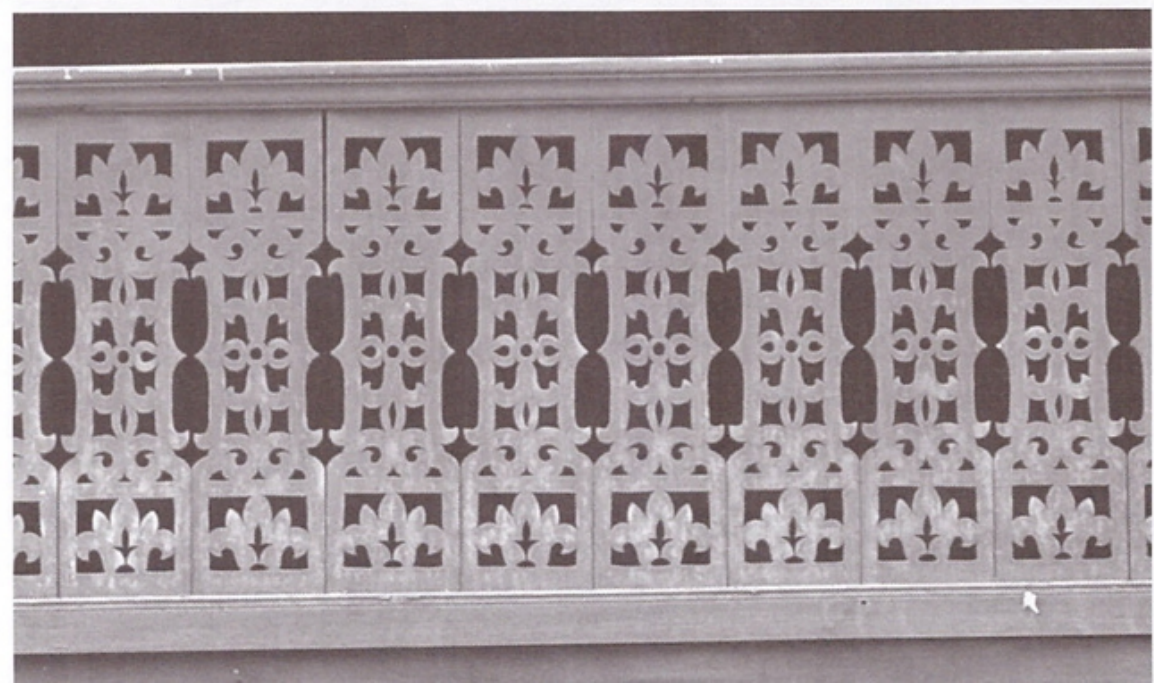
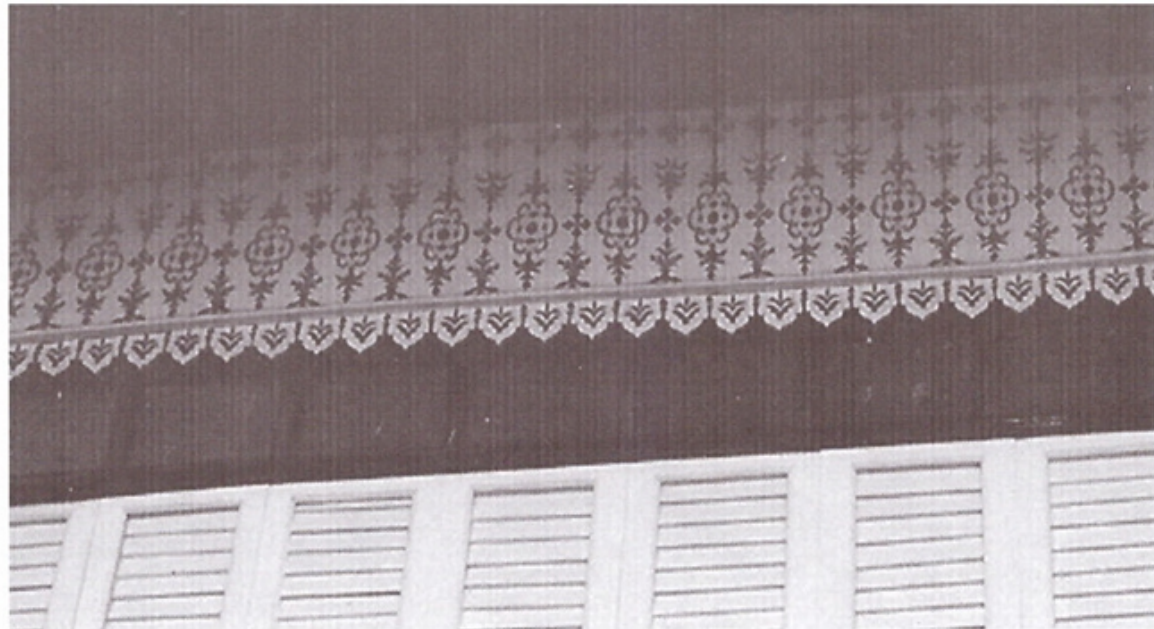

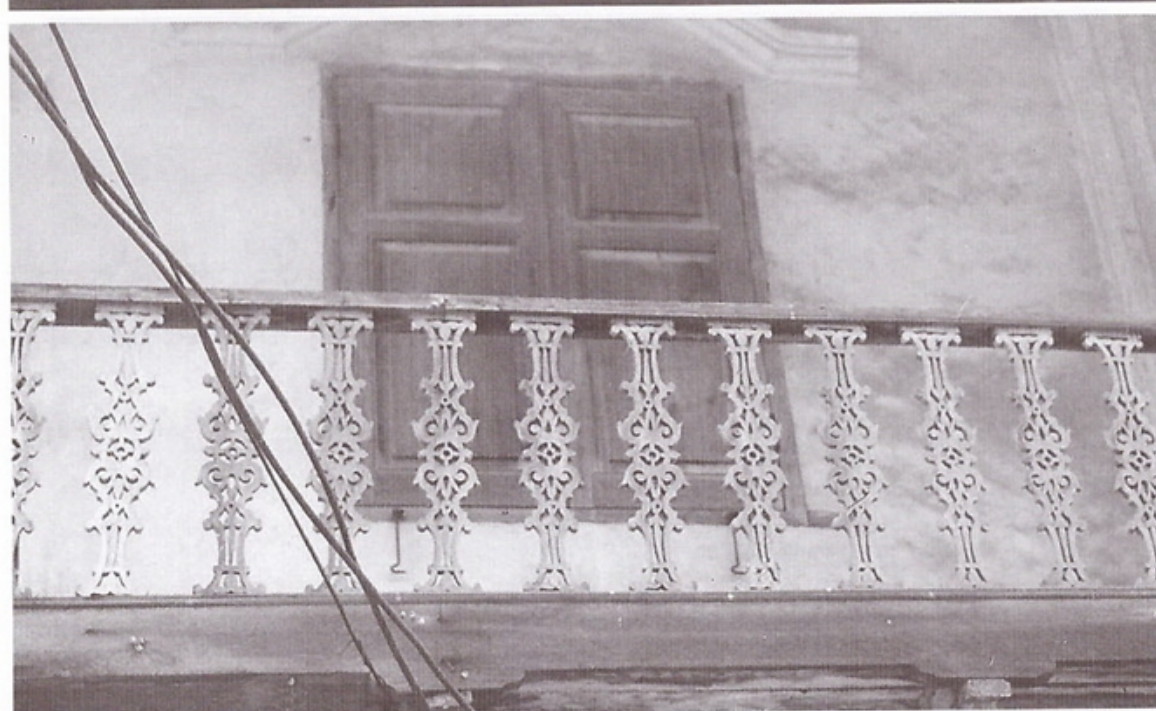

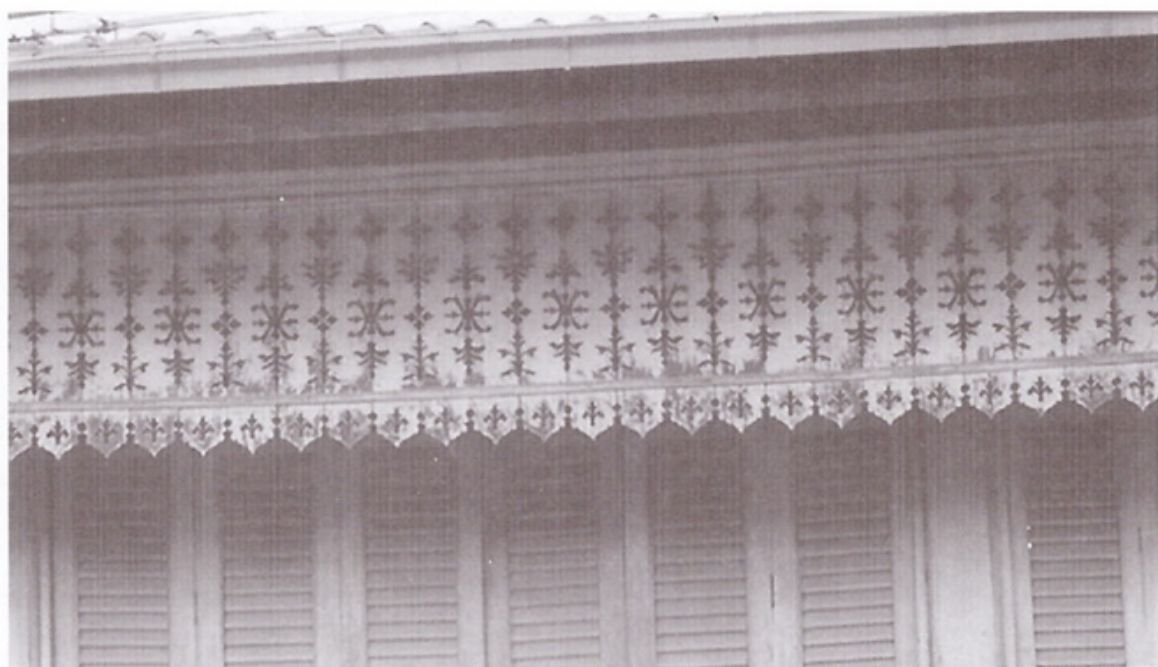

แบบลายจากช่องลมในแบบลายไทย

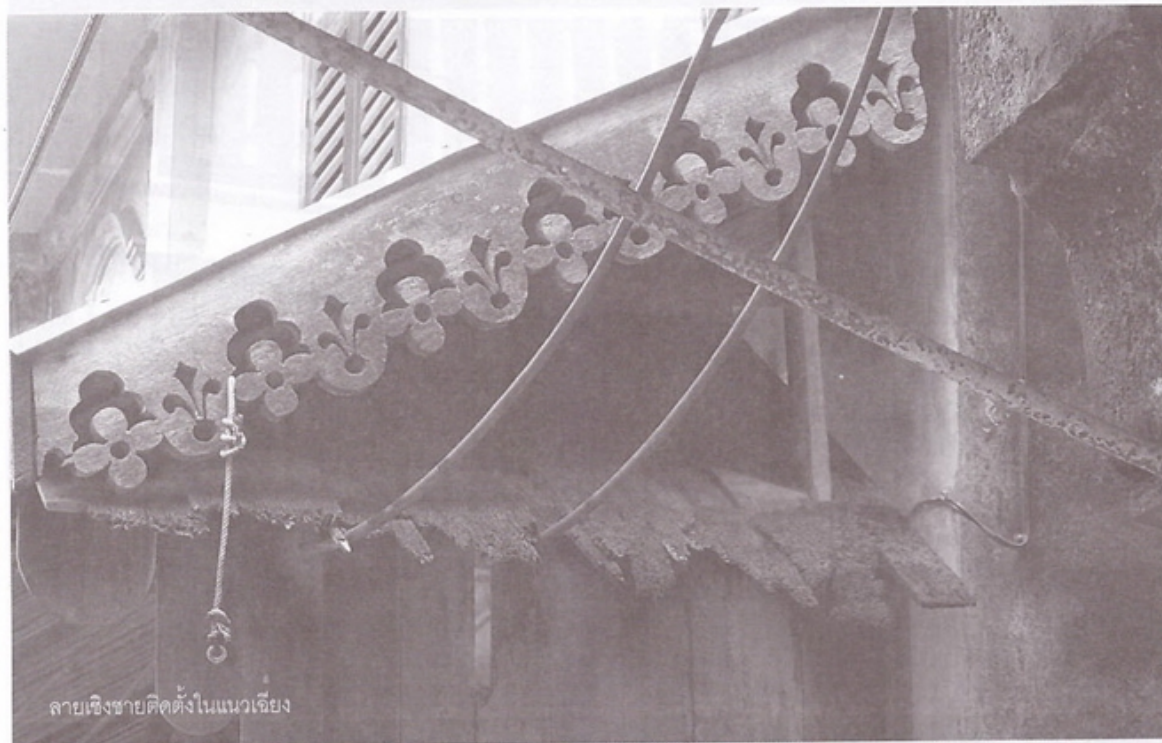

3.ลายเชิงชาย ลวดลายแบบขนมปังขิงที่ปรากฏอยู่ตรงส่วนของชายขอบในส่วนต่างของอาคาร ได้แก่ ชายคากันสาด ครัวระบายน้ที่พื้นชั้นบน ชายคากันสาดหน้าต่าง ชายคาหุ้มประตูทางเข้า ซึ่งช่างจะนิยมออกแบบลวดลายให้เหมาะสมกับพื้นที่ดังกล่าว ในลักษณะของลายเชิงชาย ซึ่งลายเชิงชายนี้จะเป็นลายขนาดเล็กใช้ทั้งแบบแนวตั้งและแบบที่ทำบนแผ่นไม้ตามแนวนอน ลายเชิงชายนี้มักจะทำส่วนปลายให้มีลักษณะรูปแบบต่าง ๆ เช่น รูปโค้ง โค้งแหลม กลาง หรือโค้งหยัก และมีการออกแบบด้วยการเจาะลวดลาย ให้เหมาะสมกับปลายโค้งรูปแบบต่าง ๆ

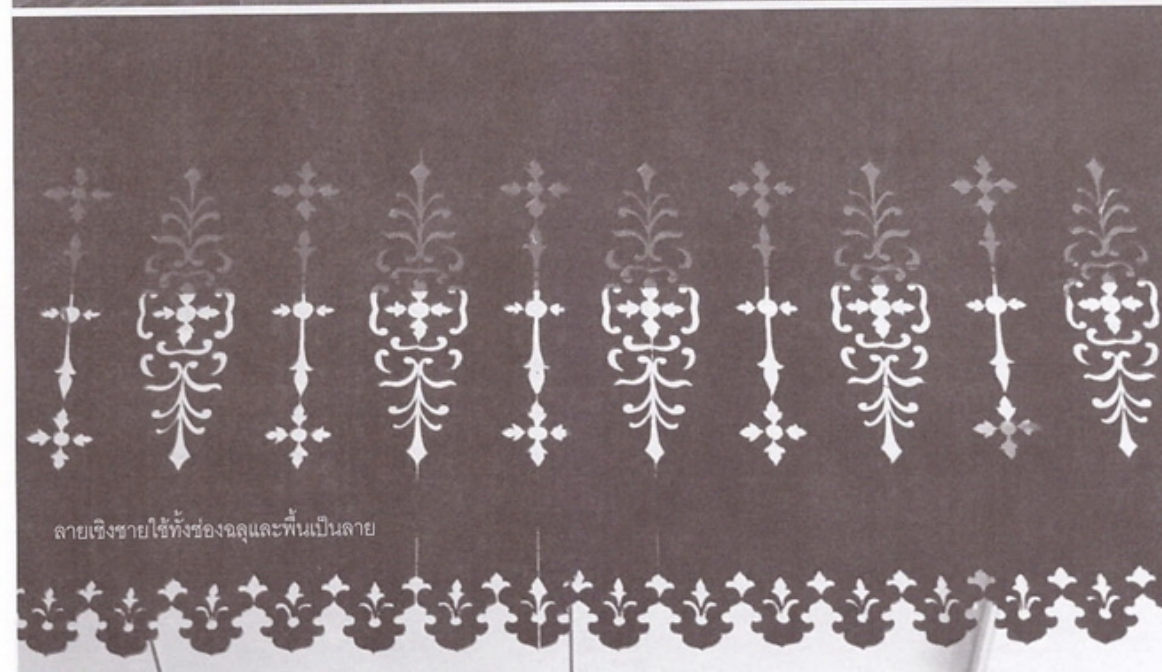
อย่างไรก็ตาม ลายเชิงชายนี้ มักเกิดขึ้นใน 2 ลักษณะ ส่วนใหญ่การทำลวดลายมักจะทำให้การเจาะลุดพื้นที่ว่างให้เป็นลวดลาย แต่ก็มีบางส่วนที่ใช้ตัวพื้นไม้ให้เป็นลายด้วย แต่การทำลายเชิงชายในลักษณะแผ่นไม้แนวนอนนี้ จะใช้ประดับตกแต่งชายคา ทั้งในแนวตรงและแนวเฉียง

ลายเชิงชายนี้ จะมีการลวดลายไม่มากนัก และมักทำลวดลายกึ่งกลางของแผ่นไม้เป็นหลัก โดยส่วนประกอบของลายเชิงชายก็จะประกอบด้วยลายลุด ซึ่งรูปแบบลายลุดที่นิยมได้แก่

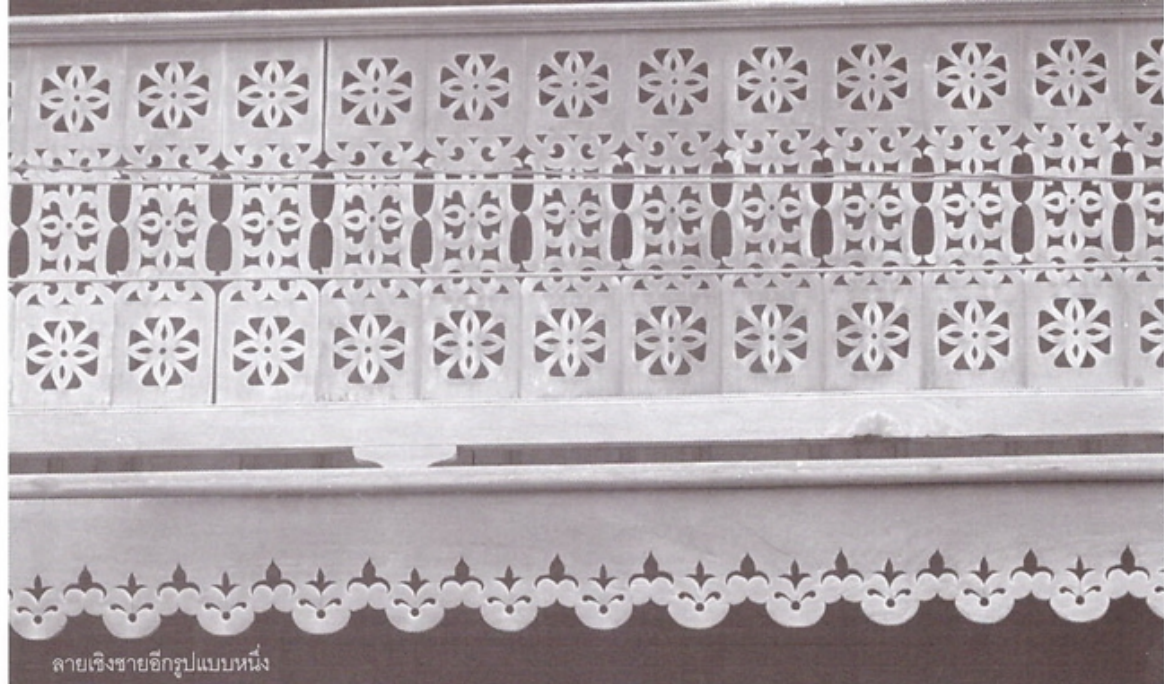
- ลุดไข่ปลา
- ลุดลูกน้ำ
- ลุดหัวใจ
- ลุดรูปสัญลักษณ์ลูกเสือ
- ลุดดอกจิก

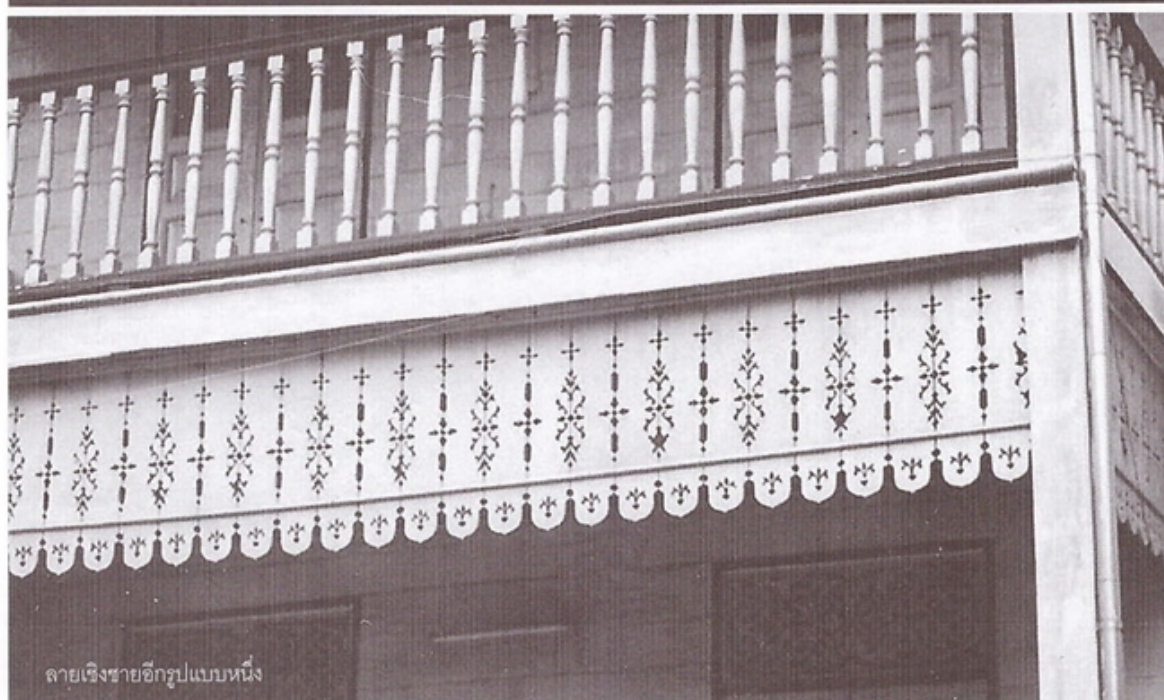
ลายเชิงชายติดตั้งในแนวเฉียง

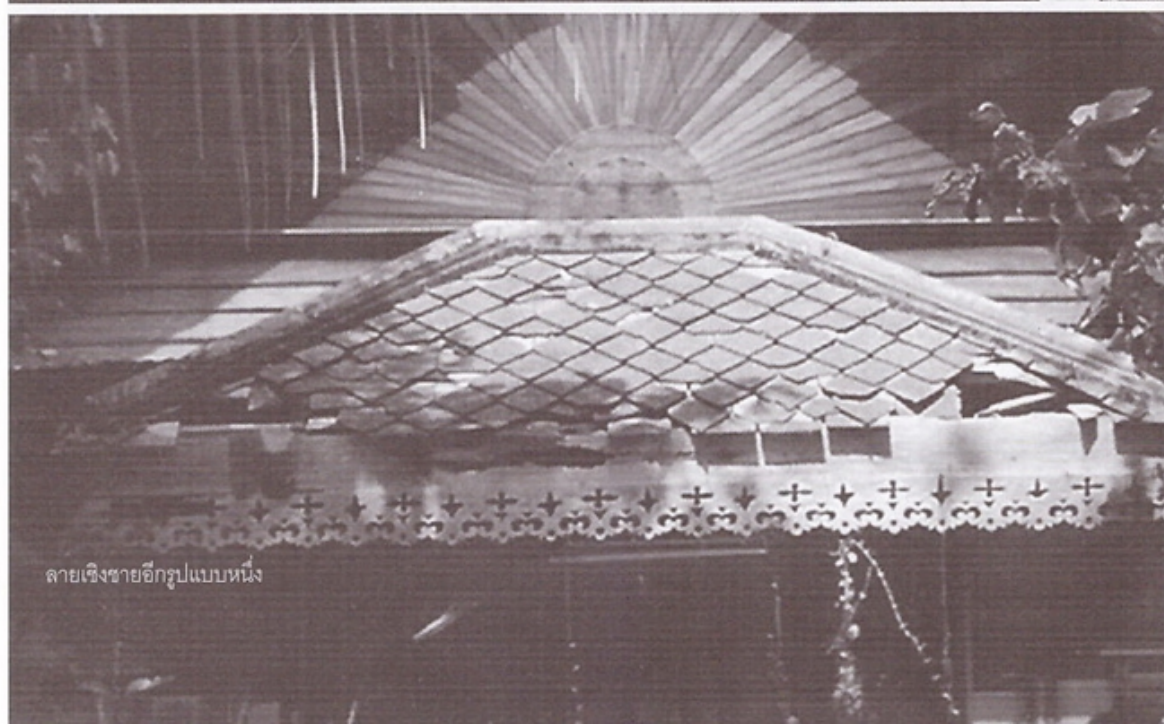
ลายเชิงชายใช้ทั้งช่องลุดและพื้นเป็นลาย

ลายเชิงชายอีกรูปแบบหนึ่ง

ลายเชิงชายอีกรูปแบบหนึ่ง

ลายเชิงชายอีกรูปแบบหนึ่ง

อภิปราย

การศึกษารวบรวมลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิงสกุลช่างจันทบุรี เป็นการศึกษาต่อเนื่องจากโครงการการศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรี ในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมอาคารที่มีการประดับตกแต่งด้วยไม้ฉลุลายแบบขนมปังขิง รวบรวม คัดลอก จัดกลุ่มลวดลาย โดยการศึกษาดังกล่าวได้ใช้ข้อมูลจากผลการศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรีเป็นหลัก และการสำรวจภาคสนาม โดยที่ จันทบุรี เป็นเมืองที่มีความสำคัญและมีความเป็นมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน นับแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และที่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่จันทบุรีได้รับผลกระทบทางด้านการเมือง การแผ่อิทธิพลจากประเทศทางตะวันตก (ประเทศฝรั่งเศส) จนเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ที่จันทบุรีถูกยึดครองเป็นเวลา 11 ปี นอกจากนี้แหล่งที่ตั้งของจันทบุรียังอยู่ไม่ห่างไกลจากพระนคร สภาพความเจริญทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น การโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นชุมชนชาวจีนขนาดใหญ่ รวมทั้งชาวจีนที่อพยพลี้ภัยเข้ามาในจันทบุรี ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลต่อพัฒนาการทางด้านสถาปัตยกรรมของจันทบุรีด้วยส่วนหนึ่ง

ผลการศึกษา

จากการศึกษาอาคารสถาปัตยกรรมที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงในจันทบุรี จำนวน 62 หลัง เป็นรูปแบบลวดลายไม้ฉลุจำนวน 125 แบบลาย โดยเป็นอาคารและรูปแบบการตกแต่งที่เป็นที่นิยมมาแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6 โดยความนิยมลดลงในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งการตกแต่งอาคารด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงนับเป็นแบบอย่างของอิทธิพลตะวันตกที่แพร่เข้ามาในสยามประเทศ โดยเฉพาะในเขตพระนคร และแพร่กระจายไปยังเมืองต่าง ๆ ตามความสำคัญและปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นของผลการศึกษาดังนี้

1. อาคารและแหล่งที่ตั้ง

อาคารที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิง ปรากฏในเขตอำเภอเมือง โดยเฉพาะย่านท่าหลวง ซึ่งเป็นย่านศูนย์กลางธุรกิจการค้า ปรากฏในเขตตำบลพลี อำเภอนวมสิงห์ อำเภอขลุง และอำเภอท่าใหม่ อาคารที่ตกแต่งด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงมีทั้งที่เป็นอาคารเดี่ยวก่ออิฐถือปูนและแบบเรือนไม้ได้แก่สถานที่ราชการ บ้านพักข้าราชการ บ้านคนบด ในพื้นที่และแบบอาคารที่มีลักษณะเป็นตึกแถวและเรือนแถว โดยส่วนใหญ่จะเป็นอาคารแถวที่อยู่อาศัยและเรือนร้านค้า

2. ตำแหน่งของการตกแต่ง

ในการตกแต่งอาคารด้วยไม้ฉลุลายแบบขนมปังขิง จะนิยมประดับตกแต่งบริเวณเหนือบานประตูแบบบานเฟี้ยม ตัวบานประตูแบบบานเดี่ยวและบานประตูช่วงบน การตกแต่งเหนือบานหน้าต่าง การตกแต่งบริเวณคอสองได้ฝาเพดาน ระบายชายคา กันสาดหน้าต่าง ระบายใต้พื้นชั้นบน ลูกกรงระเบียง และค้ำยันชายคา

3. ลักษณะของลวดลาย

ลักษณะของลวดลายแบบขนมปังขิง เป็นลวดลายที่เป็นลักษณะแนวตั้ง ลายในแนวนอน ลายในกรอบโค้ง และอาจมีลายในรูปสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมที่นำมาติดตั้งเป็นค้ำยันชายคาบ้างการเกิดลวดลายจะมีทั้งลักษณะของลวดลายที่เกิดจากพื้นไม้ ซึ่งนิยมออกแบบลวดลายในแนวนอน เส้นสายของลวดลายมักจะสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อเนื่องกันไป ขณะเดียวกันลวดลายที่เกิดจากพื้นไม้ก็สามารถทำในแนวตั้ง และในรูปแบบอื่น ๆ ได้เช่นกัน

อีกลักษณะคือลวดลายที่เกิดจากช่องว่าง หรือช่องฉลุ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลายในแนวตั้งของแผ่นไม้ ซึ่งการฉลุนี้นี้มีการฉลุเป็นช่องปิดในรูปแบบต่าง ๆ และการฉลุเป็นช่องเปิดที่ต้องนำไม้แผ่นอื่นที่มีลวดลายและแบบ ปิดที่สัมพันธ์และ

นำมาประกอบเข้าด้วยกัน จึงจะได้รูปแบบลวดลายที่สมบูรณ์และต่อเนื่องกันไป ซึ่งลวดลายแบบขนมปังขิง ในลักษณะเช่นนี้ มีทั้งแบบอย่างที่เป็นไม้ 1 แผ่น ช่องจุลซ้าย - ขวาเหมือนกัน นำมาเรียงต่อกันไปหรือแบบที่ซ้ายขวาสลับข้างกัน และนำมาเรียงสลับกัน (กล่าวคือมี 2 แบบลาย) และอีกลักษณะหนึ่ง คือ แบบลายในช่องปิด เป็นลวดลายจบในแผ่น แต่นำมาเรียงต่อกัน

4. รูปแบบของลวดลาย

4.1 ลายแนวนอน รูปแบบลวดลายแบบขนมปังขิงมีความสัมพันธ์กับ ลักษณะของลวดลายทั้งในส่วนลายแนวตั้งและลายแนวนอน และสัมพันธ์กับพื้นที่หรือที่ว่างที่ใช้ในการตกแต่ง

ลวดลายในแนวนอนนิยมทำรูปแบบลวดลายเป็นรูปแบบลายก้านขด เครือเถาพันธุ์พฤกษา แตกลายออกเป็นกิ่งก้าน ช่อดอก ช่อใบรูปแบบต่าง ๆ เช่น ใบไม้แหลม ใบไม้หยัก ดอกไม้กลีบแหลมแบบ 3 - 5 กลีบ ใบไม้กลีบกลม โดยเฉพาะรูปดอกทิวลิป ทั้งแบบดอกคว่ำ และดอกหงาย อันถือเป็นแบบฉบับของลวดลายแบบขนมปังขิง และที่สำคัญคือรูปแบบของลวดลายมีลักษณะที่อ่อนช้อย โปรง พลิ้วไหว และแบบหักงอ ซึ่งนับเป็นแบบเฉพาะของลวดลายในแนวตะวันตกเช่นกัน

ในการวางลายจะมีลายกึ่งกลาง โดยผูกลายในแนวนอนซ้าย - ขวาเหมือนกันจนเต็มกรอบ หรือขนาดของพื้นที่ซึ่งลายกึ่งกลางจะมีการออกแบบเฉพาะ เช่น รูปดอกไม้ในวงกลม ดอกไม้กลีบในวงโค้งหัก รูปลูกศรชี้แฉกในวงกลม รูปดอกไม้หกกลีบในวงกลม รูปหน้าสัตว์ รูปดวงอาทิตย์ นอกจากนี้ยังปรากฏรูปสัญลักษณ์ ที่มีความสำคัญของสังคมในช่วงเวลาดังกล่าว แทรกอยู่ในลวดลายหรืออยู่กึ่งกลางลายด้วย เช่น รูปแบบตัวอักษร ตัวเลข รูปธงชาติ และรูปพานรัฐธรรมนูญ ซึ่งสัญลักษณ์ดังกล่าว ช่วยให้ทราบได้ว่าการปลูกสร้างหรือการตกแต่งด้วย ลวดลายแบบขนมปังขิงเป็นการทำในระยะหลังนับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประกอบกับลวดลายแบบขนมปังขิงเป็นรูปแบบ ที่มีความหักงอมาก รายละเอียดและความประณีตลดลง และไม่มีลักษณะของลวดลายพันธุ์พฤกษาที่โดดเด่น พลิ้ว ลื่นไหลแบบในอดีต

4.2 ลายแนวตั้ง เป็นรูปแบบลวดลายแบบขนมปังขิงในแนวตั้ง รูปแบบของลวดลายเกิดขึ้นจากการเจาะจุแผ่นไม้เป็นแบบช่องปิด และช่องเปิด ช่องปิดนิยมเจาะช่องจุเป็นรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ รูปลูกน้ำ รูปหยดน้ำ ใบไม้ลักษณะต่าง ๆ ดอกไม้สามกลีบ ดอกไม้สี่กลีบ ดอกหงอนไก่ ดอกจิก รูปหัวใจ รูปเรขาคณิต รูปดอกทิวลิป

ส่วนช่องเปิด คือ การเจาะจุแผ่นไม้ ส่วนริมของแผ่นแต่ละแผ่นแล้วนำ 2 แผ่นมาเรียงซ้าย - ขวา ต่อกัน ช่องจุเปิดก็จะปรากฏเป็นรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้แม่แบบลายในแนวตั้ง ก็จะประกอบด้วยช่องจุเล็ก ๆ รูปแบบต่าง ๆ ประกอบเข้าด้วยจนเป็นลวดลายที่สมบูรณ์ ซึ่งลายในแนวตั้งมีทั้งแบบลายช่องจุในแผ่นเดียว นำมาเรียงต่อกันไป และแบบลายที่ช่องจุเปิด 2 แบบลาย สลับซ้ายขวา และนำมาเรียงต่อกัน ซึ่งลายแบบนี้เมื่อประกอบแผ่นไม้แล้วจะมีลักษณะเหมือนช่ออุษะรูปแบบต่าง ๆ โดยมีการสับหว่าง หรือคั่นด้วยช่องจุรูปแบบอื่น

ทั้งนี้ในส่วนที่ติดตั้งเป็นระบายนายคา ข้างจะมีการออกแบบตรงส่วนปลายของแผ่นไม้ ที่ทำเป็นลักษณะลายเชิงหรือลายจบด้วยลักษณะปลายแหลมป้าน ปลายมน หรือแบบหัก 3 หัก เหมือนลักษณะของลายถักโครเชต์ หรือชายผ้าลูกไม้

อย่างไรก็ตาม นอกจากลวดลายจากพื้นไม้ แบบลายในรูปแบบก้านขดพันธุ์พฤกษาในลักษณะต่าง ๆ และลวดลายจากช่องจุในรูปแบบกระบวนลายแบบพวงอุษะ ที่มีลักษณะเป็นแบบตะวันตกแล้ว ยังปรากฏลวดลายจาก การจุไม้ที่ข้างออกแบบทำในแบบแผนลายไทย ได้แก่ ลายกนก ลายหน้ากาล ลายกระจัง ซึ่งก็จะเห็นได้ถึงความแตกต่างจากแบบแผนลวดลายแบบขนมปังขิง ทั้งอาจกล่าวได้ว่า ลวดลายจุแบบลายไทยมีความแข็งแกร่งต่าง ไม่สวยงามเหมาะสมลงตัวเท่ากับลวดลายแบบขนมปังขิงในลักษณะลายก้านขด เครือเถาพันธุ์พฤกษา หรือลายจากช่องจุในแบบแผนอิทธิพลตะวันตก

สรุป

อาคารที่มีการตกแต่งด้วยลวดลายไม้ฉลุแบบขนมปังขิงสกุลช่างจันทบุรี นับเป็นอาคารที่บ่งบอกถึงฐานะทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นสัญลักษณ์ของการตกแต่งอย่างหนึ่ง que แสดงถึงความทันสมัย ความร่วมสมัยกับบ้านเรือน และผู้คน ระหว่างจันทบุรีกับพระนคร เมืองศูนย์กลางการปกครอง เป็นสัญลักษณ์ที่ช่วยลดระดับอิทธิพลทางการเมือง จากต่างชาติ อีกทั้งลวดลายแบบขนมปังขิงที่ปรากฏที่จันทบุรี ยังแสดงให้เห็นถึงฝีมือการประดิษฐ์ แกะสลักฉลุ และการออกแบบของ ช่างในท้องถิ่น ทั้งแบบที่มีแบบแผนอย่างกระบวนลายที่นิยมในแนวตะวันตก ตามที่นิยมกันทั่วไปในระยเวลาดังกล่าว ผสมผสานกับกระบวนลายแบบไทยและแบบจีน โดยผ่านความคิดและมีมือของช่างไทย ช่างจีน และช่างญวน โดยเฉพาะ การแกะสลักฉลุลายบางส่วนที่มีลักษณะสลักเสลา มีความกลมกลึงมีความนูนความลึกของลวดลาย ซึ่งนับเป็นแบบ อย่างของการผสมผสานของลวดลายแบบขนมปังขิงของจันทบุรี โดยเฉพาะการกระจุกตัวของกลุ่มอาคาร ที่มีการตกแต่ง ด้วยลวดลายแบบขนมปังขิงในหลายพื้นที่ของจันทบุรี ที่แสดงให้เห็น ถึงความโดดเด่นของกลุ่มอาคาร ดังกล่าว ทั้งอาคาร เตาที่เหลื่ออยู่เหล่านั้นก็ยังถูกเก็บรักษาให้คงสภาพอยู่ได้ในระดับที่น่าพอใจ

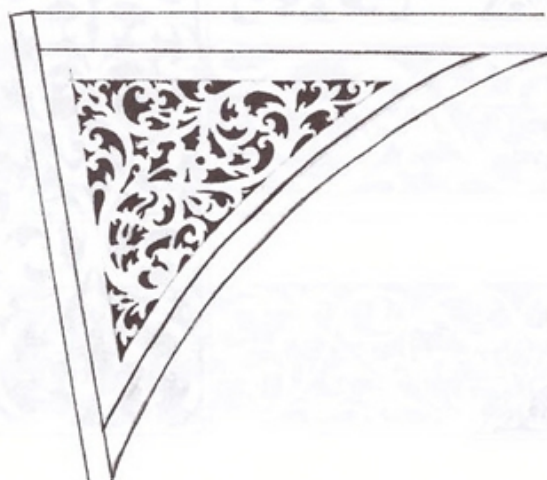
รวมภาพลายเส้นลวดลายแบบขนมปังขิง

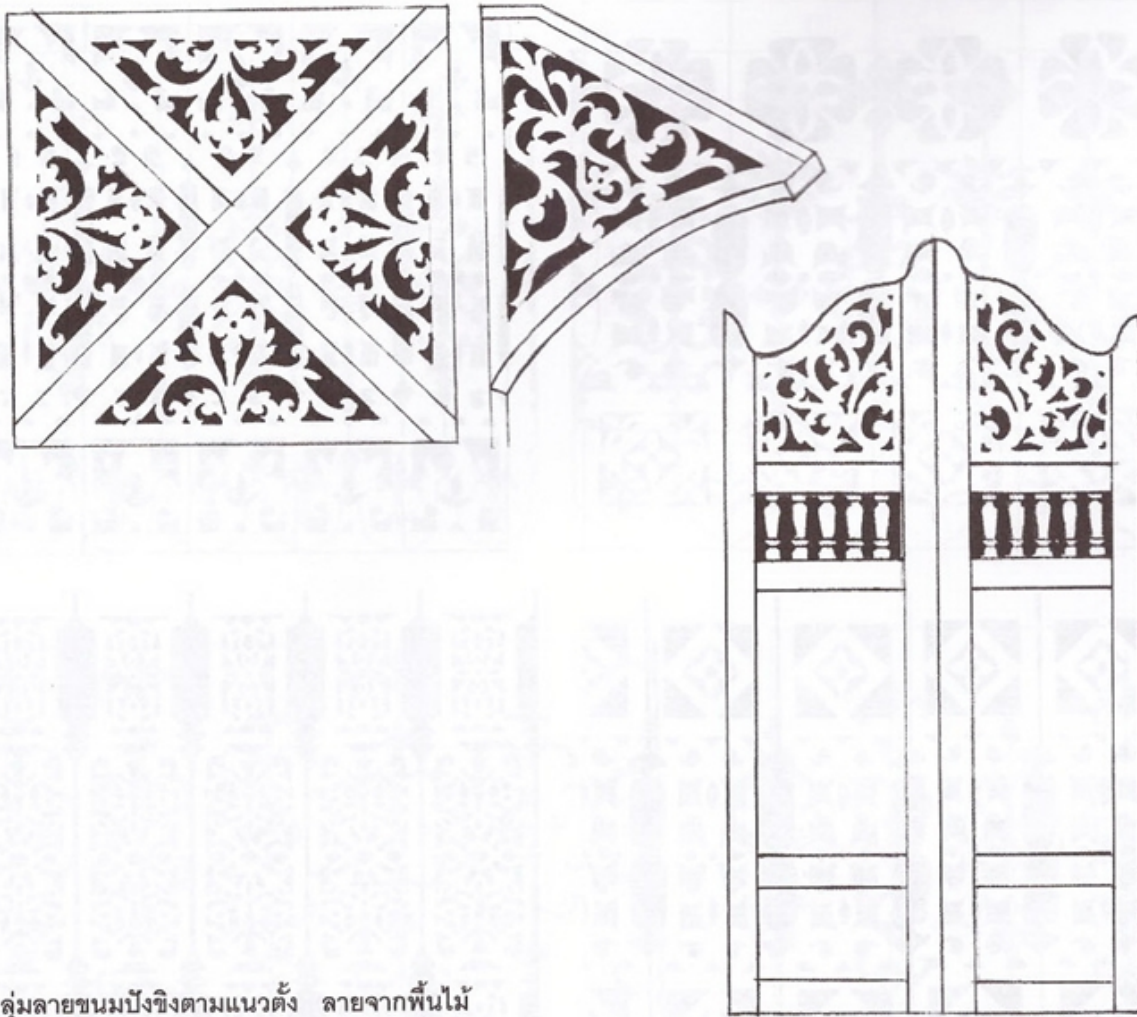

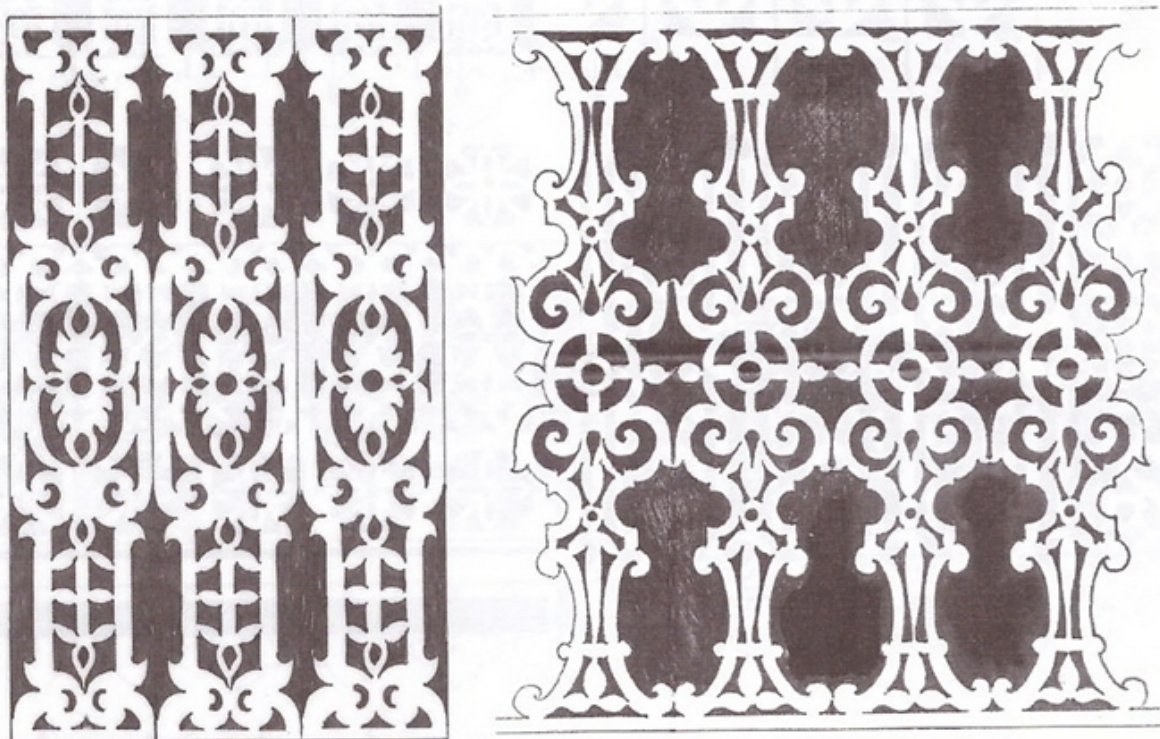

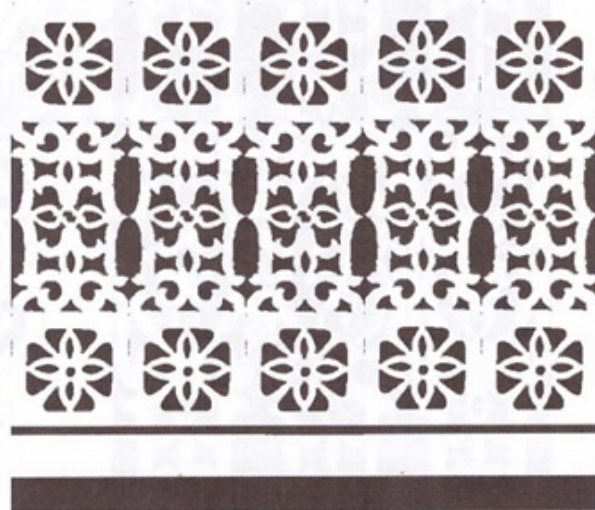
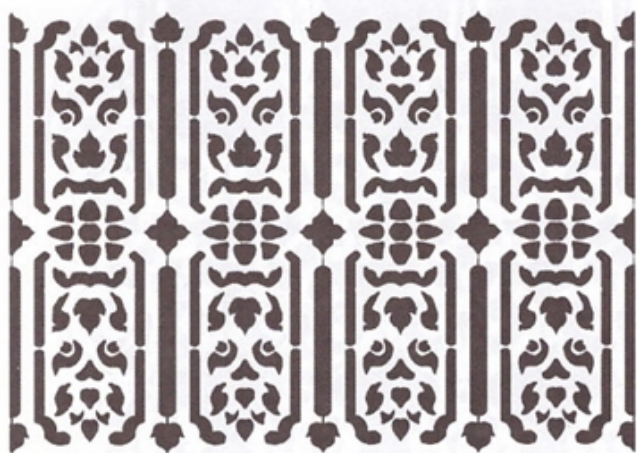
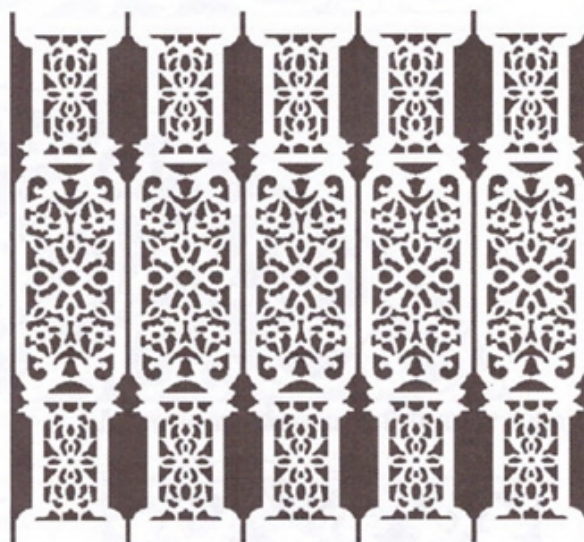
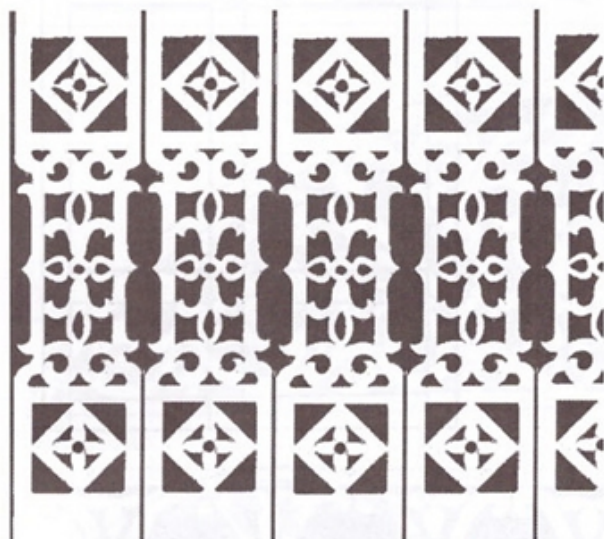
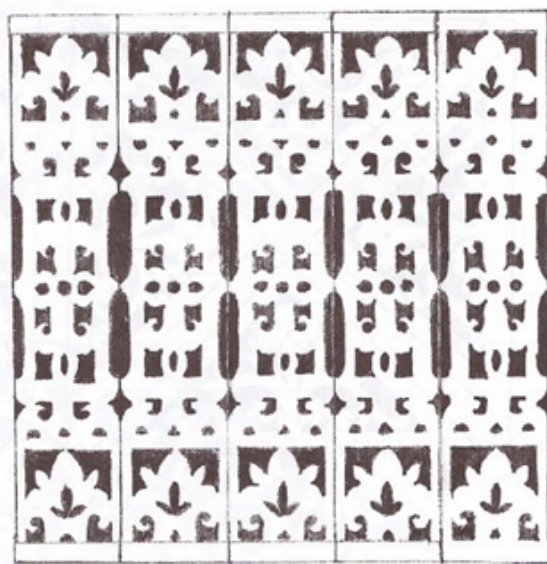
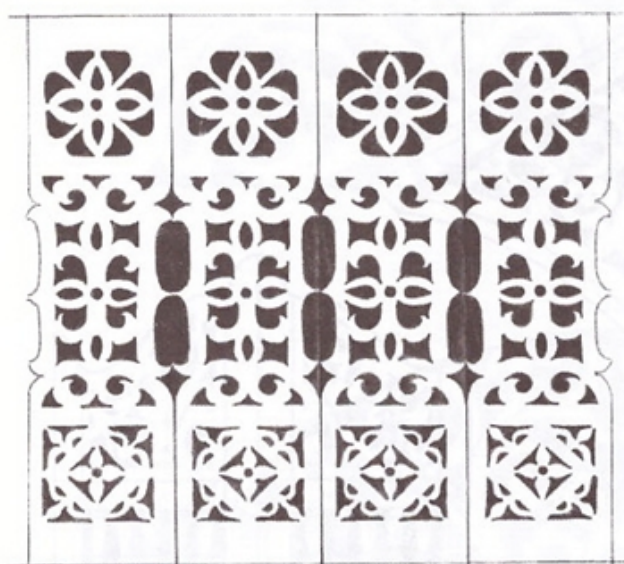

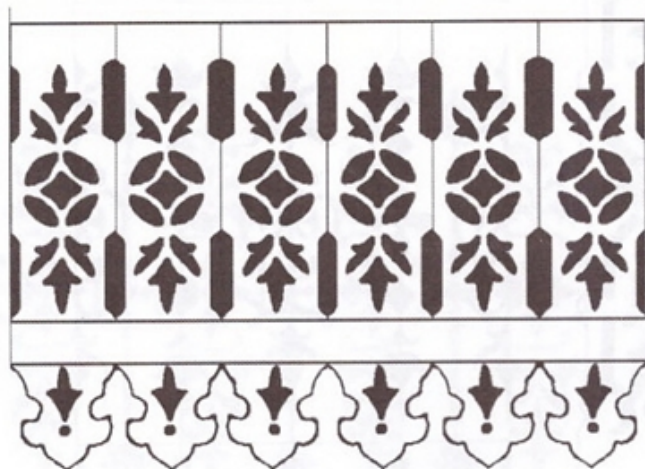
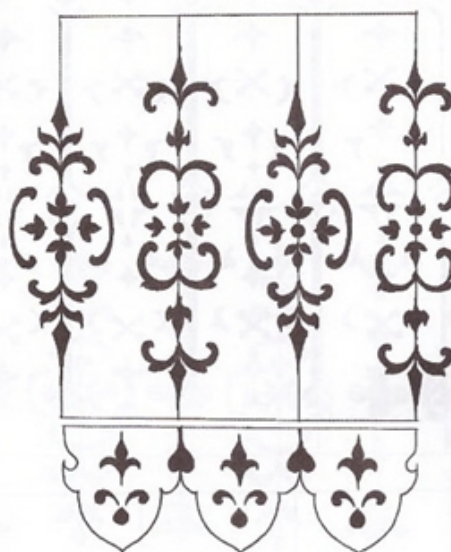
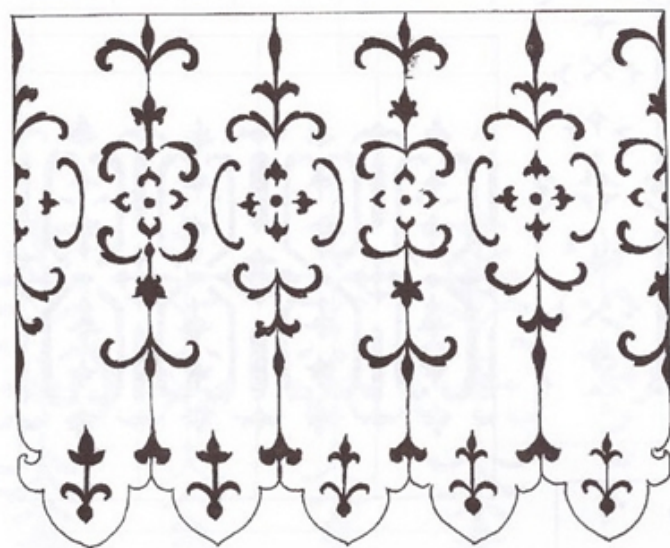
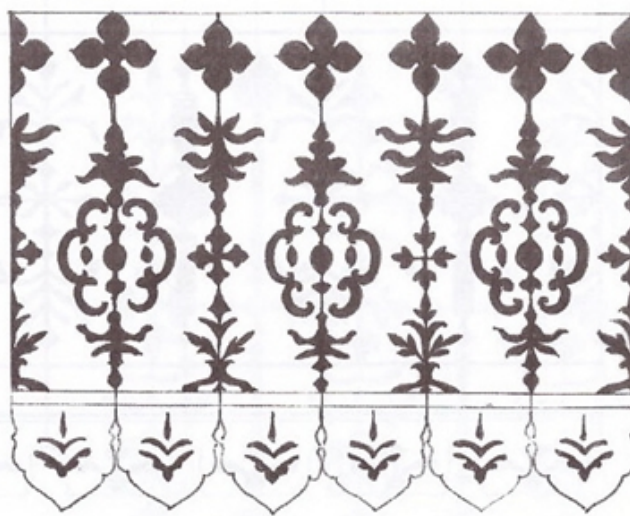
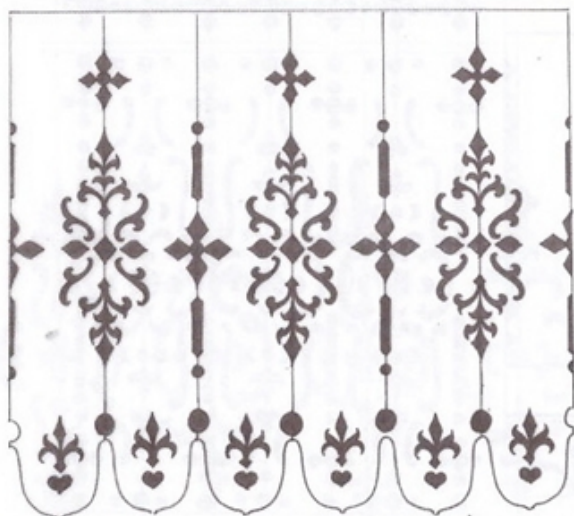

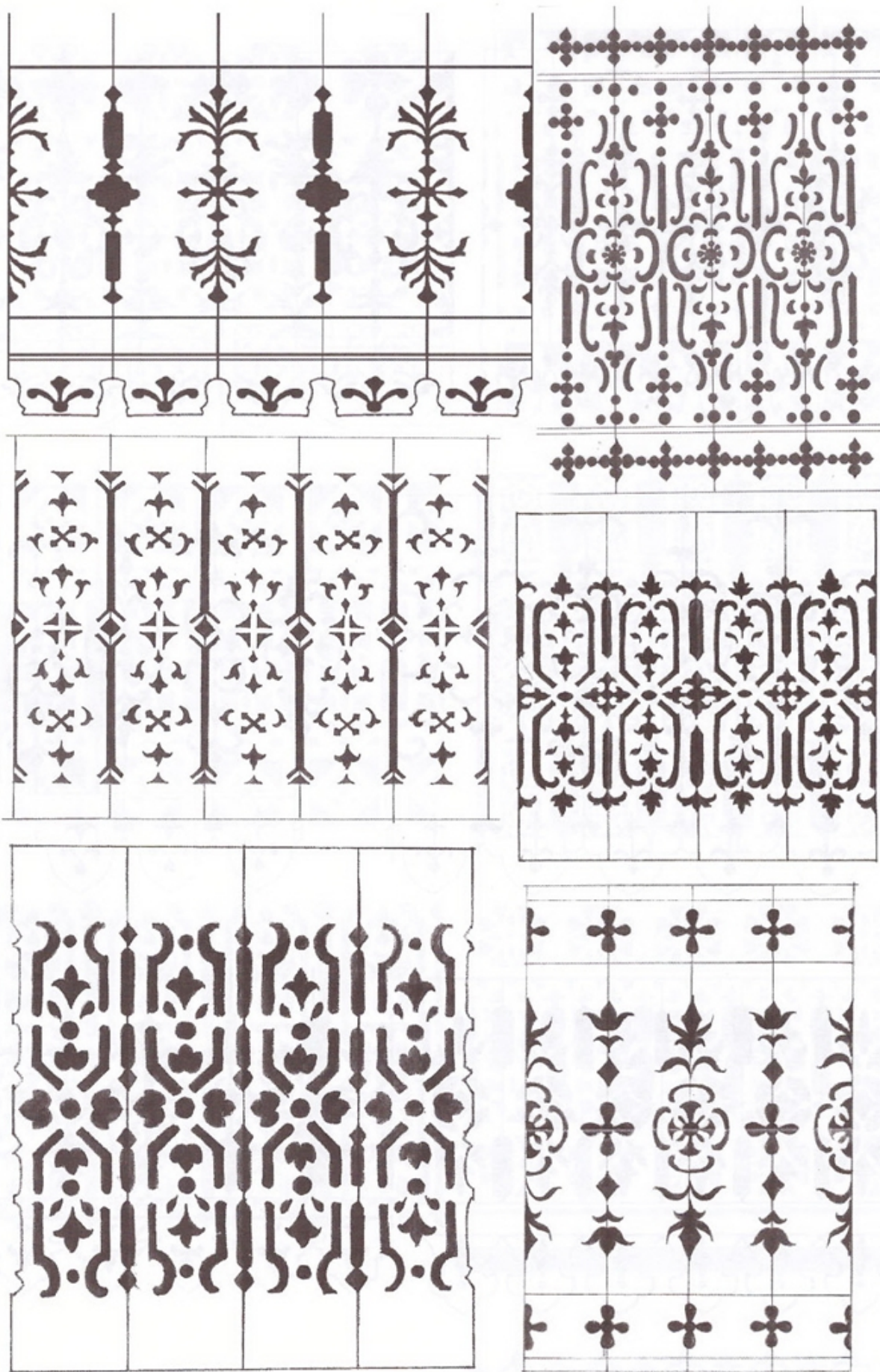

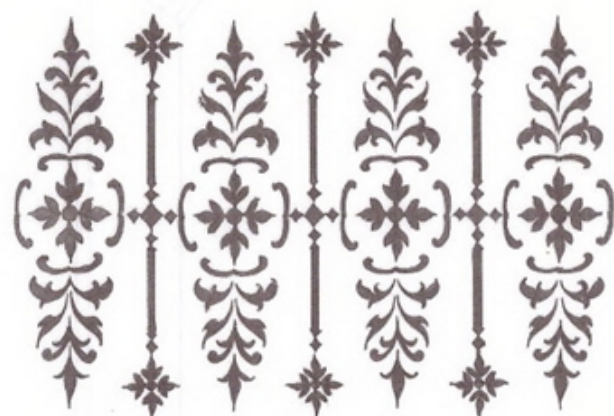
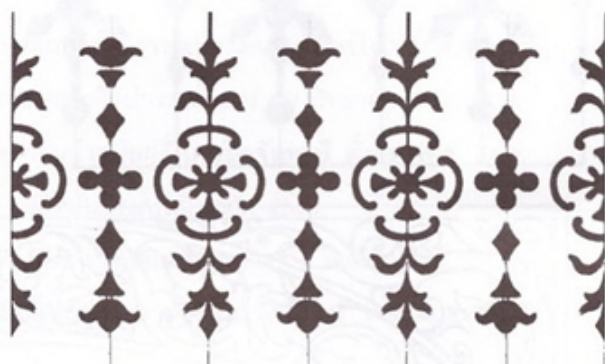
กลุ่มลายขนมปังขิงตามแนวตั้ง ลายจากพื้นไม้

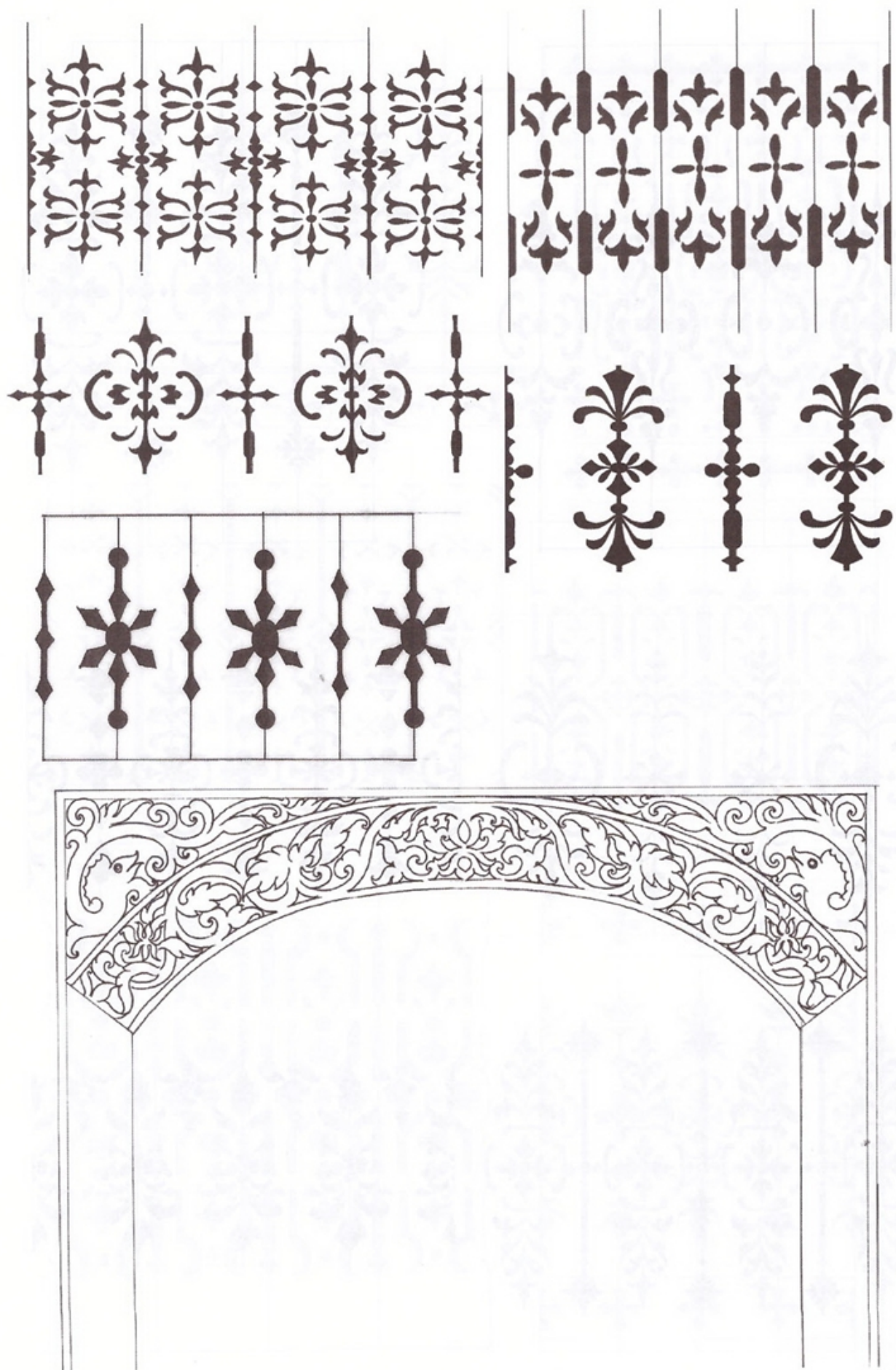

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์วนิช และปาริชาติ เรืองวิเศษ. "จันทบุรี เมืองทรัพยากรในดิน" จันทบุรี. กรุงเทพฯ : สารคดี, 2538, หน้า 23 - 49.
- จารึกไว้ให้ประจักษ์. อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ต.ท. ประจักษ์ สมารักษ์ ณ เมรุวัดป่าคลองกุ้ง อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี วันเสาร์ที่ 10 พฤศจิกายน 2544.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนพรรษา 6 รอบ, 5 ธันวาคม 2542, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อาคารสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2542.
- น. ณ ปากน้ำ. แบบแผนบ้านเรือนไทยในสยาม. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2531.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว., ศาสตราจารย์. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สำนักพระราชพิธีการ, 2537.
- ดุสิต ทิพทัส และมานพ พงศทัต. บ้านในกรุงเทพ. รายงานผลการวิจัยเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. เขียมเรือนเขื่อนอดีต. กรุงเทพฯ : ร่วมด้วยช่วยกัน, 2543.
- ภรดี พันธุภากร และเสกสรรค์ ตันยาภิรมย์. การศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรี. รายงานการวิจัยงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545.
- สาครศุขเขตต์, หลวง (ป. สาคริกานนท์). จดหมายเหตุความจำสมัยฝรั่งเศสยึดจันทบุรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2436 ถึง พ.ศ. 2447. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอักษรพิมพ์ จำกัด, 2539.
- สุชาติ เกาทอง. ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2544.
- อรรณพ ใจกล้า. เมืองจันทบุรีในสมัยสมเด็จพระปิยมหาราช. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี, ม.ป.ป.
- อรสม สุทธิสาคร. "ย่านเก่าของชาวจันท" จันทบุรี. กรุงเทพฯ : สารคดี, 2538, หน้า 51 - 67.

ประวัติผู้ดำเนินโครงการ

1. ชื่อ นางสาวภรดี พันธุมกร หัวหน้าโครงการ

การศึกษา ศบ. มณฑลศิลป์ (นิเทศศิลป์) มหาวิทยาลัยศิลปากร

ศศ.ม. โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปัจจุบัน รองศาสตราจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี

ตำรา, เอกสาร, วิจัย - โครงการนำร่องในการผลิตของที่ระลึกเชรามิกส์ชลบุรี (วิจัย พ.ศ. 2539)

- เคลือบเชรามิกส์จากเปลือกหอยนางรม (วิจัย พ.ศ. 2542)

- การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ (ตำรา พ.ศ. 2542, พ.ศ. 2544)

- ประวัติศาสตร์เชรามิกส์ (เอกสารคำสอน พ.ศ. 2544)

- การศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรี (วิจัยในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2545)

- การศึกษาเทคโนโลยีการทำอิฐ และการก่อสร้างเตาเผาอิฐแบบพื้นบ้านของชลบุรี (วิจัยในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2545)

2. ชื่อ นายเสกสรรค์ ดันยาภิรมย์ ผู้ร่วมโครงการ

การศึกษา วท.บ. เทคโนโลยีอุตสาหกรรมเชรามิกส์ วิทยาลัยครูพระนคร

ศ.ม. เครื่องเคลือบดินเผา มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปัจจุบัน อาจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี

ตำรา, เอกสาร, วิจัย - โครงการนำร่องในการผลิตของที่ระลึกเชรามิกส์ชลบุรี (วิจัย พ.ศ. 2539)

- เคลือบเชรามิกส์จากเปลือกหอยนางรม (วิจัย พ.ศ. 2542)

- การศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ในจังหวัดจันทบุรี (วิจัยในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2545)

- การศึกษาเทคโนโลยีการทำอิฐ และการก่อสร้างเตาเผาอิฐแบบพื้นบ้านของชลบุรี (วิจัยในงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. 2545)

พิมพ์ที่ กมลศิลป์การพิมพ์ ชลบุรี

โทร. (038) 282164, 285164 แฟกซ์ (038) 790119

พิมพ์ / ออกแบบปกและจัดรูปเล่ม : สมชาย พ่วงจีน

เขียนภาพลายเส้น : อัครเดช คล่องบัญชี

